

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul XIII ■ Nr. 4 (137) ■ Aprilie 2022

Monumentul eroilor din Jiblea – Vâlcea

Voluptatea terorii şi experimentul Milgram

Gheorghe PĂUN

Scriu aceste rânduri pe la mijlocul lunii februarie, se pare că vine şi primăvara (cam devreme), şi sfârşitul pandemiei (cam târziu). Nu ştiu cum vor arăta lucrurile peste o lună, când se va tipări revista de faţă, sper că nu numai pandemia, ci şi „convoaiele libertăţii" să fie istorie atunci. La fel ca vreo doi-trei şefi de state care-mi motivează titlul…

Termenul „teroare" poate părea prea tare, dar nu găsesc altul care să se potrivească unei bune părţi din măsurile luate de-a lungul şi de-a latul planetei, din Canada până în Noua Zeelandă, cu trecere prin Franţa şi Austria. Acestea şi încă altele suportă o asemenea calificare, ca să nu mai amintesc de detalii mai recente, gen *câinele din Amsterdam,* agresarea celor care îi ajutau pe camionagii din Ottawa, amenzile pentru nevaccinaţi din mai multe ţări. Păstrez termenul „teroare" şi pentru că stă sugestiv în pereche cu vecinul „voluptate". M-au intrigat dintotdeauna natura umană, motivaţia gesturilor, adesea aberante, pe care persoane aparent normale le comit. Găsesc explicaţii logice, citesc explicaţii psihologice, dar tot sunt derutat. Ştiu că puterea corupe, dar să faci din exercitarea agresivă a puterii o obişnuinţă, o sursă de satisfacţie, o *voluptate,* atinge deja maladivul. Ştiu şi proverbul chinezesc care spune că „dacă eşti călare pe tigru nu mai poţi să te dai jos", iar şefii de state şi consilierii lor medicalo-„ştiinţifici" (niciodată ştiinţa nu a fost mai abuziv folosită ca instrument de propagandă şi niciodată nu a fost compromisă mai mult) chiar sunt *călare pe tigru.* Mai devreme sau mai târziu, cineva, oamenii de rând, justiţia, se va întreba cum a fost cu „protocoalele" de tratament oficial, cu demonizarea tratamentelor neoficiale, cu bulversarea sistemului sanitar, cu „protejarea" bătrânilor prin închiderea în casă, cu degringolada din economie, cu „boosterele" care au *boosterizat* conturile producătorilor de vaccinuri. Nu spun că măsurile sociale de prevenţie nu au fost utile, că vaccinarea nu este utilă, dar… *est modus in rebus*, există o măsură în toate. Iar dincolo de măsură miroase a paranoia, a afaceri neruşinate, miroase a crimă chiar.

Dar mai găsesc şi alte explicaţii ale *voluptăţii terorii* la nivelul de sus al deciziei. O privire scurtă pe hartă suprapune, deloc surprinzător, ţările cu exces de restricţii cu ţările conduse de şefi de stat cu diverse tipuri de frustrări – minoritari din varii puncte de vedere, cu probleme matrimoniale, progresişti/neo-marxişti (*aberoizi* le-aş zice mai sugestiv), mai toţi tineri. Psihologic gândind, este de aşteptat ca un minoritar frustrat (indiferent în ce sens e minoritar sau frustrat) să aibă un „dinte" împotriva majorităţii, chiar complet inconştient, dar de la „părinte I, părinte II" până la, sar pe

alt meridian, hlizeala care însoţea mărturisirea că *el* vrea „să-i *enerveze* pe nevaccinaţi" parcă e prea mult.

Viitorul nu uită şi nu iartă, orice politician ştie, sau ar trebui să ştie, asta…

Cele spuse par a-i exonera cumva pe „şefii cei mari", explicându-le gesturile prin automatisme psihologice. Şi mai mult îi exonerează rândurile care urmează: cel puţin la fel de vinovaţi îi consider pe cei din „eşalonul doi". Consilierii, „comisiile de specialitate", medicii, mai ales (dar nu numai) cei de vârf. Plus „formatorii de opinie", guralivii atoateştiutori de la TV. Aici trimite partea a doua a titlului. *Experimentul Milgram*, de pe la începutul anilor '60, priveşte obedienţa individului în faţa autorităţii, chiar şi atunci când autoritatea cere acţiuni care contravin principiilor morale. Căutaţi pe internet şi vă veţi cutremura: peste 60 de sută dintre indivizi au răspuns comenzilor celui care organiza experimentul de a administra şocuri electrice până la uciderea partenerului de experiment (evident, un actor care nu păţea nimic de fapt). Ipoteza că doar câteva procente vor face asta a fost dramatic contrazisă. Ascultarea oarbă a autorităţii face monştri şi din oameni presupus normali. Tăcerea, compromisul, obedienţa, având poate şi alte motivări, mai terestre decât cele sugerate de experimentul Milgram, au lăsat să se manifeste libere, ba chiar au promovat, fanteziile ranchiunoase ale liderilor, care s-au jucat de-a dictatorii doi ani şi mai bine. Cu atât mai cu succes, cu cât ei au fost mai progresişti şi cu cât poporul „din subordine" (!) a fost mai „educat", obişnuit să strige *jawoll* după fiecare „indicaţie preţioasă" a statului (apropo de discuţia de data trecută, despre relaţia stat-cetăţean). Noi, esticii, suntem „vaccinaţi" la asemenea indicaţii, dar cât ne vor mai ţine „anticorpii"?…

Evident, nu culpabilizez pe nimeni (poate doar pe alegătorii de pretutindeni, care bine ştiu şi mereu uită că *se aleg cu ce aleg*). Îl avertizez însă pe „omul de rând" să fie mai lucid şi îi rog pe toţi, până „foarte sus", măcar să înveţe din această pandemie cum ar trebui să se poarte atunci când (probabilitatea este unu, nu e vorba *dacă,* ci *când*)… pangolinul, săracul, ne va încerca cu un nou virus…

P.S. (adăugat în corectură): Multe dintre cele spuse se aplică, *mutatis mutandis*, şi în cazul războiului din Ucraina...

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş".

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Gazette de Roumanie ne dă lecţii de tact în privirea articolelor noastre etnografice. Ne pare rău, dar lecţii de la foi subvenţionate din fondurile reptilelor nu primim, pentru că asemenea lecţii se *comandă* ca ori şi care marfă politică şi nu ne vine nici în minte de-a discuta opinii atât de ieftine. Când opinia politică e o marfă, care poate fi şi conservatoare şi liberală, după cum dictează interesul momentan, când *cineva se oferă* cu aceeaşi lesniciune a fi redactorul unei foi conservatoare, cu care devine al unei foi guvernamentale, ni se pare că aceluia i-am putea da noi lecţii de onestitate politică şi să ne dispensăm de lecţiile sale de tact. Adevărul etnologic pe care-l repetăm adeseori îşi are înţelesul lui şi nu atinge „oameni de înaltă onorabilitate, care în orice ocazii au dovedit că sunt buni români", pentru că nu de aceştia vorbim. Când vedem însă înfiinţându-se o foaie cu scopul anume de-a începe prin opoziţie şi de-a se pune apoi la dispoziţia guvernului pentru o funcţie şi o subvenţie, atunci adevărul nostru etnologic devine foarte substanţial şi dovedeşte că nu de „oameni de-o înaltă onorabilitate" vorbim, nu de acei care prin caracter şi fapte s-au asimilat şi cu spiritul şi cu caracterul acestei ţări, ci de aceia pentru care patriotismul şi naţionalitatea, precum şi principiile politice sunt o simplă marfă, când albă când roşie, după plac şi după darea de mână a cumpărătorului.

Iată dar ceea ce combatem în pretinşii români şi e foarte indiferent dacă cel ce anunţă acest adevăr e bulgar sau turc, armean sau arnăut. Ce vă pasă cine trage clopotul, dacă acest clopot sună adevărul. (*Timpul,* 8 august 1882)

De câţiva ani încoace se manifestă şi la noi o tendinţă învederată pentru crearea unei industrii naţionale. Mai cu seamă Concordia Română din Bucureşti a ştiut să adune în sânul ei mai mulţi bărbaţi din deosebitele clase ale societăţii care, deplorând părăginirea în care zac aproape toate ramurile de activitate naţională, au simţit în ei îndemnul de-a trezi la o nouă viaţă munca, paralizată de concurenţa străină şi de lipsa unui învăţământ special.

Ca o probă de activitate, Concordia Română a deschis expoziţia ei, fără concurs guvernamental, din mijloace proprii, în localul ei restrâns. Dacă acea expoziţie de obiecte confecţionate de români n-a fost splendidă ca să uimească ochii lumii, a dovedit pentru cine ştie a vedea că talentul de-a deprinde meserii oricât de grele nu-i lipseşte românului, ci ocazia şi putinţa de-a dezvolta acele aptitudini, de-a-şi exercita puterile.

Dacă vrea cineva să judece un popor, n-are decât să ia nu legile lui scrise, nici trecutul lui, ci literatura actuală şi guvernul actual. Aceste sunt semne sigure, care arată ca un termometru starea unei societăţi.

Când constatăm că guvern şi Camere consistă, după mărturisirea d-lui Dimitrie Brătianu, din indivizi buni de puşcărie şi din „speculanţi ai intereselor publice" buni de carantină, când constatăm pe de altă parte că băieţii de ieri-alaltăieri scot gazete literare şi ştiinţifice, oameni ce nu sunt încă în stare a pricepe nici ce e ştiinţă, nici ce e literatură, e evident că, dacă în sfera intelectuală lucrurile stau atât de rău, nici în sfera muncii materiale ele nu pot sta sus. Nu se poate aştepta de la o generaţie care, cu abecedarul în buzunar, administrează, scrie tragedii, face finanţe, planuri strategice etc., ca ea să aibă un interes serios pentru lucruri care cer studiu şi pricepere, cum e activitatea economică, atât de multilaterală şi de varie. Cu spirite conducătoare ca tejghetarul Carada, cu financiari ca Eliade Cârciumărescu, cu redactorul-Adonis de la *Românul* care, însărcinat al statului în cestiunea răscumpărării, a confundat interesele reciproce cu atâta abilitate încât s-a ales cu milioane, cu asemenea oameni în capul ţării nu se poate cere ca industria sau meseriile să se fi bucurat de cea mai mică atenţie din partea plebei dominante. A trăi din munca altora, asta o înţeleg ei; a încuraja această muncă, a o diversifica, a o crea unde nu există, a da aptitudinilor naţionale libertatea de-a se aplica după soiul lor la ramuri diverse de producţiune, a aduce prin măsuri combinate înţelepţeşte poporul, până azi agricol, la diviziunea muncii, a-i da ocazia de a-şi întrebuinţa timpul iernii, pe care-l pierde în zadar – aşa ceva nici nu le-a trecut prin minte acestor oameni, pe cât de vicleni, pe atât de sterpi şi neputincioşi pe terenul adevărului.

Concordia Română era deci creată într-un mediu social cât se poate de nefavorabil. Cea dintâi piedică a propăşirii, sub presiunea căreia se resimte orice meserie şi orice început de industrie, este concurenţa străină, condusă cu abilitate, încurajată adeseori prin premii de către guvernele străine. A doua piedică e lipsa de capital. În adevăr, munca e sterilă fără concursul capitalului şi, cu cât capitalurile puse la dispoziţia muncii vor fi mai numeroase, aceasta va fi mai bine retribuită şi va prospera mai repede.

Însă aci se întreabă totdeauna a câta parte din capitalul ce există într-o ţară se pune la dispoziţia muncii, a câta se risipeşte pe plăceri şi în mod cu totul neproductiv. Dacă vom cerceta acest punct important, vom observa că aproape toate capitaliile câte le produce agricultura se cheltuiesc pentru mărfuri introduse din străinătate, adică pentru servicii făcute de străini; că ele se risipesc pe lux şi în mod improductiv, că la dispoziţia muncii din ţară nu rămâne aproape nimic. A treia piedică, cea mai grea din toate, e lipsa de aptitudini, de forţe productive. Braţe şi creieri au toţi, dar nimeni nu i-a învăţat cum să le întrebuinţeze în modul cel mai folositor. De aceea românul e redus la cele mai grele şi mai puţin productive soiuri de muncă: o clasă de mijloc în care munca să consiste în combinarea forţei musculare cu cea nervoasă nu există la noi decât în începuturile unei industrii noi, în resturile anticuate ale unei industrii vechi.

Iată dar mediul asfixiant în care se mişcă începuturile de industrie naţională, şi desigur e un merit cu atât mai mare de-a lupta în asemenea grele împrejurări, un merit pe care cu dragă inimă îl recunoaştem şi-l preţuim. (...)

Deşi felicităm societatea Concordia pentru iniţiativa luată, mărturisim că Clubul comercianţilor şi meseriaşilor din Iaşi ne inspiră oarecare neîncredere. Acest din urmă club este eminamente politic după cât ştim, constituit nu pentru a încuraja comerţul şi industria, ci pentru a da materialul trebuincios de agenţi electorali guvernului roşu. În acest Club sunt şi mulţi negustori de vorbe care nu s-ar sfii a se folosi de concursul Concordiei, ce pân-acum s-a ferit de veleităţi politice. (…)

Iată punctul asupra căruia credeam de datorie a atrage atenţia membrilor Concordiei. Această societate n-a făcut nicicând politică militantă, din contra, ea a căutat să atragă în cercul ei oameni de cele mai diferite vederi, al căror scop e încurajarea muncii naţionale. Asociindu-se cu un club eminamente politic, îi dă acestuia o importanţă pe care n-o merită, dă un lustru firmei Herşcu Goldner et Comp., de care aceasta ar fi onorată, dar care n-are a face câtuşi de puţin nici cu negoţul, nici cu industria naţională. *Caveant consules.* Să nu se-ntâmple ca toată iniţiativa Concordiei să degenereze într-un fel de manipul electoral (...).

Ar fi păcat de scopurile eminent naţionale ale Concordiei de-a le vedea puse în serviciul personal al vânătorilor de funcţii, de diurne şi de subvenţii oculte care au inundat de la un timp încoace Iaşii. (*Timpul,* 18 august 1882)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Europa schismatică (III)

Occidentul este la Est

Horia BĂDESCU

Spuneam că iubesc Europa, dar iubesc şi mai mult adevărul! În lumina acestui adevăr, mărturisesc a mă fi înşelat atunci când am afirmat, în chiar cadrul acestui eseu, că adevărata *Respublica Christiana* a decedat în acel nenorocit an 1054. Nu, nu atunci s-a petrecut decesul ei, nu atunci a avut loc Marea Schismă a continentului, ci în momentul în care a început secularizarea Occidentului. În momentul din care, „pas cu pas”, marginea vestică a continentului a început să se îndepărteze de valoarea esenţială a unităţii europene: creştinismul. A fost un proces îndelungat, început cu Iluminismul francez, „a cărui «luminare» a devenit fetiş al modernizării secularizante, asurzitoare, din secolul al XVIII-lea, şi din următoarele”, cum preciza Theodor Codreanu în eseul *Exerciţii de tăcere* – traversând insidios două veacuri în care a însămânţat nu doar fioroasele universalisme ideologice ale nazismului şi bolşevismului, ci şi întinse zone intelectuale moderate, până la ofensa finală: excluderea singurului liant veritabil, creştinismul, din setul de valori ale Uniunii Europene. Greşeală enormă, vizibilă în starea de degringoladă actuală a continentului. Tribut plătit noii ideologii progresisto-neomarxiste, întoarsă cu surle şi trâmbiţe în spaţiul originar, căreia Occidentul, farul călăuzitor al Noii Europe, i s-a predat cu arme şi bagaje. Lepădându-se cu entuziasm de aproape tot ceea ce forjase specificitatea spiritualităţii şi culturii europene, de acele valori pomenite la începutul acestui text, devenite doar ipocrite instrumente ale unei retorici deşănţate despre un umanism văduvit de sens, a unei viziuni în care Omul golit de adevărata lui umanitate, transcendenţa – din care decurgeau valorile morale de vieţuire în proiecţia ei spirituală, culturală şi existenţială – devine doar subiect al unei mecanici bio-fiziologice, vândut aberaţiei atotputernicului algoritm, unei mecanici care-i răpeşte cel mai de preţ dar al creaţiei, liberul-arbitru, puterea de a spune *Da* sau *Nu* cu toată fiinţa lui, cu sufletul şi cugetarea pe care i le refuză acelaşi strălucit viitor. Libertatea, ca dar ontologic, refuzată în numele unei „fericiri” şi „nemuriri” iluzorii!

Pentru impunerea noii ideologii – impunere, căci îndelungata practică a constrângerii de către universalismul imperial menţine mitul dictatului în patternul occidental – era nevoie, însă, de atacarea structurilor sociale care prezervă valorile pe care s-a sprijinit şi în jurul cărora s-a format Europa: familia, naţiunea (cu pecetea ei stânjenitor identitară), credinţa! Şi aceasta s-a făcut şi se face, cum scriam în eseul precedent, *Cei patru cavaleri ai Apocalipsei,* prin deturnarea naturalităţii procreaţiei, toleranţa inacceptabilă în faţa unui prozelitism agresiv şi insolent al minorităţilor sexuale, vulgar, exhibiţionist până la pornografie şi blasfemic, deseori, la adresa valorilor de credinţă. Repet, nu mă interesează ce fac oamenii în intimitate, e dreptul lor să facă ce vor cu trupul şi sufletul pe care l-au pierdut de mult, e dreptul lor să se împerecheze oricum şi să-şi poarte povara bolii în de ei, societatea să le apere stranietatea, dar nu pot accepta, sub nicio formă, transferul necuvenit al atributelor familiei naturale, mutilarea limbajului care o defineşte, renunţarea la cuvintele sacre *tată* şi *mamă* pe care s-a întemeiat, de la începutul începutului, dăinuirea speciei, pentru mofturile şi sensibilităţile unora şi altora şi, mai ales, agresarea legiferată a inocenţei copiilor şi adolescenţilor. Urmările enormei greşeli despre care vorbeam mai sus, a absenţei *cenzurii transcendentale*, ca să folosesc formula blagiană, sunt imprevizibile pentru generaţiile următoare. Sunt un om care acordă supremă importanţă raţiunii, dar ceea ce se întâmplă este cu totul în afara acesteia. „Raţionalismul ateu este atât de înverşunat, astăzi, împotriva copilăriei – scria şi Th. Codreanu în eseul amintit – încât nu numai că le refuză copiilor să asculte chemarea lui Hristos, dar le interzice să mai aibă *mamă* şi *tată,* cuvinte cu încărcătură teologică, eliminate grotesc din limbă, atât la Bruxelles, cât şi peste Ocean.” Cum spunea o doamnă de bun-simţ, răniţii şi muribunzii războiaelor lumii şi-au chemat în ajutor, şi-au strigat în cumpăna suferinţei Mama, maica lor cea sfântă, nu părintele doi! De cine vă bateţi voi joc, negânditorilor!

În numele unui globalism ale cărui inconveniente şi tare sunt din ce în ce mai vizibile, al unei uniformizări ce proiectează un viitor de clone umane şi, evident, al presiunii interesatelor multinaţionale, despre care făcea vorbire Matthew Olex-Szczytowski, îi este refuzat naţiunii dreptul de a-şi apăra valorile identitare – în timp ce retorica bruxelleză bate monedă pe preacunoscutul multiculturalism (devenit mai nou multilateralism, obsedant poncif al perioadei comuniste!), pe unitate în diversitate, pe prezervarea alterităţii, evident atunci când e vorba de chestiunea migranţilor – şi, deopotrivă, interesele economice, pe care însă le apără cu tărie, mai mult sau mai puţin mascat, marile puteri occidentale. Imaginea pe care o lasă acest model de practică al UE excede o asociere pe principiul egalităţii şi democraţiei mult clamate şi trimite, mai degrabă, la modelul imperial feudal.

Cât priveşte valorile transcendente, atacul tot mai agresiv împotriva acestora de către adepţii şi slujitorii vechiului ateism a fost ranforsat de progresism, progenitura ideologiilor totalitare ateiste ale veacului trecut: fascismul şi bolşevismul. Contestarea credinţei, a acestui „opium al popoarelor”, după o vorbă dragă marxiştilor, are vechi state de serviciu şi, pornind de la greşelile grave ale cezarismului apostolic, speculează o confuzie, involuntară sau deliberată, între esenţa actului de credinţă, care impune vieţuirea întru transcendenţă, şi administrarea ecleziastică a acesteia. Îndârjirea cu care Occidentul se leapădă de moştenirea creştină şi de valorile sale pare cu atât mai paradoxală din partea unei societăţi îngenunchiate de repercusiunile universalismului său colonial şi invaziei ireductibilei şi intolerantei lumi musulmane. O situaţie a cărei realitate a fost bine ţinută sub obroc şi ale cărei mizerii au fost ascunse sub preş, cu largul concurs al presei *mainstream* şi dezvăluite în cartea lui Douglas Murray. Situaţie care o îndreptăţea pe regretata doamnă a jurnalisticii europene Oriana Fallaci să vorbească, într-un text inedit, publicat recent în cotidianul italian *Libero,* despre o „Europă care este o prostituată vândută sultanilor, califilor, vizirilor, noului Imperiu Otoman. Pe scurt, despre Eurabia.”

Să nu ne mirăm de reticenţa şi rezistenţa la politica bruxelleză ale Europei Centrale şi de Est. Am dezbătut pe larg această chestiune în sub-capitolul *De ce e Estul altfel* din *Schimbarea la faţă a Europei.* Nu voi relua aici întreaga argumentaţie, ci doar câteva lucruri care mi se par importante. „Europenii din est – scria doamna Chantal Delsol, membră a Academiei Franceze, bună cunoscătoare a acestora – ne considerau, din ce în ce mai mult, nişte fiinţe de pe altă planetă, chiar dacă la un alt nivel, visau să devină ca noi. Mai târziu, m-am convins că în aceste societăţi est-europene trebuia să caut răspuns la întrebările noastre. (...) Divergenţele dintre ei şi noi m-au condus la credinţa că ultimii 50 de ani de bunăstare ne ştersese cu totul sentimentul dimensiunii tragice a vieţii.” Socotesc că doamna Delsol are perfectă dreptate şi că această dimensiune tragică a vieţii face parte din memoria profundă a Estului. A mult încercatului Est, care îşi datorează existenţa unei încăpăţânate înrădăcinări, unei obsesive legături cu cei care au făcut posibil să fim aşa cum suntem până astăzi şi se află mult mai aproape decât Vestul de profunda judecată a lui Edmund Burke potrivit căruia „o cultură şi o societate nu funcţionează în beneficiul celor aflaţi întâmplător în viaţă în momentul prezent, ci reprezintă un pact mai profund între cei morţi, cei vii şi cei nenăscuţi”, un contract social care are mereu în vedere dăinuirea din perspectiva valorilor perene ale umanităţii. Mult încercatul Est are un mult mai acut „simţ al coeziunii naţionale” şi trăieşte mai aproape de zariştea cosmică şi transcendentă, pentru a se rupe de rădăcina sa creştină.

Să nu ne mirăm, deci, de ceea ce se şi ni se întâmplă. Mitul universalismului imperial, bine implementat în conştiinţa apuseană, a depăşit cezarismul apostolic, căruia i s-au reproşat atâtea, născând universalismul ideologic al fascismului şi bolşevismului, părinţii progresismului de azi, paradoxal, în lăuntrul celei mai sofisticate culturi, cultura germană, cum pe bună dreptate afirma Douglas Murray. Nu e mai puţin adevărat că şi alte mari culturi occidentale şi-au adus contribuţia la aceste derapaje. Italia musoliniană e naşa fascismului şi corporatismului. Malthus şi adepţii acestuia, fraţii Huxley, Bertand Russell ori John Maynard Keynes, ale căror teorii hrănesc „minunata lume nouă”, nu s-au născut în Germania, ci în Anglia. Iar *À bas la culture/Jos cultura!* – ecou animalic, la nici trei decenii distanţă, al grobian-cinicei afirmaţii atribuite lui Goebbels: „Când aud de cultură îmi vine să scot pistolul!” – s-a strigat la Paris, în capitala luminilor iluministe!

Pentru mine acest „À bas la culture!” parizian, prefaţând întoarcerea victorioasă a neomarxismului, e o mare tristeţe. Ca şi în cazul europenităţii mele organice, mărturisesc că sunt un francofil convins. Aparţin uneia dintre ultimele generaţii pentru care timp de două secole Franţa a fost sora mai mare, cea de ajutorul căreia România a beneficiat pe deplin, social şi politic, care i-a fost alături în ceasuri de cumpănă istorică, generaţiile care puteau afirma, precum un prim-ministru de la Bucureşti: „Orice român are două patrii, cea de a doua e Franţa!” Fără să uit, în acelaşi timp, că în acest melanj spiritual şi cultural care caracterizează relaţia dintre cele două naţiuni, România a restituit Franţei, cu asupra de măsură, „investiţia” prin numărul impresionant de creatori români asimilaţi patrimoniului ei cultural. Parafrazându-l pe Nicolae Titulescu, putem spune că atunci când vorbim despre cultura franceză şi cultura română, e dificil de stabilit cu precizie cine a dat cel mai mult celuilalt. M-am simţit obligat în aproape un deceniu de diplomaţie culturală la Paris, să întreţin şi să întăresc această relaţie. Francofonia mea este o francofonie a inimii, *une francophonie du cœur,* după expresia cu care onora francofonia românească Maurice Druon sub cupola Academiei Franceze, istoricul şi romancierul căruia i-am stat alături în acel moment extraordinar al celebrării Academiei Române de către Institut de France, cel ce reuneşte cele cinci academii franceze, în anul 2002, manifestare datorată prestigiului şi admirabilei activităţii a marelui critic Eugen Simion, unul dintre cei mai eficienţi preşedinţi ai Academiei Române. Poate că tocmai această francofonie a inimii e unul dintre motivele care m-au îndemnat să scriu poezie şi în limba lui François Villon. Am colaborat cu mari personalităţi franceze din lumea diplomatică şi artistică, cu istorici de talie, de la Jean d'Ormesson, Castellan, Bariéty la Jean-Paul Bled, cu nenumăraţi oameni de litere, de poeţi cu care m-am aflat şi sunt încă într-o strânsă fraternitate şi a căror listă ar fi mult prea lungă pentru a o consemna aici, m-am bucurat de preţuirea şi amiciţia academicianului Thierry de Montbrial, a criticului şi diplomatului Pierre de Boisdeffre, până-ntr-atât încât, la funeraliile acestuia, la Domul Invalizilor, am fost singurul diplomat român invitat.

→

Nicolae Breban şi trădarea criticilor (II)

Theodor CODREANU

Păltinişenii. O atenţie mai amplă dă scriitorul grupului de la Păltiniş, adunat în jurul lui Constantin Noica, centru cultural augmentat în provincie, animat de un maestru, având ca izvor de atracţie ontologia nicasiană, principala formă de opoziţie la dialectica marxist-leninistă, tolerată de regim sub încercarea reconstrucţiei culturale naţionale, aspect sesizat de internaţionalişti, care n-au ezitat, ulterior, să-l acuze pe amfitrion de pactizare cu regimul comunist. Aspectul cel mai interesant al fascinaţiei Păltinişului a fost transcenderea criteriului generaţionist, încât, culturaliceşte, se întrezărea o unificare simfonic spirituală a majorităţii grupurilor existente, cu excepţia celor de provenienţă kominternistă, rămase fidele imperialismului moscovit. Nu întâmplător, la Păltiniş şi-au întretăiat paşii inşi din grupuri nu doar aparent incompatibile: Antonie Plămădeală, episcopul, Alexandru Surdu, Vasile Dem. Zamfirescu, Paul Anghel, Dinu Săraru, Adrian Păunescu, Sorin Vieru, Al. Paleologu, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu, Edgar Papu, Constantin Barbu ş.a.m.d. Foarte mulţi „nicasieni" au intrat în legătură cu maestrul prin corespondenţă. Gabriel Liiceanu a şi publicat a doua carte de succes, *Epistolarul* (1987), după celebrul *Jurnal de la Păltiniş* (1983). Evident, în epistolarul său nu puteau intra decât cei cu afinităţi de grup. Ambele cărţi au avut un impact considerabil în rândul publicului. Despre epistolar, Nicolae Breban notează: „Şi această carte, această culegere de scrisori mai exact, semnate de nume prestigioase, aflate în puncte diferite, uneori contrastante, ale eşichierului literar-politic, a avut succes; eu însumi, entuziasmat, am trimis de la Paris unde mă aflam, un studiu de susţinere a ei, publicat de Ioanichie Olteanu în revista *Viaţa românească* (drept care a fost brutal îndepărtat de la conducerea revistei). Autorul, Liiceanu, mi-a mulţumit într-o scrisoare caldă, emoţionantă, iar eu, aflat în îndepărtata capitală orgolioasă a Franţei, publicând acolo câteva romane la o bună editură, am fost bucuros să pun umărul la ceea ce se putea numi, măcar cu o jumătate de gură, rezistenţa prin cultură." (p. 75)

Şcoala de la Păltiniş, aşa cum a conceput-o Noica, avea drept ţintă căutarea *performanţei* în gândirea filosofică românească, echivalentul *esteticului* din literatura şi critica profesată, în context naţional şi european, de grupul ai cărui lideri erau Nicolae Breban, D.R. Popescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Matei Călinescu şi ceilalţi. La 22 de milioane de români, visa Noica, trebuie să se găsească câte un tânăr dintr-un milion care să facă saltul major în cultura europeană, salvându-se de virusul materialismului dialectic. Entuziasmul lui Breban izvora din asemănarea cu propriul său ideal, acela al performanţei axiologice, având ca avangardă romanul, considerat împărăţie a esteticului: „Eu însumi, în anii şaptezeci şi optzeci, când mai veneam cu regularitate în ţară, am visat la o şcoală a romanului românesc; primeam în apartamentul meu, unde aveau loc lungi, adeseori noptatice discuţii, pe tinerii candidaţi la roman care se numeau Mircea Săndulescu, Stelian Tănase, Florin Sicoe, Ioan Groşan, Ioan Buduca, eseist, şi alţi câţiva, puţini de altfel". Dar adaugă imediat: „Nici aceştia nu au continuat după revoluţie visul de romancier, talazurile puternice ale libertăţii şi alte ispite, apărute aproape brutal la orizontul «posibilului» unui tânăr şi înzestrat scriitor, atunci, la începutul deceniului nouă, au făcut iute caduce speranţele şi construcţia noastră, tehnică şi tematică, de multe nopţi aprinse, post-romantice". (p. 76) Altfel spus, cum din faimoasa „Şcoală de literatură" din anii '50 n-au ieşit scriitori decât cei câtiva cu har, adică împotriva a ceea ce au învăţat, la fel s-a ales şi din demersurile lui Nicolae Breban, iar, mai departe, din „Şcoala de la Păltiniş" a lui Constantin Noica. Puţini dintre discipolii păltinişeni şi-au găsit drumul propriu în filosofie, între aceştia Alexandru Surdu, cu dialectica pentadică (dar nu numai), şi Vasile Dem. Zamfirescu, inovând în spaţiul dintre psihanaliză şi arheologia psihică a lui Carl Gustav Jung, sprijinindu-se pe insolitul concept al „nedreptăţii ontice". Gabriel Liiceanu, care promitea mult, s-a oprit din aprofundarea *peratologiei,* optând pentru eseu, pentru jurnal, pentru „false memorii", zice Breban, pentru „apeluri către lichele" etc., involuând către cea mai nefericită carte a sa, *Isus al meu* (2020). Cu alte cuvinte, *a trădat* relaţia dintre maestru şi discipol, în favoarea literaturii. Cu totul salutare au rămas însă traducerile din Platon, Heidegger, David Armeanul, Norbert Groeben, Emil Cioran, dar şi activitatea editorială de la Humanitas.

De la Noica, odată intraţi în zodia libertăţii câştigate în 1989, păltinişenii au preluat numărul 22 devenit prestigiosul nume de revistă al Grupului pentru Dialog Social. Au pierdut însă pe drum esenţialul, *geniul canonic şi filosofic,* în favoarea eseisticii militante. În *Confesiuni violente,* Breban vorbeşte de întâlniri ratate. Un eşec şi în cazul întâlnirii păltinişenilor cu Noica. Se pare că aici este intruziunea unei turbulenţe în ecuaţia maestru-discipol prin care s-a neantizat proba canonului occidental (Shakespeare) şi naţional (Eminescu, în cazul românilor). Discipolii nicasieni n-au înţeles locul privilegiat al lui Eminescu în devenirea culturii româneşti, implicit a personalităţii lui Noica, loc de natură ontoestetică, anunţat de promotorul criticii estetice, Titu Maiorescu, la moartea poetului. Izbeşte indiferenţa Grupului pentru Dialog Social faţă de Eminescu, sub influenţa *corectitudinii politice* importate în România încă din 1990, prin George Soros, chiar în zilele fierbinţi ale începutului de an 1990. Când sosirile şi plecările din România pe Aeroportul Otopeni erau încă anulate, a coborât, totuşi, dintr-un avion privat, George Soros, având în geamantan şi „providenţiala" lui carte, proaspăt ieşită de sub teascuri, cu titlul *Opening the Soviet System* (1990), ajunsă la sediul GDS şi tradusă în română şi publicată la Editura Humanitas, chiar în anul următor, sub titlul *Pentru o transformare a sistemului sovietic* (1991). Fundaţiile Soros au excelat în generozitate financiară, în ţările abia ieşite din comunism, inclusiv în Uniunea Sovietică, sub Mihail Gorbaciov şi Boris Elţîn.

→

M-am bucurat de colaborarea şi profunda preţuire a importantei personalităţi politice care este doamna Catherine de Lalumière, admirabil prieten al nostru, care la sfârşitul celei de a doua misiuni îmi scria: „În urma dumneavoastră rămâne un gol, atât de mult v-aţi implicat în întărirea relaţiilor culturale franco-române". M-am implicat în lumea franceză, căreia i-am dezvăluit valorile culturii ţării mele, în atmosfera Parisului, încât Bernard Mazo, scriind despre una din cărţile mele, vorbea despre „acest poet român atât de parizian". Toate acestea se întâmplau în vremea celor două mandate ale lui Jacques Chirac, ultimul preşedinte francez, în adevăratul sens al cuvântului.

Scriu aceste lucruri nu din narcisism şi nu doar pentru motivul evocat mai sus, ci pentru a vă face să înţelegeţi revolta mea faţă de afirmaţia stupefiantă a actualului preşedinte al Franţei, Emmanuel Macron, despre care aflu din articolul doamnei Magda Ursache apărut în numărul din septembrie 2021 în *Contemporanul:* „Emmanuel Macron zice, la Bruxelles, că valorile ţărilor din Est «nu sunt ale noastre», cu referire la cele creştine şi că va intra în «bătălia culturală a civilizaţiilor»". Este inadmisibil pentru un preşedinte al Franţei, domnule Emmanuel Macron! Mai ales că, poate din motive electorale şi spre furia republicanilor laici, aţi admis în mai multe ocazii că civilizaţia europeană s-a fondat pe valorile iudeo-creştine. Evident că pentru dumneavoastră, precum pentru atâţia alţi occidentali, Europa = Occidentul. Însă valorile despre care afirmaţi că nu sunt ale dumneavoastră, valorile noastre, ale Estului, sunt acelea pe care Apusul le-a pierdut, cum constata, pe bună dreptate, doamna academician Chantal Delsol! Sunt acelea pe care le apăra Primăvara de la Praga, atunci când Parisul îmbrăcase cămaşa roşie, fără să aibă habar că era cămaşa lui Nessus. Cum pe bună dreptate constata Milan Kundera, citat de Jacques Rupnik în *Les deux Printemps de 1968, Études*, mai 2008: „Maiul parizian punea în cauză ceea ce numim cultura europeană şi valorile sale tradiţionale. Primăvara de la Praga, era o apărare pasionată a tradiţiei culturale europene – apărare atât a creştinismului, cât şi a artei moderne, deopotrivă negate de către putere. Noi am luptat cu toţii pentru a avea dreptul la această tradiţie ameninţată de mesianismul anti-occidental al totalitarismului rusesc." Dar n-aţi putut, domnule preşedinte, să ieşiţi din irezolvabila ecuaţie Occidentul = Europa. Aşa cum nu puteţi sau nu vreţi să înţelegeţi că valorile naţionale nu sunt mai prejos şi nici mai dăunătoare decât corporatismul pe care-l apăraţi. Ba din contră! Fiindcă valorile naţionale sunt valori identitare şi morale care apără fiinţa popoarelor, cele corporatiste doar nefiinţa banului. Şi aţi continuat, domnule preşedinte, avertizându-ne că veţi intra în „bătălia culturală a civilizaţiilor". Vă doresc succes, acum când *la revanche de Dieu,* despre care vorbea Gilles Kepel îşi asociază ştiinţele de vârf! Acum când, paradoxal sau nu, Franţa însăşi se trezeşte în faţa agresiunii insidioase a *doctrinei woke* şi a „tovarăşei sale de drum", *cancel culture*, „noul obscurantism" ale cărui idei „absurde şi periculoase" duc la „distrugerea statului, acuzarea tuturor personajelor istorice" şi „înseamnă abolirea trecutului", pregătind „paşii către totalitarism" precum defineşte woke-smul însuşi ministrul actual al educaţiei, ministrul dumneavoastră Jean-Michel Blanquer, certat cu „mânie proletară" în *The Washington Post,* de jurnalista franceză Rokhaya Diallo, articol preluat de revista *Lumea* (via rador.ro).

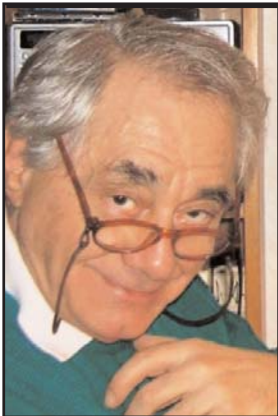
Mai mult încă, vitupereazǎ revoltata dna Diallo (adeptă a stângismului hiper-radical), Blanquer publică împreună cu ministrul educaţiei din Quebec un editorial care pledează pentru salvarea „şcolii de cultura anulării, *o ideologie şi nişte metode importate direct din anumite campusuri americane şi care sunt extrem de îndepărtate de valorile respectului şi toleranţei, pe care se bazează democraţiile noastre*" (s.n.). În această dispută, unde vă situaţi, domnule preşedinte! Cât priveşte valorile Estului, despre care făceaţi vorbire la Bruxelles, vă atrag atenţia că fără ele Europa ar fi fost moartă demult! Fiindcă adevărata schismă este, precum se vede, aceea a vestului, nu a Estului!

O spunea, cu trei decenii în urmă, într-un memorabil final al textului care prefaţa ediţia pariziană a lecţiei de istorie a marelui savant Nicolae Iorga, *Byzance après Byzance*, un intelectual român de marcă, un boier al spiritului, Alexandru Paleologu, care, ca şi mine, *aimait eperdument la France:* „Există o lecţie şi un mesaj de auzit în sinteza istorică a lui Nicolae Iorga, mort în momentul în care Europa însăşi murea. De la sfârşitul Celui de Al Doilea Război Mondial, Occidentul, împingând până la ultimele sale consecinţe o tendinţă pe care o ascundea deja şi, fără îndoială, sub constrângerea noilor realităţi, după ce va fi abandonat Estul continentului Asiei, s-a închis în el însuşi, restrângând astfel noţiunea de Europa. Nenorocirile care au decurs de aici pentru Estul european sunt cunoscute şi nu s-au terminat încă. Nenorocirile mai puţin evidente şi care se vor repercuta cu întârziere pentru Occident abia încep a se face simţite. Ele se resimt şi se vor resimţi pe plan material, dar, de fapt, în mod esenţial pe planul moral. *Şi principalul simptom al acestui rău e acela că el nu va fi deloc resimţit ca atare.*

Occidentul nu mai ţine la valorile sale. El nu mai ţine fiindcă nu le mai cunoaşte. Le confundă cu efectele lor secundare şi degradate. Valorile occidentale sunt acelea pe care bărbaţii şi femeile Estului le-au apărat şi conservat cu preţul libertăţii lor fizice, atunci când n-a fost vorba de chiar preţul vieţii lor. Căci Occidentul este la Est."

Homo sapiens

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

O biografie. S-a refugiat la Bucureşti împreună cu părinţii lui atunci când ruşii au intrat în Basarabia, în 1940. După terminarea studiilor, care a coincis cu încheierea războiului, a aderat la partidul comunist, ca antifascist. Şi, totodată, ca anticapitalist, căci tatăl său plecase în Basarabia după Primul Război Mondial cu deviza: „Mai uşor câştigi de pe urma săracilor decât de pe urma bogaţilor". Deviză care îl scârbise şi îi otrăvise toată adolescenţa. Din momentul în care s-a văzut cu diploma de absolvent în buzunar, despărţirea de familie a devenit inevitabilă. Părinţii lui au fost naţionalizaţi, expropriaţi, aduşi în sapă de lemn, în timp ce el a devenit activist…

„**Dintotdeauna am iubit Damascul,** oraşul exilurilor mele, oraşul în care voi muri curând. Timpul se grăbeşte. Această mână, care odinioară ucidea leul sau duşmanul, tremură acum atât de tare încât nu mai pot scrie. Trebuie să-mi amintesc şi să dictez. Iartă-mă, Doamne, dacă prima dorinţă care-mi vine în minte mă întoarce acolo, pe malurile fluviului Oronte, spre tinereţea mea." „Ce e mai bine? Să pieri în furia armelor sau, aşa cum voi face acum, paralizat fiind, să-mi pun toată energia în cuvinte?"

Ousâma Ibn Munqidh, 1095-1188 (*Ousâma, prince syrien face aux Croisés,* André Miquel, Fayard, colecţia „Anonimii istoriei", 199 pag.)

Arde Notre-Dame!, strigă soţia mea. Sunt în altă cameră şi nu înţeleg prea bine. Mă grăbesc să văd despre ce e vorba şi simt că-mi urcă un nod în gâtlej: da, arde „spinarea" catedralei, arde cu vâlvătaie, în mai multe locuri. Imagine de coşmar. Stăm împietriţi de la 8 şi jumătate până la 12 fără ceva, cu ochii pe televizor. Mii sau poate zeci de mii de oameni stau şi ei nemişcaţi pe malul stâng al Senei, pe străzile din jur, în Place St. Michel, dar şi pe malul drept şi în insula Saint-Louis. Unii au îngenunchiat şi se roagă. Pe la ora 9, sau 9 jumate, cade într-un vârtej de foc „săgeata" înălţată de arhitectul Viollet-Le-Duc în secolul XIX.

Ascult, fără să mai aud, pălăvrăgeala prezentatoarei şi a unui istoric cu un facies de maimuţă, care pare că zâmbeşte tot timpul şi are un nume de personaj stendhalian: Fabrice d'Almeida. Târziu, după ora 11, apar ziarele: Notre Drame, pe toată prima pagină din *Libération.* Da, e o adevărată dramă pentru Franţa, pentru francezi. Ne afectează şi pe noi, deşi ne aflăm acum la vreo 2000 de kilometri de catedrală, după ce am locuit în Paris cinci ani şi jumătate, după ce am intrat de zeci de ori în catedrală, după ce am ascultat faimoasa orgă şi gongul cutremurător al imensului *bourdon,* clopotul de 13 tone din secolul XVII...

În aceste clipe ne amintim de ultimul popas la Paris, în octombrie 2013, când se împlineau 850 de ani de la întemeierea catedralei. Am dormit atunci câteva nopţi în micul Hotel „Esmeralda", o clădire din secolul XVII, faţă-n faţă cu rozeta Sud a catedralei. Au fost dimineţi de neuitat: deschideam fereastra şi urmăream răsăritul soarelui răsfrânt în culorile schimbătoare ale imensului vitraliu.

Acum, în faţa televizorului, în vuietul jeturilor de apă ale pompierilor, amintirile sunt întrerupte de o întrebare: oare plumbul vitraliului va rezista la temperatura degajată de incendiu?

(15-16 aprilie 2019, Săptămâna Patimilor la catolici)

P.S. Veste bună! Vitraliul nu a fost afectat de incendiu, iar cele mai apropiate vecine ale catedralei Notre-Dame, cele 200.000 de albine locuitoare în stupii dintr-o atenansă a bisericii, nu au fost decimate de foc şi nici nu şi-au luat lumea-n cap.

(17 aprilie 2019)

În acest context, gedesiştii şi-au permis şi despărţirea de Noica, de Cioran, de Eliade, de Eugen Ionescu, continuând să profite de pe urma imensului prestigiu al maestrului, observă Nicolae Breban, în vreme ce publicau cărţi demolatoare de felul celor ale Alexandrei Laignel-Lavastine (1), plagiatoare neruşinată (Marta Petreu), ajungând, fireşte, şi la Eminescu, printr-o carte „demitizantă", semnată de un urmaş al lui Mihail Roller, cu isprava de a-l reduce la dimensiunile unui poet „istoricizat" (2).

Întrebat, la Timişoara, cum va răspunde maestrului Noica, la Judecata de apoi, că a trădat „vocaţia de filosof pentru care se părea că aveaţi serioase aptitudini", Liiceanu răspunde ferm că literatura pe care o scrie acum este alternativa prin care îşi continuă vocaţia de filosof, ca scriitor de proză, apreciat ca atare de Nicolae Manolescu, în paginile *României literare.* Nicolae Breban consideră că jurnalele, falsele memorii, eseurile nu pot să înlocuiască filosoful şi că noile scrieri nu sunt nici măcar proză, la nivel canonic: „Aceste cărţi, scrise cu nerv, cu o certă voluptate culturală, aducând unele date din viaţa unui traducător de filosofie sau de tânăr gânditor singuratic, pierdut, umilit ani la rând într-o lume de falşi filosofi marxişti, fără a avea voie să-l discute pe Marx, simpli comentatori aroganţi ai unor enunţuri ce veneau de la cabinetele puterii, nu, nu sunt ceea ce numim proză. Cu atât mai puţin roman. Jurnalul sau falsele memorii ca şi unele, nu puţine, cărţulii care poartă arogant denominaţia de roman – se pare că editorii le vând mai bine! – nu sunt ceea ce se cheamă ficţiune. Or, ştie orice începător, proza reală, obiectivă, creatoare, cu atât mai mult romanul, care e înainte de toate construcţie, o amplă creare de personaje memorabile, începe atunci când se termină amintirile, notele biografice sau pur şi simplu diversele şi vioaiele, interesantele adesea, observaţii despre cultură, politică, mentalităţi, istorie, matematică, logică etc." (pp. 77-78)

Dar ceea ce-i mai reproşează Nicolae Breban lui Gabriel Liiceanu e faptul că în ultimele decenii, „de când joacă rolul unui moralist şi învăţător inflamat al naţiunii, a scindat binişor frontul nostru cultural, a creat, împreună cu unii prieteni", „false şi uneori grosolane campanii nu contra unor «vechi şi înrăiţi comunişti» (împotriva cărora, când aceştia se aflau în funcţii, nu ţinem minte ca tânărul Liiceanu, mult mai puţin aprig atunci decât ca adevărat curajosul său prieten, Andrei, să-şi fi riscat pielea contra abuzurilor numeroase ale puterii), ci contra unor nume eminente ale literelor." (p. 93) Precum Eugen Simion, Marin Sorescu, Fănuş Neagu, Valeriu Cristea, cei care nu au părăsit esteticul pentru politică şi *estetică:* „Da, acesta e reproşul pe care eu îndrăznesc să-l fac grupului multiplu şi cu multiple influenţe condus de dl Liiceanu şi amicii săi. Pe care-l fac, iată, după o reţinere de aproape douăzeci de ani, deoarece nu-mi stă în fire să mă cert cu prieteni

vechi, cu care am împărţit nopţi, idealuri, dar şi pentru că nu credeam că «boala» va fi atât de lungă şi de catastrofală." (p. 95)

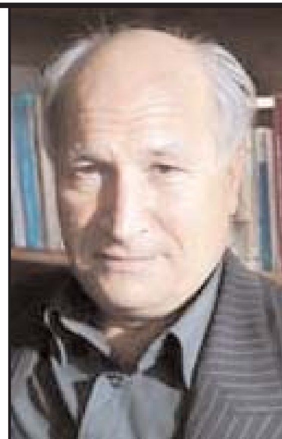
Matei Călinescu. *Boala* nu e cruţată nici la vechii prieteni din grupul celor care credeau în estetic. G. Călinescu spunea că principala probă a vocaţiei unui critic este confruntarea cu opera lui Eminescu. El a trecut-o devenind cel mai de seamă eminescolog din toate timpurile, la capătul demersului statornicind, pe urmele lui Maiorescu, că autorul *Luceafărului* este *centrul iradiant* al canonului literar şi cultural românesc, calitate concentrată de *divinul critic* în sintagma *poetul naţional,* vrednic, adică, a sta, cum a spus-o şi liderul esteticienilor interbelici, Tudor Vianu, alături de Dante, Shakespeare, Leopardi, Goethe, Victor Hugo, Puşkin, Walt Whitman. Unul dintre marii prieteni ai grupului său, Matei Călinescu (1934-2009), a trecut proba debutând cu o carte despre *Titanul şi geniul în poezia lui Eminescu* (1964), fenomen repetat şi cu Eugen Simion, care a început, în acelaşi an, tot cu un tom eminescian, dar despre proza poetului. Portretul lui Matei Călinescu e prezent în partea a III-a a cărţii. Este unul polimorf, oximoronic, care poartă amprenta de romancier a scriitorului, portret survenit după o mare prietenie, după ce, din exil, Matei a uitat-o, încât „şi-a «permis»" să arunce în uitare şi ideile privind *autonomia esteticului* (p. 127): „Descindea dintr-o familie din marea burghezie, rudă cu Vulcăneştii şi Burilienii, boierime olteană, se pare; când l-am cunoscut în cercul lui Nichita, Cezar şi Grigore, proaspăt licenţiat în filologie, Matei, voios şomer intelectual, era deja marcat de o dramă care urma să-i apese, se pare, întreaga epocă adultă: moartea barbară, se pare sinuciderea fostului său prieten şi coleg de liceu, Miron Chiraleu, în temniţele staliniste." (p. 128) Matei a fost salvat de gestul lui Tudor Vianu de a-l lua asistent la catedra lui de la facultate, dar şi de prietenia grupului lor, susţinut şi de Paul Georgescu, adevărat „guru" de la *Gazeta literară,* în pofida faptului că toţi aveau păcatul dosarului nepotrivit contextului istoric. Opţiunea lor estetică, reprimată în ţară, n-a fost înţeleasă nici de scriitorii din exil, care „ne reproşau, nouă, celor care am debutat în anii cincizeci sau şaizeci, faptul că am... cedat! Cui? Propriului nostru instinct care ne cerea imperios să debutăm, în indiferent ce editură – cinismul celor de la Paris părea a fi... uitat că nu exista, în acei ani, răstimp de vreo jumătate de secol, decât una singură, cea a «partidului»! – să ne confruntăm cu critica, oricare ar fi fost ea, şi cu publicul? / (...) Ce-ar fi vrut domnii noştri aşezaţi pe malurile Senei, majoritatea sterili, aranjaţi oarecum comod în posturi subalterne pe lângă unele instituţii de cercetare sau de «informaţie»? Să nu debutăm? Să scriem fără să... publicăm? Să aşteptăm... ce?" (p. 132)

Importantă era ţinuta estetică înaltă, care să schimbe paradigma scriiturii şi culturii împotmolite în sociologism proletcultistic: „În această privinţă, Matei, dintre noi, a fost exemplar: a arătat voinţa şi posibilitatea de a fi, obligat de marea sa valenţă şi nostalgie interioară culturală, dar şi prudenţa necesară, absolut necesară, în acea epocă tulbure, confuză chiar şi în mintea celor ce ţineau pâinea şi cuţitul; stalinismul dogmatic şi dur, barbar, anti-european, anti-naţional, care, nu se ştie exact din ce pricini – poate după moartea lui Stalin! – începea să cedeze. Sau... era doar o iluzie această «cedare», dovadă represiunile sălbatice din Ungaria, după '56, arestările enorme din România lui Dej din '58 (mi s-a spus de către un cadru superior de partid că ar fi fost cam 40.000 de oameni arestaţi într-o singură noapte!)?" (p. 134) Peste toate, „poziţia mereu schimbătoare", vagă, a marilor puteri occidentale faţă de soarta ţărilor căzute sub dictatura Moscovei. Atunci, Matei Călinescu, cel mai înzestrat critic din grupul lor, „a acceptat «chemarea de sirenă» a lui Paul Georgescu, activistul inteligent, comunistul «real», dar şi atacatorul furibund al marilor valori româneşti, al întemeietorilor în cultura clasică şi modernă, şi a ocupat postul de redactor-critic, zona cea mai expusă a «ideologicului» a *Gazetei...*, organ al Scriitorilor comunişti şi al partidului, apoi Matei a fost ridicat la funcţia de şef de secţie" (p. 135), poziţie din care i-a selectat pe cei mai valoroşi universitari, critici, scriitori, îngrijitori de ediţii critice. El însuşi a publicat articole despre scriitori ocultaţi, readucându-i în atenţia publică. În memoriile sale, pe bună dreptate va declara că a fost dintotdeauna împotriva comunismului, acţionând cu propriile arme împotriva culturnicilor. Breban mărturiseşte că a continuat strategia lui Matei Călinescu (opera sa de „cârtiţă" a adevărului cultural) atunci când, la sfârşitul anilor '60, s-a lăsat convins să intre în partid, odată cu Nichita Stănescu, cu Paul Goma şi cu mulţi alţii, acceptând funcţia de redactor-şef al revistei *România literară.*

→

Homo sapiens

Aplicând algoritmii la beletristica lui Mircea Eliade

Corin BIANU

Profesoara de liceu Violeta Mihai din Ploieşti, scriitoare, în cartea de critică literară *Mircea Eliade. Proză fantastică,* publicată la „Viitorul românesc", Bucureşti, în două ediţii, 2002 şi 2009, relevă o viziune critică de noutate, având ca linie de plecare memoriile prozatorului, aidoma celor ce s-au aplecat asupra operei literare eliadeşti.

În Cuvânt-înainte, autoarea precizează că lucrarea „se adresează profesorilor de limba şi literatura română şi elevilor din cursul liceal, sprijinind demersul didactic al profesorilor" şi oferă o imagine atractivă şi interesantă în acord cu estetica modernă şi cu critica literară, asupra operelor care aparţin prozei fantastice a lui Mircea Eliade publicate între anii 1934-1980.

Ea mai atenţionează că şi-a propus realizarea unui studiu aprofundat pe baza *receptării şi asimilării* fiecărei opere literare în contextul creaţiei scriitorului, precum şi ansamblul fenomenului literar al epocii, sens în care a lecturat „studii critice esenţiale" (Sorin Alexandrescu, Mircea Handoca, Ion Lotreanu, Eugen Simion) şi consideră „opera un unicat estetic" în care „nimic nu poate fi exterior, adaos superficial", iar detaliile insolite, a căror insistenţă le transformă în motive, sunt „elemente semnificative, asamblate întregului, într-o viziune totalizatoare". Ea implică deci latura sociologică a cuantificării receptării şi asimilării operei eliadeşti de către cititorul român, fie el doar liceanul cu profesorii săi.

E sigură că „unora li se pare ciudat, însă, după Eliade, unei poveşti, frumuseţea îi stă numai în partea ei de taină; dacă i-o dezvălui îşi pierde farmecul. În fond, simbolurile au valoare autonomă, independentă de puterea de înţelegere a celor ce le expun. Misterul este ontologic, se ţese în mod logic şi trebuie studiat ca atare, şi nu descifrat ca un rebus, ca o integramă, ci după legile logicii, ceea ce nu este în contradicţie cu taina premisei. (…) Neavând existenţă intrinsecă, simbolul sau efectul nu poate fi decât reprezentativ prin prezenţa concretă a cauzei sale în propriul miez. Hinduşii îl consideră adevărul penultim, faţă de care orice experienţă este numai reflex temporal."

Începe cu *Lumina ce se stinge* (1934), urmează comentariul asupra romanului *Domnişoara Christina* (1936), apoi, la *Nopţi la Serampore* (1940), *Pe strada Mântuleasa* (1968) şi *Noaptea de Sânziene,* Paris, în româneşte, 1971, în care urmează linia comună numelor celebre anterioare.

La ţigănci, 1959, cu camuflarea „fantasticului" în cotidian, care în convingerea prozatorului „marchează începutul unei noi faze" a creaţiei sale literare, este calificată de exegetă un „nou tip de fantastic, ce se va instaura de aici înainte definitiv în opera lui Mircea Eliade".

Începând cu analiza acesteia, Violeta Mihai iese din cadrul criticii literare standard (cum este înţeleasă încă în epoca noastră modernă). Ielele (Zâne, Drăgaice, Rusalii, Samovile, Vâlve, Măiestre ş.a. – Tudor Pamfile, *Mitologia românească*) îl dezmiardă, îl adorm şi îi strâmbă faţa profesorului Gavrilescu, pedepsindu-l că a încălcat legile iubirii. Subsemnatul consideră că în acest caz nu interesează dacă Tudor Pamfile crede în realitatea creaturilor nevăzute, ci părerea exegetei faţă de literatura eliadescă, în condiţiile în care parapsihologia dovedeşte existenţa reală în dimensiunea metafizică a creaturilor nevăzute, precum ielele, silfidele, spiriduşii, creaturi ce mai înainte puteau fi văzute de persoane cu abilităţi extrasenzoriale, ori de oameni normali şocaţi de un eveniment sufletesc sau supranatural, a căror existenţă reală e confirmată cu mijloace tehnice moderne.

Toate aceste judecăţi de valoare formulate de Violeta Mihai o plasează peste limitele şi deasupra criticii literare de până la ea, pentru că nu doar extinde aria interpretărilor, dar adaugă şi înţelesuri noi la temă, începând să-şi contureze o viziune proprie cu adevărat originală, care o apropie de domeniul metafizic, abordându-l deocamdată doar tangenţial şi vag, însă important este pasul înainte.

→

Într-un fel, Matei le-a fost şi maestru: „El ne-a citit şi vorbit nouă despre Edgar Allan Poe, bineînţeles, despre D.H. Lawrence, Faulkner sau Dylan Thomas. Despre Rimbaud, cu un adolescentin, etern entuziasm, în timp ce ne aşeza pe platoul *pick-up*-ului un disc cu *Le sacre du printemps* a lui Stravinsky." (p. 141) Dar grupul a avut ca modele, deopotrivă, pe Eminescu, Rebreanu, Blaga, Arghezi, Bacovia, Ion Barbu, Mateiu I. Caragiale. În ce-l priveşte: „Iar eu, tenace de felul meu, ca orice ardelean sau ca orice neamţ greoi şi, cel puţin în aparenţă, sigur de mine, de propria-mi vocaţie, nu m-am rezumat să mă înseriez iluştrilor mei predecesori, ardeleni în speţă, ci am ambiţionat să aduc filoane şi teme noi în romanul românesc". (p. 144)

Anul de cotitură, după scurta perioadă a dezgheţului în literatură şi în cultură, a fost 1971, cu Tezele din Iulie. Aflat la Paris, în semn de protest, şi-a dat demisia din conducerea *României literare*, cu toate celelalte urmări, fără a renunţa la bătălia internă a esteticului în care a continuat să creadă. În 1973, Matei Călinescu a ales calea exilului, fără întoarcere: „E adevărat, el, Matei, a emigrat în '73, eu am rămas, dar amândoi am trăit până la fund perioada cea mai teribilă, inimaginabilă pentru mintea unui european al secolului al XX-lea: stalinismul". (p. 149) Uimirea începe cu ceea ce-şi mai reaminteşte fostul prieten, din deceniile '50-'60, în memoriile concepute în exil. Breban se simte dator să explice, cât poate, actul de *trădare* a criticului eminent Matei Călinescu: „Făcând acest *exerciţiu salvator,* cred eu, pentru adevăr, oricum pentru *adevărul meu!*, eu cred nu numai că înţeleg mai bine *ce s-a petrecut,* ci că pot şi lupta mai bine cu *adevărul,* de data aceasta e vorba de Adevărul cel mare, crud, impasibil şi etern, ca fenomenele naturii, Adevărul Istoriei". (p. 150) Or, adevărul nu absolutizează răul (pe acest principiu dostoievskian îşi concepe şi romanele), condiţie a esteticului însuşi: *a nu cădea în capcana demonizării răului.* Este ceea ce le reproşează lui Eugen Ionescu şi lui Matei Călinescu, Monicăi Lovinescu şi lui Virgil Ierunca: „Această *demonizare a răului* are loc în vremea noastră pe mai multe continente, în proporţie de masă, cu ajutorul ultimei *tiranii:* cea a *mass-mediei*, inclusiv a televiziunii, mai ales a televiziunii, care face ca generaţii întregi care vin după noi să nu mai înţeleagă nimic!" (p. 151) Demonizarea răului duce, inevitabil, la „unicul adevăr", chiar în analiza regimurilor totalitare: „Dacă nu suntem de acord cu analiza pe care o fac ei, analiza regimurilor totalitare recente, nu înseamnă că noi am fi de partea acestora. De parcă ideea de democraţie ar fi apanajul unui grup! De altfel, pentru a comenta, în margine doar, vehemenţa cu care Dle lor apără democraţia şi fustijează teroarea, ea, trebuie să spunem, seamănă izbitor cu aceeaşi vehemenţă de altădată, cu care s-a pornit, pe diferite latitudini ale Europei, la edificarea cunoscutelor regimuri de teroare terifiantă care au adus cu ele o noutate indeniabilă: *teroarea în numele unei idei!* Şi-apoi, printr-o logică a absurdului, dar şi a istoriei: crima în numele unei idei!" (pp. 155-156) Nicolae Breban vrea să spună că „justiţiarii" monomani ai antitezelor monstruoase, de ambele părţi, duc la dezastru: comunişti fanatici şi anticomunişti fanatici. Matei, ca învingător de plămadă liiceană postdecembristă, deformează adevărul, trădând autonomia esteticului, în care a crezut cândva, alăturându-se moraliştilor radicali de la GDS, crescuţi sub umbrela Monicăi Lovinescu (pp. 157, 158), alimentând „scizura, fractura lumii literare, ca o realitate majoră, indiscutabil actuală", ceea ce seamănă leit cu „politica de cadre a comuniştilor de prima oră". (p. 158) Paradoxul e că în aceeaşi oală a deformărilor au fost aruncaţi şi alţi intelectual din exil, în frunte cu Paul Goma, altădată considerat de Eugen Ionescu cel mai mare prozator român contemporan, pentru ca, apoi, justiţiarii *să regrete că l-au cunoscut!* (p. 160)

Nicolae Breban îşi exprimă regretul că excepţionalul critic Matei Călinescu s-a depărtat nu numai de proza lui, ci şi de geniul lui Nichita Stănescu, preferând scriitori de mâna a doua din spaţiul american, nu pentru valoarea lor, ci pentru moda reprezentată, ca John Updike: „Matei Călinescu şi-a uitat tinereţea, când, într-adevăr, după umila şi insistenta mea părere, el era extraordinar". (p. 166) Şi continuă: „Şi-a uitat nu numai tinereţea românească şi ideile sale, puţin romantice, de atunci, dar... nu ştiu cum să zic, dar... am impresia că a uitat, că a «trădat» puţin şi Europa! Cea a literelor, se-nţelege..." (p. 168) La Bucureşti, „credea în Dostoievski, Kierkegaard, Proust, D.H. Lawrence, Rimbaud, Malraux şi Hemingway, Ion Barbu şi alţii". (pp. 168-169) Ucenicul supradotat al lui Tudor Vianu a uitat de „supremaţia valorii estetice", vrăjit de militantismul celor care voiau să schimbe lumea. Cu toate acestea, „Eu, cel de azi, îi sunt recunoscător şi sunt convins că fără el, ideile şi cărţile sale, lumea românească a literelor ar fi mai mult decât săracă – ar fi alta!" (p. 175) Elogiu poate exagerat, dar în tonul incorigibilului romantic care este Nicolae Breban, deşi nimic din vechiul romantism nu se întrevede în romanele sale. Romantic poate în sensul reconceptualizării non-naturaliste a paradigmei romantismului german de către A.C. Cuza, atunci când a trecut examenul criticii literare cu o profundă şi masivă carte despre Eminescu (3), op redactat după publicarea primei ediţii moderne a operei eminesciene (4), în 1914, şi rămas în manuscris până în 2010, când a fost publicat de I. Oprişan.

Note

1. Alexandra Laignel-Lavastine, *Filozofie şi naţionalism. Paradoxul Noica,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1998; *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la faţă a României",* Cluj-Napoca, 1999; *Cioran, Eliade, Ionesco. L'oubli du fascisme,* Paris, 2002.

2. Lucian Boia, *Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea şi desfacerea unui mit,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2015.

3. A.C. Cuza, *Mihail Eminescu ca reprezentant al romantismului,* carte redactată între 1914-1919, publicată de I. Oprişan, I-II, Bucureşti, Editura SAECULUM I.O., 2010.

4. Cf. Mihail Eminescu, *Opere complecte*, Librăria Românească, Institutul de Arte Grafice „N.V. Ştefăniu", Iaşi, 1914, coeditare de Ioan V. Ionescu şi Nicolae Georgescu, cu colaborarea lui Alexandru C. Cusin, Radu Dragnea şi Ştefan C. Petrovici.

Homo sapiens

Nouăsprezece trandafiri, 1980, Paris, are, în viziunea ei, ideea centrală a camuflării sacrului în profan, irecognoscibilitatea sacrului: sacrul este „înveşmântat" în cea mai simplă şi banală haină a profanului. Regizorul Ieronim Thanase scrie despre tehnica dramatică a operei celebrului scriitor Pandele, cum că teatrul oferă libertatea absolută prin funcţia magică a artei spectacolului. Paralizează dintr-o presupusă greşeală şi speră că descoperirea ei îl va vindeca, contrar prognosticului medicilor (alopaţi – n. C.B.), iar miracolul se întâmplă. Actorii Laurian Serdaru şi Niculina Nicolaie pleacă împreună cu Pandele şi Eusebiu Damian la o plimbare cu sania; Damian este găsit fără cunoştinţă în zăpadă, iar cei trei dispar, dar revin ulterior nevăzuţi şi lasă ca semn al „trecerii" pe pământ nouăsprezece trandafiri roşii pentru Eusebiu Damian, care se căsătorise între timp.

Exegeta face şi în acest caz un pas înainte faţă de înaintaşii ei, doar unul, deoarece nu rezolvă nici ea problema mesajului operei *Nouăsprezece trandafiri,* în condiţiile în care Mircea Eliade şi-a exprimat în jurnalul său îndoiala că mesajul respectiv va putea fi descifrat prea curând. Metafizicienii Jack Bergier (supravieţuitor al lagărului hitlerist de la Matthausen) şi Louis Pawell, în cartea *Dimineaţa magicienilor* (1950), susţin argumentat că revoluţia cea mai mare din istoria omenirii va fi „revoluţia psihologică", fenomen ştiinţifico-social început deja, după Cel de Al Doilea Război Mondial. La „revoluţia psihologică" se referă regizorul Ieronim Thanase când abordează arta spectacolului magistral cum nu s-a mai văzut, iar în context menţiunea exploziei atomice necontrolate din apropierea României este o previziune în timp a lui Mircea Eliade însuşi, care a fost şi el un iniţiat, asemenea celor doi, şi a prezis explozia centralei nucleare de la Cernobâl-Ucraina, aproximând-o în timp cu o diferenţă de doar doi-trei ani.

Şarpele, 1937, a treia proză în ordinea cronologică a scrierii, reprezintă „produsul pur al imaginaţiei" şi continuă experienţa din *Domnişoara Christina*, văzută din unghiul „magiei contagioase".

Cercetătoarea aminteşte că Jung apreciază şarpele ca întruchipând psihicul inferior, psihismul obscur, tainic, e o hierofanie a sacrului natural, nu spiritual, Keyserling crede că viaţa din străfunduri se reflectă în conştiinţa diurnă sub formă de şarpe, pe când Guénon consideră că şarpele este pe plan uman dublul simbol al sufletului şi al libidoului; Gaston Bachelard spune că şarpele este unul dintre cele mai importante arhetipuri ale sufletului omenesc, paznic al nadirului şi purtător al lumii, căreia îi asigură stabilitatea, simbolul manifestării şi al resorbţiei ciclice, iar Eliade, în *Istoria religiilor şi credinţelor religioase*, îl prezintă ca stăpân al femeilor, deopotrivă uter şi falus.

După cum spunea H. van Praag, sacrul reprezintă o forţă ce inspiră veneraţie, respinge şi atrage simultan şi necesită o iniţiere adecvată. Privită cu circumspecţie de profani, iniţierea (esoterică), precum orice ritual de cunoaştere, presupune depărtarea de lumea vizibilă, parţial iluzorie, provenind din principiile ce se depărtează tot mai mult de esenţele înalte. Prin toate principiile care alcătuiesc lumea, circulă trei „stări" (*guna*) ale tuturor lucrurilor: *sattwa* (lumină, impoderabilitate), *rajas* (pasiune, acţiune) şi *tamas* (întuneric, inerţie). Astfel, soarele este *sattwa,* şarpele este *rajas*, iar lacul este *tamas.*

Explicaţia lui Mircea Eliade din *Jurnal:* „Ce mă încânta mai mult: reuşisem «atmosfera fantastică» pe care o voiam, fără nimic «ocult», nici «simbolic» şi fără rezonanţa folclorică inevitabilă ca o fatalitate în literatura fantastică românească. Şarpele era scris aşa cum îi «văzusem» începutul: o povestire cu personaje banale, venite să «petreacă» lângă o mănăstire şi antrenate fără voia, aproape fără ştirea lor, într-o serie de întâmplări stranii, care până la urmă îi vrăjesc şi îi transfigurează.(…) Fără să fi ştiut, fără să fi vrut, izbutisem să «arăt» în *Şarpele* ceea ce voi dezvolta mai târziu în lucrările mele de filozofia şi istoria religiilor, şi anume că, aparent, «sacrul» nu se deosebeşte de «profan», că «fantasticul» se camuflează în «real», că Lumea este ceea ce se arată a fi şi totodată un cifru."

Fără a se depărta de convingerile prozatorului, Violeta Mihai le explică implicând esotericul, în condiţiile de azi, când ştiinţele esoterice sunt încă detestate de cercetătorii literari şi nu numai. Dar unele cercetări ale lui Eliade sunt inseparabile de esoterism. Cu asemenea interpretări, pe baza dicţionarului de mitologie al lui Victor Kernbach, a consideraţiilor lui Tudor Pamfile şi a dicţionarului de simboluri semnat de Jean Chevalier şi Alain Greerbrant, Violeta Mihai depăşeşte limitele criticii literare, pătrunzând dezinvoltă în metafizic, dar menţinându-se în cadrul concepţiei eliadeşti exprimate în jurnal. Este un plus de înţelegere a complexităţii literaturii fantastice şi anunţă originalitatea ce o va dovedi în evidenţierea calităţilor literare ale prozei *Secretul doctorului Honigberger,* nesemnalate până la ea.

Cu analiza celei cea de a patra proze, *Secretul doctorului Honigberger*, 1940, Violeta Mihai face pasul final victorios şi complet original. În opinia ei, dimineaţa de toamnă a anului 1934 fixează temporal începutul acţiunii, face parte din scenariul real al unei naraţiuni homodiegetice, personajul narator fiind şi actant. Doctorul Honigberger din Braşov şi doctorul Zerlendi din Bucureşti au plecat în „misterioasa ţară Shambala (Agartha), tărâmul nevăzut, aflat undeva în nordul Indiei" şi n-au mai revenit, iar „jurnalul" doctorului Zerlendi nu reprezintă o înşiruire de însemnări fantastice, dar interpretarea şi încadrarea lor „într-un sistem epic de către narator devine literatură fantastică". Mircea Eliade: „Am încercat să evoc unele experienţe yoghine într-o nuvelă, *Secretul doctorului Honigberger.* Libertatea artistului de a «inventa» mi-a îngăduit să sugerez mai mult şi mai precis decât aş fi izbutit într-o descriere strict ştiinţifică."

Criticii vremii au exprimat rezerve faţă de valoarea ei literară. Marii Şerban Cioculescu şi Pompiliu Constantinescu (în special la poezie) au considerat-o „romanţare a practicilor yoghine". Recent, Eugen Simion consideră că „este o naraţiune de sine stătătoare, coerentă, fluentă, ingenios gândită. În ea, Eliade foloseşte un număr de procedee epice deja verificate în romanele anterioare (...) şi aduce în plus o erudiţie pe care şi-o reprimase până acum." Judecata lui, la peste o jumătate de veac scursă, este mai blândă şi mai nuanţată. Această proză e sub nivelul artistic al celorlalte, multe pagini sunt în fapt „lecţii" aride, însă faptul că cititorii nu deţin în mod obişnuit cunoştinţe parapsihologice îi face să interpreteze fragmentele neînţelese din „lecţie", ca ascunzând un mister, ceea ce nu e întru totul adevărat. Să observăm în spiritul acribiei ştiinţifice faţă de lumea ce ne înconjoară, că în momentul publicării şi al criticii de întâmpinare nu fuseseră inventate satelitul artificial şi rachetele interplanetare, calculatorul, video-telefonul fără fir etc.

Oarecum în contradictoriu, mai tânăra cercetătoare aduce un plus de calitate: „Deşi se consideră că, din punct de vedere artistic, textul *Secretul doctorului Honigberger* este inferior celui din *Nopţi din Serampore,* putem spune că emoţia este susţinută admirabil stilistic: prin înfrigurarea frazelor, ritmul sacadat şi prin insolitul experienţei înseşi. Chiar dacă lipseşte complexitatea mijloacelor epice din cealaltă nuvelă, fantasticul este la fel structurat în planul semnificaţiilor; posibilitatea însăşi a succesului unor asemenea experienţe ameţeşte şi cutremură." În convingerea ei, „Prima parte – corespunzătoare primului plan epic – aparţine misterului, a doua – prea apropiată de un tratat yoga – anulează misterul celei dintâi. Finalul – confuzia familiei Zerlendi – salvează epic şi artistic textul, introducând fantasticul ca atare. Abilitatea lui Eliade este a situa finalul sub semnul întrebării prin negaţia din final."

Toate fenomenele paranormale prezentate de Mircea Eliade în operele literare pot fi explicate documentar-ştiinţific (parapsihologic), visele, revelaţiile, retrocogniţiile, levitaţiile etc., fiind reale. Înglobarea lor în texte literare în care devin fapte de viaţă ale personajelor capătă valoare artistică şi le îmbogăţesc spiritual. Criticii literari români – nu dăm nume, spre a nu se interpreta ca demolator demersul subsemnatului – apreciază referirile artistice la manifestările metafizice reale (existente în metafizic!), ca înglobându-se nediferenţiat la „fantasticul lui Eliade", adică imaginare.

Dar introducerea unor fenomene metafizice în proza literară a asigurat valoarea ridicată a romanelor lui Mircea Eliade, care a îmbogăţit cultura română şi pe cea universală, urcând romanul la nivelul evolutiv al ştiinţelor şi contribuind implicit la susţinerea lui în concurenţă cu celelalte genuri epice mai vechi sau mai noi, precum şi cu gustul tot mai pretenţios al cititorului dintotdeauna. Iar în analiza literară a beletristicii lui Mircea Eliade, Violeta Mihai cercetează cu mijloacele noastre moderne, inclusiv domeniile învecinate criticii literare, formulând în cunoştinţă de cauză concluzii noi şi superioare criticilor de până la ea.

În mod necesar, Violeta Mihai extinde bibliografia şi detaliază dincolo de limitele criticii literare înţeleasă *stricto sensu*. Dacă între cei invocaţi de ea, un etnolog celebru precum Neale Fraser ori savanţii Sigmund Freud sau Carl Gustav Young sunt acceptaţi de toată lumea, dar numai pentru domeniul strict în care s-au manifestat, metafizicianul René Guénon cu „ştiinţa lui sacră" este contestat, fiind considerat mai degrabă un amator, ca să nu mai vorbim de H. Keyserling cu „meditaţiile sud-americane", ori Marcel Picard cu „practica Tarotului" (exclus *ab initio*). Ghicitul în tarot, ca şi astrologia, chiromanţia, chiar şi radiestezia – descoperirea izvoarelor subterane de apă ori a depozitelor ascunse de metale – sunt considerate de reprezentanţii ştiinţelor convenţionale ca fiind pseudoştiinţe. Totuşi, dovada elementară a metafizicului în viaţa curentă, datând de multă vreme, este aura organismelor vii, văzută de persoanele cu capacităţi extrasenzoriale, dar negată de exponenţii ştiinţelor convenţionale până când a fost evidenţiată de mijloacele tehnice moderne şi acceptată ca atare.

Acum, la vremea noastră, filologa Violeta Mihai, după aproximativ trei sferturi de secol, graţie cuceririlor ştiinţifice din răstimp, face pasul înainte. După ştiinţa noastră, este prima exegetă a operei literare eliadeşti care se axează cu dezinvoltură la nivelul actualităţii, îmbogăţindu-şi profesia de critic cu rodul studiilor aprofundate în domeniile limitrofe: etnologia, extrasenzorialul ş.a.

În concepţia ştiinţifică actuală, acceptată unanim, la vremea anilor 1900, nivelul de dezvoltare a cunoaşterii omeneşti era cel mecanic, iar în modernizarea ei continuă a ajuns actualmente la nivelul *algoritmic*. Fizica cuantică, această nouă ştiinţă necontestată, dovedeşte că în microcosmos se coboară la un moment dat la nivelul în care masa se transformă în energie, adică greutatea încetează a mai exista, devenind energie.

Metoda de cercetare a exegetei ar putea fi considerată eclectică numai într-o viziune îngustă, ce exclude cu obstinaţie cuceririle de ultimă oră înregistrate de cunoaşterea omenească în condiţiile în care critica literară românească continuă să meargă cuminte pe făgaşul tradiţional al secolului trecut, fără a face eforturi de a se adapta la noile cuceriri ştiinţifice în domeniile spirituale tangente, cea mai comodă interpretare, explicaţie şi soluţie în acelaşi timp pe care o dă realităţilor metafizice prezentate de marele romancier Eliade, fiind includerea lor în „fantasticul lui Eliade". Ca urmare, noutatea critică adusă de profesoara de liceu Violeta Mihai constă nu numai în această extindere a ariei de explorare cu consecinţele evidente, ci şi în contribuţii proprii de originalitate indiscutabilă în critica literară, situându-se pe aceeaşi direcţie cu marii critici literari anteriori, dar pe un etaj superior, aşa cum reiese din evaluarea prozei eliadeşti *Secretul doctorului H.,* asimilând corect cunoştinţele criticii literare de până le ea şi ducându-le mai departe.

De la chaturanga la AlphaZero (I)

Prin lumea şahului alături de Marcus

Irinel POPESCU

Este neîndoielnic că Solomon Marcus a iubit şahul, inclusiv ca sport, marele matematician fiind un prieten al şahiştilor români. În volumul VI din seria *Răni deschise* (Editura Spandugino, 2017), găsim, între altele, mesajul adresat de Marcus pe 4 iunie 2013, cu ocazia Simpozionului organizat de Federaţia Română de Şah.

Dar, pe Solomon Marcus l-au preocupat, mai ales, semnificaţiile profunde ale acestui joc. Găsim şahul la loc de cinste (Capitolul VIII) în secţiunea paradigmelor dedicată jocurilor. În acelaşi timp, capitolul următor (IX) este dedicat jocului mai complex care se numeşte GO. După Solomon Marcus, „şahul ar exprima şi simboliza filosofia occidentală privind gândirea strategică în conflicte şi în afaceri, pe când jocul de GO ar exprima şi simboliza gândirea strategică extrem-orientală".

Aici o să mă opresc doar asupra jocului de şah, din două motive. Între 12 şi 18 ani am fost jucător de şah de concurs şi, chiar dacă după aceea profesia m-a obligat să renunţ, am rămas un pasionat al acestui joc, iar despre GO este mai calificat să vorbească acad. Gh. Păun, cel care a introdus acest joc în România, elev şi discipol al lui Solomon Marcus. De altfel, într-un editorial publicat în revista *Curtea de la Argeş*, acad. Păun pledează argumentat pentru superioritatea jocului de GO, pe care îl consideră un joc constructiv, faţă de şah, care este exact opusul. În opinia domniei sale, „şahul este *pe omorâtelea*, GO-ul este *pe construitelea*". În continuare, pledez, totuşi, cauza şahului!

Jocul de şah a apărut, se pare, în India, prin secolul VI sau VII. Legenda spune că fratele unui prinţ indian ucis în luptă a încercat să-i relateze mamei îndurerate felul în care s-a produs tragicul eveniment. A folosit pentru aceasta o tablă cu 8 pătrate pe fiecare latură, reprezentând câmpul de bătălie şi piese ce reproduceau compoziţia celor două armate care s-au înfruntat. De aici s-ar fi născut jocul de şah, denumit iniţial *chaturanga* (cuvânt de origine sanscrită care înseamnă „patru divizii").

Din India, jocul s-a mutat foarte repede în Persia vecină, de la al cărei conducător suprem a căpătat şi numele actual (şah) precum şi expresia „şah mat", care echivala cu capturarea regelui şi sfârşitul jocului. De aici jocul a fost preluat de arabi, odată cu cucerirea ultimului imperiu persan.

Ajuns în Europa, şahul s-a dezvoltat mai ales la curtea regilor şi principilor, datorită asemănării cu războiul, care constituia o preocupare importantă a acelor vremuri. S-a considerat şi că şahul mimează un efort colectiv al diferitelor clase sociale, fiecare cu rolul său, aşa încât a fost inclus chiar în educaţia membrilor curţilor regale sau princiare.

Nu e de mirare că Napoleon era jucător de şah, iar partida sa cu doamna Remussat îl arată pe genialul conducător de oşti la fel de inspirat şi pe tabla cu 64 de pătrate. Este un mat în centrul tablei, precedat de două sacrificii de piesă (cal şi nebun), după modelul pe care îl folosea generalul Bonaparte şi în cursul bătăliilor (în care avea în vedere mereu lovitura decisivă). În secolul luminilor, jocul de şah s-a mutat în cafenele şi-a definitivat regulile şi a devenit sport de competiţie.

Epoca modernă începe la sfârşitul secolului al XIX-lea, odată cu încoronarea primului campion mondial, germanul Wilhelm Steinitz.

La caracterul „militar" al jocului s-a adăugat perspectiva matematică, plecând de la premisa că mutările trebuie calculate înainte şi că cel care poate calcula mai multe mutări decât adversarul are şanse mai mari să câştige.

Unii dintre marii campioni mondiali, precum Emmanuel Lasker sau Max Euwe, au fost, în acelaşi timp, şi matematicieni. Alţii, de la Jose Raul Capablanca la Bobby Fischer, nu au avut, însă, nicio tangenţă cu matematica, ceea ce nu i-a împiedicat să joace genial.

Florin Gheorghiu, cel mai bine cotat şahist român din toate timpurile, era absolvent de filologie.

Iar după Marcel Duchamp, pictor francez din prima jumătate a secolului XX, „în timp ce nu toţi artiştii sunt şi jucători de şah, toţi jucătorii de şah sunt artişti".

Prin urmare, se poate spune că şahul este unul din acele locuri în care se întâlneşte geometria cu poezia, ca să ne întoarcem la un alt mare matematician, Dan Barbilian, şi poet, în acelaşi timp, sub numele de Ion Barbu.

Dar să-l ascultam pe Solomon Marcus: „El (şahul – n.n.) constituie o adevărată punere la încercare a dibăciei, a imaginaţiei, a spiritului de observaţie, a forţei de concentrare, a atenţiei. De fapt, nici nu ştim încă prea bine (anul 1984 – n.n.) ce structuri psihice sunt solicitate în jocul de şah (...); ştim încă prea puţin despre condiţiile şi despre mecanismele intime de declanşare şi funcţionare a talentului, a abilităţii, a diferitelor tipuri de dexteritate, de îndemânare, de pricepere (...). Nu s-ar putea considera gândirea şahistă ca o aproximaţie, *ca un model* (s.n.) al gândirii problematice în genere?"

Virtuţile şahului au fost sesizate de toată lumea. E un joc care dezvoltă memoria (jucătorul trebuie să memoreze deschideri şi finaluri, dar şi partide întregi, atât pe cele proprii, cât şi pe cele jucate de adversarii direcţi, de marii campioni etc.), puterea de calcul şi capacitatea de a lua decizii în timp rapid (chiar şi la partidele „normale" timpul de gândire e limitat şi nu puţine partide au fost pierdute din cauza crizei de timp; cu atât mai mult, la şahul blitz, cu timp de gândire total de 15, 10, 5 sau chiar 3 minute, deciziile trebuie luate foarte rapid).

Şahul este şi o filosofie de viaţă: învinge totdeauna cel mai bine pregătit (numai teoria deschiderilor necesită ore îndelungate de studiu, la fel jocul de mijloc şi finalurile) şi, de multe ori, cel mai curajos, cel dispus să-şi asume riscuri. Aceste riscuri trebuie să se bazeze, însă, pe principii bine stabilite şi pe un calcul preliminar corect. În şahul de performanţă nu câştigă niciodată amatorii, cei insuficient pregătiţi, cei care recurg la strategii nefundamentate, la sacrificii incorecte sau cei care aşteaptă greşeala adversarului. În şah câştigă cel care la mutarea 9 sau 10 a obţinut un mic avantaj poziţional, pe care îl urmăreşte perseverent şi îl valorifică în următoarele 50-60 de mutări. Sau cel care iubeşte jocul complicat, dar nu improvizează, ci calculează cât mai multe variante şi o alege pe aceea care îl va duce la câştig!

Şahistul e un sportiv care nu trişează şi nu joacă niciodată „la cacealma". În şah nu există elementul „noroc", decât accidental şi fără relevanţă.

Desigur, analizând o partidă se constată că, la un moment dat, jucătorul care a pierdut a făcut o mutare greşită. De regulă, însă, nu este vorba de o gafă evidentă, după care jocul se termină imediat, ci de o eroare greu sesizabilă (şi de obicei doar „a posteriori"), determinată de multe ori şi de presiunea creată de adversar (care, la rândul ei, constituie un principiu de bază al jocului).

Pentru toate motivele de mai sus, şahul este un joc cu o mare valoare educaţională.

Ştim cu toţii cât de mult s-a implicat Solomon Marcus în procesul educaţional şi care erau principiile sale în legătură cu educaţia: fără excese de memorare, făcând apel permanent la gândirea celui care învaţă şi, mai ales, folosind acele metode care să-l motiveze pe elev şi să-l determine să înveţe cu plăcere!

Nu este de mirare că şahul a fost introdus ca materie opţională în anumite şcoli; din Bucureşti aş cita în acest sens Şcoala „Laude Reut", situată pe locuri fruntaşe în toate clasamentele şcolilor bucureştene.

Şahul are menirea să dezvolte la elevii din primele clase multe din elementele de care vor avea nevoie în viaţă: seriozitatea în pregătire (nu există şah de performanţă fără o solidă pregătire teoretică!), alegerea viitoarei mutări pe baza unui calcul solid şi după un matur proces de gândire, însuşirea noţiunilor legate de strategiile pe termen lung; în acelaşi timp, îi învaţă şi plăcerea jocului, importanţa surprinderii adversarului cu noutăţi pe care le-ai descoperit singur înainte de partidă sau chiar „la tablă". Îi mai învaţă că cei perseverenţi câştigă totdeauna, că mai pot pierde unele bătălii, dar niciodată războiul! Că trebuie să-ţi apreciezi şi să-ţi respecţi adversarul şi că bătălia trebuie purtată cu fairplay şi corectitudine!

La începutul anilor '90, Michel Noir şi Jean-Pierre Chevenement, primari ai oraşelor Lyon şi, respectiv, Belfort, ambii miniştri şi mari iubitori ai şahului, au dispus introducerea jocului de şah în şcoli, în urma rezultatului unui studiu care scotea în evidenţă impactul pozitiv al practicării şahului de către copii, asupra structurării unei gândiri bazate pe logică, al dezvoltării anumitor calităţi intelectuale, cât şi în privinţa disciplinei şi a integrării sociale. Anual, zeci de mii de copii francezi învaţă să joace şah în orele de curs sau ca activitate opţională, iar în insula Corsica precum şi alte câteva zone din Franţa, absolut toţi elevii ştiu să joace şah la sfârşitul clasei a patra. Valoarea formativă şi educaţională a jocului de şah va dăinui şi, mulţumită ei, vor exista tot mai mulţi jucători de şah, indiferent dacă ordinatorul este superior omului sau invers.

Încercând să analizeze în ce măsură există o analogie între şah şi matematică, Solomon Marcus arăta că amândouă au în comun „caracterul deductiv şi condiţionarea riguroasă a fiecărei etape de etapele anterioare", de unde deriva ideea de calcul „subiacentă atât şahului, cât şi matematicii". Este citat apoi exemplul lui Emmanuel Lasker, campion mondial de şah între 1894 şi 1921 (când a fost deposedat de titlu de către faimosul campion cubanez Jose Raul Capablanca), care a adus importante contribuţii la dezvoltarea algebrei.

De remarcat, însă, că noţiunea de „calcul" în şah are cu totul altă semnificaţie decât în matematică, însemnând anticiparea a cât mai multor mutări şi variante dintr-o poziţie dată, aşa încât să poată fi aleasă mutarea cea mai bună!

→

Homo sapiens

Mai departe, Marcus arăta că sunt matematicieni care contestă ideea că matematica ar fi în primul rând deducţie şi îl citează pe Paul Halmos, care spune că: „Am avut întotdeauna impresia că logica deductivă este numai faţada şi igiena matematicii, nu şi substanţa ei", întrebându-se dacă acelaşi lucru nu este valabil şi pentru şah. Răspunsul este, probabil, afirmativ, mai ales că Nell Charness, care a studiat problema în cadrul tezei de doctorat, a ajuns la concluzia că „un jucător de şah se bazează nu atât pe analize deductive, cât pe capacitatea sa de memorie şi pe organizarea informaţiei în termeni de configuraţii plauzibile de piese, mişcări posibile şi consecinţe ale lor, ceea ce s-ar încadra în conceptul de „recunoaştere a formelor" („pattern recognition"). Alegerea unei mutări pare să fie condiţionată în primul rând de capacitatea de a recunoaşte un imens număr de procedee de joc disponibile, acumulate şi catalogate de experienţa de joc anterioară. Astfel încât, unui maestru îi este suficientă o privire sumară pentru a sesiza o mutare bună, în timp ce un începător poate să facă o mutare dezavantajoasă chiar şi după o lungă perioadă de gândire.

Produs al şcolii sovietice de şah, cea mai puternică din lume în acea vreme, Mihail Botvinnik a încercat să utilizeze strategiile şahiste pentru planificarea economică pe termen lung. Acelaşi lucru l-au făcut în România Paul Voiculescu şi, mai ales, academicianul Emilian Dobrescu.

După Solomon Marcus, şahul constituie un model epistemologic pentru numeroase discipline ştiinţifice, de la lingvistică şi semiotică până la etnologie şi matematică.

Pentru lămurirea structurii de limbaj, autori importanţi precum Ferdinand de Saussure şi Ludwig Wittgenstein au recurs la analogia cu jocul de şah. Şi dacă alte jocuri precum GO sau table au piese de un singur fel, şahul are o dublă varietate, de ordin material şi structural, întocmai ca şi limba. Interesul pentru analogia limbă-şah a fost stimulat şi de faptul că structuri de tipul celor lingvistice au fost identificate şi în alte domenii precum etnologia (Claude Levi-Strauss), psihanaliza (Jaques Lacan), genetica (Roman Jakobson).

Ideea maşinilor care să joace şah a apărut destul de devreme.

Cea mai celebră „maşină" de jucat şah rămâne „Turcul" baronului ungur Wolfgang (Farkas) Kempelen. Aparatul a fost construit la Timişoara în cei 5 ani petrecuţi acolo de baronul Kempelen, trimis în anul 1765 de către împărăteasa Maria Tereza pentru a supraveghea cea de-a doua etapă a colonizărilor din Banat. O copie a acestui aparat se găseşte şi astăzi la Muzeul Kempelen din Budapesta. Cel care juca era un „manechin" care îşi mişca braţele atunci când muta. Foarte mulţi au bănuit că la mijloc e o şarlatanie, dar secretul nu a fost dezvăluit decât la mult timp după moartea lui Kempelen: maşinăria baronului ascundea înăuntru un pitic, care era un foarte bun jucător de şah şi care putea fi ascuns de ochii publicului (la începutul jocului, baronul deschidea uşile maşinăriei ca să arate că nu e nimeni înăuntru).

Dar ideea unei maşini de jucat şah a rămas, ba chiar atât de puternic înrădăcinată încât, la începutul secolului XX, campionului mondial Jose Raul Capablanca i se spunea „maşina de jucat şah", datorită preciziei remarcabile a jocului său.

Apariţia primelor calculatoare, la mijlocul secolului XX, a dat un nou imbold căutărilor pentru construirea unei astfel de maşini. Printre primii care s-au

preocupat de problemă a fost chiar Claude Shannon, considerat „tatăl teoriei informaţiei", în articolul intitulat „Programming a Computer for Playing Chess", publicat în anul 1950 în revista *Philosophical Magazine.*

Înaintea lui, alţi doi matematicieni abordaseră legătura dintre matematică şi şah: K. von Janosch, *Traité des applications de l'analyse mathématique au jeu des échecs* (1863), şi Ernst Zermelo, *An Application of Set Theory to the Theory of Chess* (1912).

Primele programe de şah pentru calculator plecau de la ideea că în activitatea algoritmică a unui sistem de conducere şi control se disting doi parametri: numărul variantelor analizate şi adâncimea de analiză, creşterea unuia dintre cei doi parametri atrăgând automat diminuarea celuilalt. Se conturau astfel două strategii şahiste: analiza unui număr cât mai mare de mutări, urmată de o analiză în profunzime foarte redusă, sau analiza unui număr relativ mic de mutări, duse foarte departe în profunzime. Shannon a sesizat că strategia optimă este cea de-a doua, aşa cum procedează şi jucătorii cu experienţă, care exclud de la început o serie de mutări total inacceptabile.

La baza primelor maşini de jucat şah, construite de Claude Shannon şi Alan Turing, a stat aşa-numitul algoritm mini-max, utilizat în teoria jocurilor în general, prin care, simplist exprimat, se încearcă minimizarea pierderii în condiţiile celei mai bune mutări a adversarului.

Pe aceste baze s-a născut şahul computaţional. Multă vreme, computerele de jucat şah s-au bazat, în linii mari, pe acelaşi algoritm mini-max (cu unele variaţii minore) şi pe procesoare cu o capacitate din ce în ce mai mare, ceea ce a condus la apariţia de generaţii succesive, din ce în ce mai performante.

În 1977 s-a înfiinţat chiar o Asociaţie Internaţională de Şah Computaţional, cu o revistă trimestrială, iar primele cărţi nu au întârziat să apară: David Levy, *Chess and Computers*, Computers Science Press, Potomac, Maryland, 1976, D. Levy şi M. Newborn, *More Chess and Computers, Ibidem*, 1980, ca să nu mai vorbim de numeroasele articole apărute în revistele de specialitate.

Au existat de la început predicţii că evoluţia computerelor va ajunge în punctul în care acestea vor învinge omul. John McCarthy, profesor de Inteligenţă Artificială la Universitatea Stanford a făcut chiar un pariu, în 1968, cu David Levy, campion de şah al Scoţiei şi maestru internaţional, că în următorii 10 ani va putea fi învins de un computer. În august 1978 a avut loc la Toronto meciul dintre David Levy şi programul Şah 4,7, câştigat, nu fără emoţii, de Levy, cu 3,5 la 1,5.

Dintre cele două strategii propuse de Shannon, programul Şah 4,7 adopta prima strategie, analiza unui număr mare de mutări prin combinarea a două procedee ca să aleagă mutarea următoare: o căutare de tip mini-max în arborele tuturor şirurilor de mişcări posibile până la o anumită adâncime, urmată de o evaluare statică a întregii situaţii de pe tablă (cine are mai multe piese, mobilitatea pieselor, organizarea pionilor şi controlul pătratelor de pe tabla de joc). Necesitatea de a opri analiza la o anumită adâncime pleacă de la faptul că arborele tuturor alegerilor posibile este mai mare decât numărul electronilor din Univers. Programul Şah 4,7 examina până la un milion şi jumătate de poziţii ulterioare înainte de a alege următoarea mutare, iar adâncimea analizei era de 8 mutări în jocul de mijloc şi de 12 mutări în final (când numărul de ramificaţii ale arborelui de căutare este mai mic, pentru că pe tablă sunt mai puţine piese).

(Va urma.)

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Toate pianele din pădure

Michael Harlow (Noua Zeelandă)

Îmi place să cânt la clapele negre,
fiind încredinţat că a nopţii melodie
e cheia ce descuie al viselor zăvor.
Îmi place cântul ei, în el răsună vise
mai treze decât ceaiul chinezesc
mai vii decât cafeaua Guadelupei.
Mai fericit aş fi însă de ele toate
îndrăgostite păsări ale pământului
ar glăsui până tresaltă inima în piept
amintind astfel lumii suferinde
că dansând pe un picior
celălalt nu rămâne uitat.

Rugăminţi neascultate

Germain Droogenbroodt

Cu braţele deschise
dând să cuprindă cerul
femeia afgană înalţă rugă
pentru hrana pruncului ei flămând.

Dar implorarea nu atinge
duhul niciunui om
netulburat rămâne şi văzduhul.

Paradisul terestru

Paradisul
n-a pierit,
secolele toate
l-au purtat în ele,
dar nu pentru toţi.

În vară

Sarah Kirsch (Germania)

Slab populată ţara
Deşi câmpul e vast şi sunt multe maşini.
Zac toropite sate
Printre grădini de merişor; iar mâţele
arar mai sunt lovite de o piatră.

Cad stelele în august
Iar în septembrie sună cornul de vânătoare.
Gâşte mai zboară, barza umblă
Prin arături date cu otravă. Ah, norii,
Precum munţii, zboară peste păduri.

Pentru cei ce ziarul nu-l primesc
Lumea e în perfectă rânduială:
Prin cazane cu gem de prune
Plăcut li se oglindeşte faţa
Iar câmpul străluceşte în roşu înfocat.

O dramă românească:
60 de ani de la colectivizarea agriculturii

Marian NENCESCU

S-au împlinit, în luna martie, 73 de ani de la „istorica" Plenară a Comitetului Central al P.M.R. (3-5 martie 1949), în care, în numele conducerii partidului, Ana Pauker anunţa decizia de a se trece la „transformarea socialistă a agriculturii". Scopul final al acestui proces politico-economic, declarat explicit de secretarul-general al P.M.R., Gh. Gheorghiu-Dej, era „limitarea puterii de influenţă a chiaburilor", respectiv „întărirea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea mijlocaşă" (v. *Rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.M.R.*, în Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări,* Bucureşti, Ed. pentru Literatură Politică, 1953, p. 261). În acest sens, partidul identificase deja 5 categorii de „lucrători agricoli", asupra cărora îşi concentrase atenţia: ţăranii fără pământ, numiţi şi „proletariatul agricol", reprezentând maxim 3% din masa de 12 milioane de „locuitori rurali", câţi avea România în 1945, apoi, „ţăranii săraci şi mijlocaşi", cu totul peste 80% din populaţie, şi, în sfârşit, „chiaburii şi resturile moşierimii", respectiv sub 15 procente dintre ţărani (Dan Cătănuş şi Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România,* Vol. I, *Dimensiunea politică, 1945-1953,* Bucureşti, Ed. I.N.S.T., 2000, p. 14).

Pentru îndeplinirea planurilor sale politice, partidul miza, aşadar, pe *asmuţirea* ţăranilor pauperi contra celor înstăriţi, numiţi, în limbaj ideologic, *trântori, lipitori, cozi de topor,* într-un cuvânt *chiaburi,* termen „nou" în vocabularul limbii române, în fapt o reactivare a unui vechi cuvânt turcesc (*kibur/kjabir* = ţăran înstărit, bogat) ce a căpătat brusc, în ochii partidului, conotaţii peiorative. Politic vorbind, îndreptându-şi atenţia către „chiaburi", partidul a reactivat „lupta de clasă" la sate.

În acest sens, începând cu anul 1950, *organele de partid,* cu sprijinul nemijlocit al Miliţiei şi al Parchetului/Procuraturii, în limbaj nou, au început să activeze, la sate, iniţial, „Comitete provizorii", având ca misiune identificarea şi confiscarea bunurilor agricole „neînregistrate", *găsite* la domiciliile *chiaburilor.* Oficial, astfel de măsuri aveau drept scop consolidarea „micii proprietăţi", în paralel cu „naţionalizarea"/lichidarea marilor proprietăţi rurale, în special cele ale Casei Regale, dar şi ale cultelor religioase, ori ale altor instituţii publice (inclusiv cele ale Academiei Române), totul încadrându-se în prevederile Rezoluţiei P.M.R., din 23 martie 1945, privind „Reforma agrară şi consolidarea micii proprietăţi rurale".

Cum, din considerente politice, partidul ezita încă să folosească termenul de „colectivizare", se făcea apel, indirect, la „experienţa sovietică", ţăranii fiind „invitaţi" să aprecieze şi eventual să „aleagă" modelul de agricultură „cel mai avansat din lume". Curând însă, după 1949, s-a trecut oficial la o nouă etapă, respectiv „lichidarea gospodăriilor chiaburilor", ca o condiţie a „construirii socialismului la sate şi a consolidării regimului democrat-popular". În acest sens, discursul Anei Pauker era mai mult decât explicit: „Problema produselor agricole în România nu se rezolvă în mod real decât prin *colectivizare*" (s.n., *op. cit.*, p. 6).

Ce a însemnat, în cifre concrete, colectivizarea agriculturii româneşti, aflăm din numeroase lucrări istorice, temeinice, apărute în ultimii ani, cu deosebire *Ţărănimea şi Puterea. Procesul de colectivizare, 1949-1962* (Iaşi, Polirom, 2005), dar şi din *mărturiile orale* ale supravieţuitorilor acestui fenomen social fără precedent, consemnate în *Analele Institutului de Istorie Orală.* Cu totul, colectivizarea apare ca un veritabil „război împotriva poporului român, menit să-i transforme pe ţăranii liberi în *lumpenproletari*" (*Raportul final. Comisia prezidenţială pentru Analiza Dictaturii în România,* Bucureşti, 2006, p. 425).

Pentru a înţelege, totuşi, dimensiunile „istorice" ale acestui proces ce a durat în ţara noastră mai bine de un deceniu, 1949-1962, şi care nu a vizat doar România, ci tot „lagărul socialist", constituit, în Europa de Est, după război, ar trebui să ne întoarcem puţin către „sursa" iniţială, respectiv ceea ce s-a numit generic *Marea Revoluţie (bolşevică) din Octombrie.* Analizând semnificaţia curentului „bolşevic", în cartea sa *Destinul omenirii* (ed. I, 1941-44, ediţie nouă, îngrijită de Petre Dan-Străuleşti, Nemira, Bucureşti, 1994), filosoful Petre P. Negulescu îl citează pe istoricul Gustave Velter, care, în cartea sa *Histoire de Russie* (4-ème édition, Petite Bibliothèque Payot, 1970) afirma că: „Acest complot, urzit de câţiva oameni, în frunte cu Lenin şi Troţki, a fost un atentat militar *fără ca poporul rus să ştie* (s.n.) şi care i-a condamnat pe toţi să trăiască experienţa

bolşevismului şi chiar s-o suporte până la capăt" (p. 244). Între clasele sociale cele mai afectate au fost şi ţăranii care, în entuziasmul lor sincer, i-au ajutat iniţial pe „bolşevici" să lupte contra „albilor", seduşi de promisiunea că vor primi *pământ,* libertate, pace şi fericire.

Din păcate, „nici una din aceste promisiuni nu s-a îndeplinit", sublinia P.P. Negulescu, din contră, stăpânirea pământului, la care ţineau atât de tare ţăranii ruşi, „s-a dovedit iluzorie" (p. 246). Concluzia: „Sub bolşevici, ţăranii aveau doar dreptul de a munci pământul, nu şi a dispune de roadele lui". Concret, sub pretextul că „Statul e în pericol", şi că trebuie plătite „datoriile de război", Guvernul sovietic a procedat, forţat, iniţial la aplicarea sistemului „rechiziţiilor", sfârşind prin a impune „sistemul colectivist" în agricultură. În linii mari, modelul de colectivizare a agriculturii, utilizat în U.R.S.S., s-a extins, cu mici modificări ce ţin de „specificul naţional", în toate statele „socialiste" constituite după război: s-a început, mai întâi cu *achiziţiile* forţate, s-a continuat cu aplicarea de *impozite,* stabilite după criterii arbitrare şi discriminatorii, şi s-a sfârşit prin demonizarea „culacilor", în U.R.S.S. (la noi, a „chiaburilor"). În final, au apărut, după modelul sovietic, şi primele *întovărăşiri* (în lb. rusă – „tovaricestvo"), urmate de *cooperativele agricole.*

Aplicată în proporţie de masă, iniţial în Ucraina, în Asia Centrală şi în stepele din regiunea Volgăi, *colectivizarea* de tip sovietic a produs, oficial, peste 6 milioane de victime, fapt ce l-a determinat pe însuşi Stalin să „tempereze" elanul „Brigăzilor de şoc" ce acţionau la sate: „Dacă ne-am lua după unii tovarăşi *ameţiţi de succes* (s.n.), noi am depăşit deja planul la colectivizare cu 100% (v. Ludo Martens, *Staline, un autre regard,* pe site-ul w.w.w.marxisme.fr).

Despre acest fenomen *tragic,* numit chiar, de unii sociologi, „genocidul colectivizării forţate", a scris şi filosoful André Gide, în cartea sa *Retouches à mon retour de l'URSS* (1937), semnalând că: „În loc să găsesc o ţară fericită, m-am întors dezamăgit din U.R.S.S. Lucrătorul e legat de uzina sa, iar plugarul de colhozul său. Practic, sub bolşevici, doar cei servili, cei laşi, cei ticăloşi sunt cei mai bine cotaţi, iar cei care îşi ţin fruntea sus, sunt seceraţi, sau deportaţi unul după altul" (p. 85). Nici România comunistă nu s-a situat prea departe de tiparul sovietic. E adevărat, deportările şi „genocidul" etnic au fost la scară mai redusă, în schimb, nu au lipsit violenţele extreme, acţiunile de rezistenţă şi fenomenul ce a „prins" rădăcini cel mai bine pe teren românesc: furturile generalizate şi sistematice de la G.A.C.

Iniţial, partidul a ales, „strategic", am spune, două regiuni în care să aplice sistemul colectivist: Dobrogea şi Maramureşul, ambele cu totul „subdezvoltate", chiar şi pentru standardele acelor timpuri. Aceste zone prezentau potenţial, se aprecia, pentru a produce, rapid şi evident, dovada că transformarea socialistă a agriculturii este un succes. În acest scop, începând cu anul 1949, organizaţiile locale de partid au declanşat o adevărată competiţie, pentru a înfiinţa cât mai multe *gospodării colective*, dovedindu-şi astfel „competenţa şi loialitatea". Drept urmare, în 1950 funcţionau deja în Maramureş (o zonă preponderent montană, cu puţin teren agricol, mai puţin de 38% din suprafaţă, restul fiind păşuni, fâneţe şi păduri), 5 astfel de unităţi, după cum urmează: *Scânteia*, la Ieud, *Veac Nou*, la Remeţi, *Partizanii păcii*, la Săpânţa, *Brigada Unită*, la Sălîştea de Sus, şi *Gheorghe Doja*, la Câmpulung la Tisa.

Potrivit mărturiilor orale, culese de cercetătorul Robert Furtos de la supravieţuitori ai evenimentelor (v. *Mărturii privind colectivizarea în Maramureş*, în *Analele Sighet*, vol. 8, 2000), colectivizarea forţată a schimbat multe din valorile satului tradiţional. Între acestea, cel mai agresiv fenomen social înregistrat a fost diminuarea *sentimentului de proprietate*, generat, în special, de situaţia materială precară a păturii ţărăneşti. Referitor la acest fenomen, din păcate insuficient analizat chiar şi astăzi, numit de unii filosofi „o maladie a spiritului românesc" (evident termenul ne trimite preponderent la însuşirile negative ale neamului, ce au făcut obiectul de cercetare al mai multor gânditori, de la Dumitru Drăghicescu, Pompiliu Eliade şi Ştefan Zeletin la Emil Cioran, care nu au ezitat, de pildă, să treacă în coloana calităţilor „negative" alături de lentoare, lene, defetism, şi unele însuşiri mai degrabă „pozitive", dar care, în funcţie de context, se dovedesc a fi, esenţial, tot negative: mila, bunătatea, ospeţia, religiozitatea etc.) au apărut, deocamdată, prea puţine comentarii. S-a plecat de la teza că, sub regimul comunist, mediul rural a fost mai expus schimbărilor radicale, forţate. Multe din însuşirile tradiţionale ale neamului, ce alcătuiau ceea ce Lucian Blaga numea „fondul identitar românesc", s-au modificat fundamental în perioada colectivizării. Iar aici problema nu s-a pus, cum credea Dumitru Drăghicescu în 1907, când a compus *Psihologia poporului român,* în termeni „regionali", ci s-a extins la scară naţională, viciind ireparabil fondul moral al neamului, fără să ofere niciun fel de mecanisme de autoreglare socială sau comunitară.

Concret, „istoria orală" a colectivizării, la care face apel şi cercetătorul Robert Furtos în studiul său *Colectivizarea agriculturii în memoria ţăranilor maramureşeni* (muzeulzalău.ro/www.cimec.ro), consemnează numeroase exemple de „anomalii" de natură morală, în primul rând, dar şi socială, pe fond, care au generat un întreg sistem de gândire şi de comportament *dual,* reunind tot ce e mai abject la nivel social: ura viscerală, nativă, fără nicio urmă de nobleţe umană, la adresa unui sistem considerat abuziv şi represiv.

→

Istoria de lângă noi

O treime paradigmatică: o ţară, un domnitor, un poet

Narcis ZĂRNESCU

Fiecare început de an rememorează evenimente şi personalităţi din istoria şi cultura naţională. La 15 ianuarie, este omagiat Mihai Eminescu, a cărui zi de naştere reprezintă şi ziua culturii naţionale româneşti, iar pe 24 ianuarie, românii sărbătoresc Unirea Principatelor Române şi pe Domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza.

Cum este posibilă, totuşi, existenţa unei treimi paradigmatice România-Cuza-Eminescu, dacă în anul 1859, anul Micii Uniri, Eminescu avea 9 ani şi era elev la Cernăuţi? Pe când Alexandru Ioan Cuza îşi începea Golgota glorioasă, care va face din el, în 1859, Domnul Unirii şi, mai apoi, Domnul Pribegiei, Mihai de-abia îşi începuse peregrinările, scrise de multă vreme în stele, care îl vor transforma din Eminovici în Eminescu.

Primul lui dascăl, Aron Pumnul, a sfărâmat peceţile Bibliotecii şi ale Istoriei, arătându-i steaua polară, nadirul şi zenitul, pentru ca peregrinarea, rătăcirea lui să-i devină o călătorie iniţiatică.

În 1869, Mihai Eminescu era student la Viena, iar Alexandru Ioan Cuza, detronat, exilat, locuia în cartierul Ober-Dőbling din Viena. De 1 ianuarie 1870, un grup de studenţi, printre care şi viitorul poet naţional, merg să-l colinde pe Cuza, la reşedinţa sa. A fost cea de a doua întâlnire emblematică, astrală, care îl va marca profund şi pentru întreaga viaţă pe Mihai Eminescu. Întâlnise, până la vârsta de 20 de ani, două legende vii ale istoriei noastre. Cunoştea povestea Unirii şi a domniei lui Cuza. Citise şi auzise despre tragedia exilului. Aflase de măsurile de unificare ale armatei şi administraţiei, de înfiinţarea Universităţii de la Iaşi, despre anii de luptă constituţională şi împroprietărire a ţăranilor, despre reformele care aveau să smulgă ţara din inerţie şi să-i imprime o dinamică modernă. Aflase despre noua lege electorală şi organizarea judecătoriei, despre adoptarea Codului Penal şi Civil, despre organizarea serviciului de poştă şi telegraf, despre legea agrară şi legea instrucţiunii publice.

Mai târziu, Eminescu avea să spună că Alexandru Ioan Cuza a fost „una din cele mai luminoase personalităţi ale întregii noastre istorii naţionale". Mai târziu, avea să condamne, aşa cum nu o făcuse nimeni până atunci, detronarea lui Cuza de la 11 februarie 1866: „Greşelile politicianului sunt crime, căci în urma lor suferă milioane de oameni nevinovaţi, se împiedică dezvoltarea unei ţări întregi şi se împiedică, pentru zeci de ani înainte, viitorul ei".

Deocamdată, suntem încă la Viena, în anul 1870, şi tânărul Eminescu lansează trei articole-manifest, pe care le publică în *Federaţiunea*, ziarul românesc din Pesta. Aceste trei articole-manifest, intitulate „Să facem un congres", „În unire este tăria" şi „Echilibrul", reprezintă punctele de sprijin, o altă treime ocrotitoare, pe care se va construi treptat treimea exemplară, unică în cultura noastră, şi filosofia eminesciană a istoriei.

Autorităţile imperiale îi vor intenta un proces, fără urmări însă, Eminescu fiind acuzat de rebeliune. Se va întoarce în ţară şi va organiza, la 15 august 1871, binecunoscuta Serbare de la Putna. Va fi cea de a treia întâlnire emblematică, la mormântul gol al lui Ştefan cel Mare, când Eminescu va recita un poem care, şi astăzi, ne cutremură:

„Durere!… şi-i profundă când România plânge/ Cu fruntea-nfăşurată de doliu la mormânt;/ Durere-i pretutindeni, durerea se răsfrânge/ În valea şi Carpatul ce-i românesc pământ." Cu gândul la Cuza Vodă, Pribeagul, Eminescu îşi recită mai departe poema: „Cu-a naţiunii cruce, de secoli ferecată,/ Ca pelerin păşeşte la noua Golgotă,/ Unde eroul zace şi ţărna-i fu uitată".

Doi ani, mai târziu, în 1873, Alexandru Ioan Cuza moare în exil, la Heidelberg, în noaptea de 15/16 mai, la vârsta de 53 de ani. La aflarea veştii, Eminescu avea să scrie de la Berlin: „A încetat să mai bată inima unuia dintre Domnii cei mai patrioţi, din câţi au fost vreodată în Ţările Dunării Române, vrednicul de aducere aminte, Alexandru Ioan Cuza". Domnul Unirii se întoarce la viaţa veşnică, iar Eminescu rămâne să îşi ducă misiunea-destin până la capăt, în numele acestui sublim parteneriat exemplar. Printre marii voievozi români, de la Ştefan cel Mare şi Matei Basarab până la Mihai Viteazul, Eminescu îl prenumără, bineînţeles, şi pe „Domnul Cuza, model de dăruire în slujba României şi a românismului".

Din păcate, însă, pentru Cuza-Vodă, timpul nu a mai avut răbdare. Destinul lui istoric era drămuit. Lui Cuza nu i s-a dat timp pentru ctitorirea de mănăstiri şi biserici. El a reuşit să ctitorească doar o imagine a României viitoare. Aproape o fantasmă. De aceea, recitind scrierile eminesciene, a câta oară?, am înţeles dintr-odată că meditaţiile, risipite şi fragmentate, ale lui Eminescu asupra lui Cuza, „erou şi mucenic", cum îl numea Iorga, ar putea dobândi o nouă coerenţă, o energie modernă şi o raţiune politică, reactivată. Ordonarea fragmentelor eminesciene, catalizate de figura lui Cuza, de componentele idealului său politic, mai degrabă decât de voinţa sa politică, va duce, în cele din urmă, la reconstituirea acelui Program politic, pe care Domnitorul Alexandru Ioan Cuza nu a avut răgazul să îl transcrie într-un document istoric. Dacă Mihail Kogălniceanu, contemporanul şi partenerul Domnitorului, a întrezărit câteva din exigenţele unui Program politic necesar, Eminescu a avut intuiţia genială a întregului Program, pe care totuşi nu l-a prezentat în întregime, ca un tot, ci l-a semănat la răspântii de manuscrise sau l-a strecurat printre alte idei şi glose, ferindu-l parcă de ochii inamici din umbră.

Iată, mai întâi, un crâmpei din ce gândea Kogălniceanu despre viitoarea domnie a lui Cuza, aşa cum se poate întrezări ea, astăzi, prin negura şi colbul istoriei, aşternut pe discursul ţinut în ziua de 5/24 februarie 1859: „Prin înălţarea Ta, pe tronul lui Ştefan cel Mare, s-a reînălţat însăşi naţionalitatea română. […]. Alegându-te pe tine Domn în ţara noastră, noi am voit să arătam lumii aceea ce toată ţara doreşte: la legi nouă, om nou. O, Doamne, mare şi frumoasă ţi-este misiunea! Constituţia din 7/19 August, ne însemnează o epocă nouă; şi Măria Ta este chemat să o deschizi. Fii dar omul epocei; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul; fă ca legea să fie tare; iar Tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun şi blând; fii bun, mai ales pentru aceia, pentru care mai toţi Domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi […]; împacă patimile şi urile dintre noi şi reintrodu în mijlocul nostru strămoşeasca frăţie. Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii Domn Cetăţean […]. Porţi un frumos şi scump nume: numele lui Alexandru cel Bun. Să trăieşti dar mulţi ani! Ca şi dânsul, fă, o, Doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituţiunilor noastre, prin simţămintele Tale patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale naţiei noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor împăratului din Bizanţiu că România nu are alt ocrotitor decât pe Dumnezeu şi sabia sa!"

Eminescu se dovedeşte a fi, pe tot parcursul vieţii şi operei sale, nu numai cel mai mare poet, ci şi cel mai inspirat filosof al istoriei, ce va fi urmat de Xenopol şi Iorga, de Pârvan şi Blaga. Eminescu se va fi visat, poate, dacă judecăm după scrierile şi însemnările rămase, sfetnicul Măriei Sale, Gânditorul şi Ideologul lui.

Eminescu avusese, după cum am sugerat la începutul excursului meu, o întâlnire esenţială cu destinul său istoric, atunci când îl cunoaşte pe Aron Pumnul, tovarăşul de luptă al lui Bălcescu, memorie vie a Revoluţiei, luptător şi continuator simbolic al Renaşterii naţionale de la 1848. Unul dintre „bătrânii noştri anteluptători în cauza românilor", Aron Pumnul, este pentru Eminescu un adevărat trimis al istoriei naţionale. Prezenţa lui Aron Pumnul, trecutul lui de luptă, învăţăturile sale, pe care marele poet le intuieşte, le ascultă, le bănuieşte, le explorează, îl vor conecta pe Eminescu la energia şi fluxurile istoriei naţionale ca propăşire şi revoluţie neîncetată.

A doua întâlnire emblematică a poetului naţional cu destinul va avea loc, repet, într-un cartier al Vienei, Ober-Dőbling, unde locuia Domnitorul exilat, Alexandru Ioan Cuza. Marile acte înfăptuite de Cuza-Vodă sunt imperative ale naţiunii, credea Eminescu. Fac parte din „suma vieţii noastre istorice". Într-un manuscris, poetul notează că lovitura de stat (2 mai 1864), a fost dată de Cuza contra celor care se opuneau voinţei sale „de a duce România pe calea propăşirii" şi în sprijinul ţăranului, „adevărata naţiune românească". Pentru Eminescu, epoca lui Cuza era o „piatră de hotară". O epocă, în care „geniul poporului" a fost ascultat de către domnitor, astfel încât „faptele sale mari" au confirmat „drepturile naţiunii întregi".

→

Ca să supravieţuiască, ţăranii furau de pe câmpuri, îşi amintesc, fără excepţie, toate persoanele chestionate: „Toată lumea fura de la colectiv. Dar dacă nu furai cu brigadieru, ori cu magazioneru, te fura el din pix, de numa", declara un sătean din Dragomireşti, Maramureş (p. 249), iar exemplele se pot multiplica la nivel naţional, coincizând, surprinzător, cu observaţiile lui André Gide, despre colhoznicii sovietici: „Lucrând în silă şi fără tragere de inimă, fără dorinţa de a face ceva mai bine, colhoznicul produce mai puţin şi mai rău" (*Retouches, op. cit.*, p. 30). Concluzia lui Robert Furtos despre colectivizare este copleşitoare: „Colectivizarea în stil maramureşean a fost şi mai dezastruoasă deoarece a schimbat fundamental mentalitatea sătenilor, iar efectele se văd şi azi în *memoria colectivă* a localnicilor" (*Colectivizarea, op. cit.*, p. 249).

Executată amatoristic şi în salturi, însoţită de numeroase abuzuri (cercetătorul Dumitru Şandru a identificat peste 9.000 de cazuri de săteni condamnaţi pentru „rezistenţa la colectivizare", p. 52), colectivizarea agriculturii româneşti, încheiată *oficial* în aprilie 1962 (cu trei ani înainte de termenul asumat de partid!) a condus la desfiinţarea „de facto" a clasei ţărăneşti. Cu toată propaganda de partid, care a pus exclusiv în seama „tripletei", Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu *abuzurile* din „obsedantul deceniu", realitatea este că, în România (ca şi în Albania, ca să fim corecţi) modelul aplicat de comunişti, de tip sovietic, a fost cel mai represiv, iar rezultatele se resimt în bună măsură şi azi. Asta pentru că, pentru toate suferinţele îndurate, ţărănimea română nu a avut parte nici măcar de o *reparaţie simbolică.*

Scutul lui Ahile

Miron SCOROBETE

***Iliada* e un tom uriaş,** arborând dimensiunile romanului de secol XIX, nu pe ale celui antic. Dar în tot acest enorm spaţiu nu se desfăşoară decât lupte, bărbaţi atletici străpung cu suliţele alţi bărbaţi atletici, şuvoaiele de sânge iau proporţiile inundaţiilor. Moartea e căutată cu ardoare, în numele ei se acţionează, ea domină totul.

Dar unde e totuşi viaţa?

Viaţa n-a mai încăput pe această enormă scenă unde nu se dau decât lupte, precedate de lupte şi urmate de lupte, lupte nesfârşite, astfel că s-a refugiat unde a putut şi ea, pe scutul rotund al lui Ahile. Un spaţiu minuscul faţă de cel rezervat războiului, dar viaţa încolţeşte şi rodeşte oriunde, pe unde apucă, numai să nu dispară.

Şi ce vedem în acel cerc atât de restrâns că-l cuprinzi rotindu-ţi mâna?

O, acolo e revărsată o lume pe care n-o pot cuprinde toate câmpurile de luptă la un loc. Acolo sunt hore şi nunţi cu mirese ca din poveşti, pe care lumea se îngrămădeşte pe la porţi şi prin cerdacuri să le admire, ogoare aburind în care plugarii, când ajung în capătul brazdei negre, trag o duşcă de vin veselos să îşi mai împrăştie oboseala, holde pline de secerători când, la umbra unui stejar, femeile pregătesc prânzul, culesuri de vii cu petreceri dezlănţuite şi, nu puteau să lipsească, certurile şi înfăţişările la tribunale… Recunoaşteţi cumva peisajul? (Iar că Ahile nu ne e deloc străin, să ne amintim că Insula Şerpilor se chema Insula lui Ahile şi că în ea, după legendă, a fost înmormântat eroul.)

Cu acestea pe scut va înfrunta Ahile moartea.

Ca o exemplificare a naturaleţei scenelor de pe scut şi, mai ales, a măsurii în care nouă ne sunt familiare, reproducem pasajul culesului de vie aşa cum l-a văzut Homer:

...o mândreţe de vie'ncărcată de struguri,
Viţa, butucii-s de aur, ciorchinele toate sunt negre
Şi haraci de argint ce sprijină viţa prin vie.
...Numai una-i cărarea ce duce spre vie,
Drumul bătut la cules de toţi purtătorii de struguri,
Fetele-acolo, flăcăii fac haz şi tot zburdă şi cară
Poama măşcată şi dulce'n panere'mpletite.
Stă pe la mijlocul lor şi din sunătoare-alăută
Farmecă un băietan, cu viers mlădietic, subţire
Zice cântarea lui Linos. Şi ei îl ascultă'nsoţindu-l,
Chiuie, cântă şi ţopăie toţi şi frământă pământul...

Şi, în replică, un cules de vii din zilele noastre, luat din *Mara* lui Slavici:

„De la Radna înainte, spre apus, se'ntinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung şir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, până la Măderat, la poalele dealurilor, sat se'nşiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n'a'ncercat să le numere.

Ce-i aici la'nceputul culesului, pe la începutul lui octomvrie, aceasta nu poate s'o ştie decât cel ce-a văzut cu ochii lui...

Săptămâni de zile de-a rândul vin mereu şi de la deal, şi de pe şes, unii ca să lucreze, alţii ca să petreacă câteva zile bune, toţi veseli, gata de a se bucura de viaţă.

Odată numai pe an e culesul viilor, şi păcat ar fi să petreci şi astă singură dată dormind nopţile când ele sunt atât de liniştite şi de răcoroase, iar luna niciodată şi nicăieri nu-şi revarsă lumina aşa din plin ca acum şi aici, unde razele ei se răsfrâng oarecum din coastele dealurilor spre şesul întins ca o mare.

Ici fluier, colo cimpoi, mai departe o chitară, o vioară, o harmonică şi iar un taraf de lăutari,

pretutindenea câte o descărcătură de puşcă, o rachetă ori cel puţin câte un chiot de fiecare vadră turnată în butoi, şi toţi stau la poveşti, cântă, joacă, petrec în zburdalnică'nvălmăşeală..."

Vedeţi vreo deosebire? Acelaşi tablou, ne vine a zice, doar că un autor îl înfăţişează în versuri, iar celălalt în proză. Numai că între cei doi se interpun douăzeci şi şapte de secole, aproape 3.000 de ani!

Un sentiment stenic te cuprinde constatând că într-o lume atât de schimbătoare, iată, există nişte insule de statornicie, ca în *Tinereţe fără bătrâneţe,* unde vremea nu vremuieşte. Vom fi însă de-a dreptul uimiţi să aflăm nu numai că în zilele noastre, pe valea Mureşului, culesul viilor este exact acelaşi ca în preistorie, ci că flăcăii din împrejurimile Radnei cântă acelaşi cântec pe care-l zicea băietanul cu viers mlădietic în timpurile homerice.

De unde ştim aceasta? Ne-a demonstrat-o documentat Odobescu, „multînvăţatul, preumblat prin toate literaturile şi arheologia lumii", cum îl caracterizează Tudor Vianu, care mai spune: „Cu excepţia lui Hasdeu, nimeni dintre contemporanii lui Odobescu nu arătase un orizont mai larg al culturii..."

„La eleni, spune Odobescu, Linos era cântecul poporan cel mai însemnat..." Linos, personajul după care cântecul ce-l evoca şi-a luat numele, a fost, potrivit legendei, un „june păstor, cântăreţ vestit", cum îl prezintă Vergiliu, mort înainte de vreme. „Mai vrednică încă de însemnat, spune Odobescu comentând un pasaj din Pausanias, este serbarea numită Arnis (a mieilor) ce se făcea în toate verile, în oraşul Argos, şi în care, prin văietări şi plânsuri, muierile şi fetele jeleau pe junele păstor Linos…"

Nouă plângerea morţii unui tânăr şi frumos păstor (mândru ciobănel) ne aminteşte însă de o trăsătură definitorie a chiar alcătuirii noastre, de o genă a fiinţei noastre lăuntrice.

Demonstraţia lui Odobescu fixează, pe de o parte, vechimea incomensurabilă a *Mioriţei,* iar, pe de alta, îi dovedeşte autohtonitatea, anulează presupusa preluare a sublimei poeme de la alţii.

Linos, trac fiind, aşa cum grecii au recunoscut-o unanim, e de la sine înţeles că şi cântecul său a fost preluat de greci de la traci şi nu invers, iar urmaşii tracilor era mai normal să îşi cultive ei înşişi neîntrerupt cântecul lor emblematic decât să-l abandoneze grecilor, de la care să şi-l recupereze apoi.

Totodată, prin demonstraţia sa, Odobescu, stabilind înrudirea *Mioriţ*ei cu cântecele esenţiale greceşti, egiptene, asiatice, cele prime, arhetipale, el fixa vârsta *Mioriţei* la nivelul vârstei acelora. Aşa stând lucrurile, regăsirea *Mioriţei* la români n-are cum fi explicată ca un împrumut, şi încă unul destul de recent, într-un secol foarte apropiat de noi, ci ca o provenienţă din acel izvor comun extrem de adânc. Atât de adânc, încât noi îl considerăm a fi situat la începutul omenirii înseşi.

Chintesenţa filosofiei istorice eminesciene şi a ideologiei sale pro-Cuza este limpede sintetizată şi răspicat afirmată în articolul inaugural – „Studii asupra situaţiei…" –, cu care Eminescu debutează ca redactor şef la ziarul *Timpul* [7-24 februarie 1880]: „Toate atributele unei neatârnări reale s-au câştigat de către Vodă Cuza exceptând forma acestei realităţi. În faptă, juridicţiunea consulară şi-a pierdut terenul sub domnia lui, secularizarea averilor închinate s-a operat, deşi călugării greci se găseau ca supuşi ai puterii suzerane, ai Porţii; s-a înfiinţat o armată relativ numeroasă şi completă; s-a proclamat neatârnarea bisericii naţionale pe baza vechilor drepturi ale Mitropoliei Moldovei şi Sucevei; vechii consuli generali deveniră de fapt, deşi nu prin titulatură, miniştri diplomatici; relaţiunile internaţionale ale statului român erau încredinţate unui ministru al afacerilor exterioare în regulă, încât întregului aparat al unei depline suveranităţi interne şi externe nu-i lipsea decât numele propriu, ce părea a lipsi din dicţionarul Apusului european".

Şi Eminescu, mereu în luptă cu amneziile, lăcomia si corupţia oamenilor politici, îşi va relua pledoariile pro-Cuza: „Domnia lui Cuza e istoriceşte cea mai însemnată de la fanarioţi încoace", îşi reia Eminescu pledoaria politică în *Curierul de Iaşi* [8 martie, 1877]. În acest articol, ca şi în nenumărate alte însemnări, definitorii atât pentru filosofia istoriei, aşa cum o înţelegea Eminescu, în umbra lui Kant şi Hegel, cât şi pentru ideologia sa pro-Cuza, problematica centrală este legea rurală.

Treimea paradigmatică România-Cuza-Eminescu, pe lângă dimensiunea filosofico-istorică, politică şi de acidă critică socială, pare, uneori, a căpăta proporţii epice. Trădările şi nedreptăţile cu care a fost înnobilat Domnitorul Unirii de către politicienii corupţi ai timpului sunt acum, din nou, aduse de poet în prim-planul conştiinţei naţionale româneşti. Treimea paradigmatică România-Cuza-Eminescu are în substanţa sa, pe lângă admiraţie şi adoraţie, o componentă vindicativă, o vendetta verbală, o copleşitoare satiră, care îl plasează pe Eminescu în tribuna marilor acuzatori ai timpului lor: de la Shakespeare sau Swift la Voltaire sau Hugo. Şi lista poate continua pe sute de pagini. „Faţă cu guvernele economice – scrie Eminescu în 1883 –, modeste, harnice ale Domnilor români de la 1821-1857, faţă cu guvernul de emancipare politică şi socială a lui Cuza Vodă, se va-ncepe de-acum înainte, în zilele lui Carol Îngăduitorul, o a doua ediţie a fanarioţilor." Marele poet îi acuză pe trădătorii lui Cuza Vodă, străini de „geniul naţional" al poporului român: „Dacă vom cerceta istoria răsturnării lui Cuza, vom afla că aproape toţi conspiratorii răsturnării lui Cuza, afară de câţiva amăgiţi, erau străini. Străinii au adus un străin."

Treimea paradigmatică funcţionează până la ultimele gânduri eminesciene, fără niciun hiatus: „Poporul românesc nu e capabil nici de trădare, nici de infamie (11 februarie n-au fost românii: Candiano grec, Pilat grec, Leca bulgar)". „Istoria" lui Cuza, scrie poetul nepereche, în altă parte, o repetă pe cea a lui Tudor Vladimirescu.

Revolta îndurerată a poetului, provocată de trădarea lui Cuza Vodă, nu poate fi nici stinsă, nici uitată, ea face parte, până la sfârşit, din coerenţa conştiinţei naţionale eminesciene: „Constatăm cu adevărată mândrie că între trădătorii militari de la 11 februarie n-a fost mai nici un român […]. Noi îl credem pe român capabil de cruzime, de hoţie la drumul mare, de trădare nu-l credem capabil."

După ce şi-a desăvârşit călătoria iniţiatică, în preajma marelui Ştefan la Putna, în preajma revoluţionarului înfrânt de la 1848, Aron Pumnul, în preajma Domnitorului trădat şi exilat, Alexandru Ioan Cuza, poetul naţional, prin geniul lui, crescut din geniul poporului său, îşi va asuma misiunea de vizionar şi profet. Iată una din convingerile sale, care se adevereşte, astăzi, din nou. Frazele care urmează sunt înfiorător de actuale:

„Rusia nu se mulţumeşte de a fi luat o parte mare şi frumoasă din vatra Moldovei, nu se mulţumeşte de a fi călcat peste graniţa firească a pământului românesc, ci voieşte să-şi ia şi sufletele ce se află pe acest pământ şi să mistuiască o parte din poporul român. Rusia nu a luat această parte din Moldova pentru ca să-şi asigure graniţele, ci pentru ca să înainteze cu ele, şi nu voieşte să înainteze decât spre a putea stăpâni mai multe suflete. […] De atunci şi până acum măsurile silnice pentru stârpirea românismului se iau fără de curmare."

Ce ne mai rămâne? se întreabă Poetul Naţional: „Un nou şir de lupte, o nenorocire, pentru care nu ne mângâie decât conştiinţa trăiniciei poporului român şi nădejdea de izbândă". („România în luptă cu panslavismul", *Timpul,* iunie 1878)

În concluzie, strategii şi politologii, atât cei din Vest, cât şi cei din Est, ar avea multe de învăţat dacă l-ar citi pe Eminescu.

Istoria de lângă noi

I.L. Caragiale, revizor şcolar la Curtea de Argeş

Olimpia IORGA-POPESCU

Când, în 1940, Şerban Cioculescu a publicat, la Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", prima ediţie a cărţii *Viaţa lui I.L. Caragiale*, nu a introdus un capitol separat despre perioada în care el a funcţionat ca revizor şcolar, mai întâi în judeţele Neamţ şi Suceava (octombrie 1881-28 februarie 1882) şi Argeş-Vâlcea (1 martie 1882-mai 1883). Capitolele *Revizor şcolar, Un moment sentimental din tinereţe, Reporter judiciar ocazional* s-au introdus în ediţia a doua, cea apărută la Editura pentru Literatură şi Artă, în 1969, ocazie cu care autorul a făcut şi unele îndreptări stilistice, a corectat unele date şi, în plus, multe informaţii s-au îmbogăţit în urma discuţiilor purtate cu Alexandrina Caragiale (Burely), văduva scriitorului, şi a numeroaselor documente şi scrisori pe care aceasta i le-a pus la dispoziţie. Multe date s-au cules şi din scrisorile încredinţate, după apariţia cărţii, de către inginerul N.P. Missir, fiul lui Petre Th. Missir, pe care tatăl său le adresase lui Caragiale sau le primise de la acesta, atunci când scriitorul se afla la Curtea de Argeş. De altfel, în prefaţa la prima ediţie, din 1940, scrisă chiar de Şerban Cioculescu, acesta recunoaşte că nu şi-a încheiat documentarea privind tumultuoasa viaţă a lui I.L. Caragiale, dar, având în vedere *unele împrejurări nefavorabile,* referindu-se sigur la iminenţa Celui de-Al Doilea Război Mondial, dă lucrarea la tipar. Aprecierea lui N. Iorga cum că *D. Şerban Cioculescu a dat despre Caragiale una din cele mai bune biografii pe care le cunosc* s-a făcut cu siguranţă în prima parte a anului 1940, deoarece marele istoric a fost asasinat în noiembrie 1940, iar cartea s-a editat tot în anul 1940. Şi aprecierea lui George Călinescu cum că, *în contribuţiile documentare, criticul merită o încredere desăvârşită prin atenţia fricoasă pe care o dă examenului,* se justifică prin cele 470 de note de subsol, unele de o jumătate de pagină sau chiar mai ample. (Si tot mai e ceva de corectat: Matei I. Smideanu, naşul lui Mateiu Caragiale, nu este fiul preotului ploieştean Nicolae Ioachimescu, aşa cum scrie în nota de subsol nr. 173, ci al fratelui acestuia, Iacob Ioachimescu. Are documente de arhivă în acest sens conf. univ. Alex. H. Popa, de la Univ. Petrol, Ploieşti.) Deşi am citit mai multe articole despre revizoratul lui Caragiale, am considerat că mai sunt unele aspecte despre care nu s-a scris destul, iar activitatea m-a interesat şi pentru că şi eu am făcut aproape un sfert de secol munca de revizor şcolar (inspector), pentru specialitatea matematică.

Atunci, în decada 1880-1890, ca şi în timpurile noastre, funcţia de revizor şcolar era o răsplată pentru susţinerea unui anumit partid sau, cum scrie Şerban Cioculescu, o funcţie *de căpătuială.* (Înainte de 1989, inspectorii, pe lângă faptul că erau numiţi numai cu avizul partidului comunist, nu aveau voie să intre în vreo şcoală, sub sancţiunea destituirii, înainte de a se prezenta secretarului comunal de partid.) În perioada în care Titu Maiorescu a fost ministru în guvernul conservator, pentru a-l ajuta financiar pe Mihai Eminescu, l-a numit revizor şcolar peste două judeţe, pentru a-i putea da leafă dublă. Ulterior, în 1881, guvernul liberal condus de I.C. Brătianu, deşi I.L. Caragiale era un apropiat al grupării junimiste, susţinătoare a partidului conservator, şi deşi guvernul liberal îl dăduse în judecată pe Maiorescu pentru abuzul de a-i fi dat lui Eminescu leafă dublă, l-a numit totuşi pe dramaturg, care nu avea încă faima de mai târziu, revizor şcolar peste judeţele Neamţ şi Suceava, tot pentru a-l ajuta financiar, deoarece acesta le avea de întreţinut pe mama şi sora sa. Deşi în cele cinci luni cât a funcţionat ca revizor şcolar în judeţele Neamţ şi Suceava I.L. Caragiale s-a achitat onorabil de sarcinile ce i-au revenit, cutreierând pe toate *coclaurile*, prin sate, rezolvând multe scrisori anonime, conlucrând cu prefecturile şi primăriile pentru asigurarea învăţătorilor în medial rural, activitatea lui nu s-a ridicat la nivelul celei a lui Eminescu, care pe baza observaţiilor din teren făcea propuneri pentru îmbunătăţirea învăţământului, scria articole de îndrumare a dascălilor, precum şi documente de inspecţie. A părut totuşi surprinzătoare cererea lui I.L. Caragiale, după numai cinci luni, de a fi transferat din judeţele Neamţ şi Suceava în judeţele Argeş şi Vâlcea. În iarna 1881-1882, Veronica Micle, văduvă din 1879, se certase cu Eminescu, iar Caragiale, aflându-se la Iaşi, a început să o viziteze. Mai mult, Caragiale s-a lăudat către poetul, publicistul şi scriitorul Scipione Bădescu, fost revizor în aceleaşi judeţe, privind relaţia lui cu Veronica Micle, i-a mărturisit şi lui Maiorescu despre aceste relaţii,

iar Eminescu l-a ameninţat chiar cu moartea. Din discuţiile dintre Veronica şi Eminescu rezultă că I.L. Caragiale trebuia să se depărteze de zona Iaşului. Evenimentele se derulează rapid: până în 5 februarie, Veronica îl vizitează pe Eminescu la Bucureşti şi se împacă cu el, iar pe 21 februarie, cu câteva zile înainte de transferul lui Caragiale, Eminescu îi scrie Veronicăi: *Domnul aud că după cererea sa proprie va fi permutat la Curtea de Argeş… Această cerere a făcut-o de acum opt sau zece zile la minister şi i s-a acordat. Signe de la profondeur sentiment. Vorbă să fie. Asta încă odată pentru a arăta că nu este nimic solid în acest om,* la care Veronica îi răspunde că este o fiinţă *arhicanalie, aşa cum l-ai numit tu.* Nu era prima dată când Eminescu îl ameninţa pe Caragiale cu moartea. O mai făcuse şi atunci când Eminescu, prins de o pasiune deosebită pentru Cleopatra Leca, verişoara lui Caragiale, l-a bănuit că i-ar zădărnici iubirea.

De ce a dorit I.L. Caragiale să se transfere în judeţele Argeş şi Vâlcea? La un an de la urcarea pe tron, la 10 mai 1866, principele Carol I, vizitează Mănăstirea de la Curtea de Argeş, ale cărei lucrări de restaurare, conform proiectului întocmit de arhitectul Gaetano Burely (viitorul socru al lui Caragiale), stagnau. Impresionat de valoarea artistică şi arhitectonică a monumentului, principele cere lui Alexandru Odobescu să grăbească lucrările. După consultarea unor celebrităţi franceze, ca Anatole de Baudot şi Eugène Viollet-le-Duc, la 1 iunie 1875, lucrările de restaurare încep sub conducerea arhitectului André Lecomte du Noüy, pe care Caragiale îl cunoscuse în casa lui Maiorescu şi cu care leagă o temeinică prietenie. După spusele lui Lecomte du Noüy, Caragiale se stabileşte la începutul mandatului său la Curtea de Argeş, unde problema sa locativă a fost rezolvată de arhitectul francez, care nici el n-a mai părăsit România, fiind înmormântat la Curtea de Argeş. În toate scrisorile adresate lui Caragiale, arhitectul îi spune *iubite prietene.* La 10 mai 1882, la marea sărbătoare a urcării pe tron a principelui Carol, Lecomte du Noüy îi scrie, din Bucureşti, lui Caragiale, la Curtea de Argeş, relativ la spusa unora că ţara nu merge: *…de fapt fuge… ţara. Încă puţin şi ar apuca zăbala în dinţi luând-o razna. Însă filosofii şi matematicienii de la Curtea de Argeş sunt aici, din fericire, pentru a pune frâu la înflăcărarea acestui popor în delir…*

La Curtea de Argeş, Caragiale, mare *causeur,* s-a împrietenit cu toată intelectualitatea oraşului, dar şi l-a făcut prieten intim pe arhitectul Nicolae Gabrielescu, cel care îl ajuta pe Lecomte du Noüy la lucrările de restaurare a mănăstirii. Amândoi erau necăsătoriţi, mai tomnatici (Caragiale avea 31 de ani) şi erau prieteni de petreceri, rămânând apropiaţi şi după încetarea mandatului de revizor şcolar al lui Caragiale. Şerban Cioculescu a găsit de cuviinţă să prezinte mai pe larg prietenia lui Caragiale cu cei doi arhitecţi, intitulând unul din capitolele cărţii sale *Arhitecţii Lecomte du Noüy şi N. Gabrielescu.* Avea mulţi prieteni în zona Argeşului, de la turneele cu teatrul unchiului său, Iorgu Caragiale, din moment ce, cu trei luni înainte de a fi numit revizor, când plecase de la *Timpul,* tot în urma unui conflict cu Eminescu (povestit de fratele acestuia, Matei Eminescu), cere un împrumut financiar de la învăţătorul D. Scureiu, din Câmpulung Muscel.

Inspecţiile prin şcoli erau destul de scurte. Cu spiritul său ironic, chiar zeflemist, doar făcea observaţii şi nu sancţiona niciodată pe nimeni. Când, la şcoala de băieţi din curtea Bisericii Domneşti, a găsit învăţătorul moţăind pe catedră, doar a zis, *cine-i idiotul care dă lecţii d'astea?* şi a plecat, iar la şcoala de fete de pe Strada Damaschin, unde a găsit două învăţătore *tăinuind* la catedră şi elevele nesupravegheate, după ce le întreabă *Ce faceţi?*, îşi cere scuze că le deranjează şi pleacă. Schimbă însă impresia corpului didactic, format din 80 de învăţători şi 100 de preoţi, la conferinţa de la Râmnicu Vâlcea, când face în faţa lor o excelentă lecţie de aritmetică şi recită ca un mare actor (doar fusese sufleor) poezia *Umbra lui Mircea la Cozia* de Grigore Alexandrescu. După ce a plecat din judeţele Argeş şi Vâlcea, făcea mare caz de felul cum a cutreierat cu căruţa, călare şi pe jos satele argeşene: *Vă spunem noi care cunoaştem ţara şi o cunoaştem nu pentru că am fost vara la Câmpulung, Rucăr, Dâmbovicioara, în partidă de petrecere cu cucoane, sau la băi la Lacul Sărat ori Pucioasa, o cunoaştem pentru că am străbătut dealurile şi munţii… unde trebuie să mergi cu căruţa un ceas ca să dai de o casă, ceea ce face dificilă şcolarizarea siluită a copiilor.*

Oficial, Caragiale îşi avea sediul la Hotelul Dacia, din str. Mare din Piteşti, unde era şi restaurant şi sală de spectacole. La conferinţa învăţătorilor din vara lui 1882, Caragiale a comandat pentru toţi participanţii mâncare şi băutură, din banii lui. Nimeni nu ştie dacă şi i-a mai recuperat sau nu, dar el a tronat lângă Ctin. Dobrescu-Argeş, cel pe care Ion Mihalache, într-o scrisoare adresată lui N. Iorga, l-a numit Apostol al Neamului.

Un martor de la care s-au cules multe informaţii despre activitatea lui Caragiale la Curtea de Argeş a fost preotul Gh. Duţeanu, cel care a construit, între 1888-1890, biserica din satul Albeşti-Pământeni. Amintirile acestuia au fost folosite de învăţătorul D. Udrescu la scrierea cărţii *Contribuţii la istoricul şcoalelor din Curtea de Argeş.* Caragiale si-a făcut mulţi prieteni pe meleagurile argeşene. Vom menţiona doar pe D. Scureiu (1846-1929), director al celei mai vechi şcoli gimnaziale din Câmpulung Muscel, primul director al Şcolii Normale de Învăţători „Carol I" din acelaşi oraş, prieten atât cu Caragiale, cât şi cu I. Slavici, M. Eminescu şi Al. Vlahuţă. A mai fost bun prieten şi cu învăţătorul N.V. Piperescu din satul Câineni, care apoi a intrat în armată şi a murit eroic în Primul Război Mondial, ca şi cu fraţii Iancu şi Toma Trifonescu, avocaţi, primari şi profesori.

→

Donaţia către Academia Română, semn de preţuire şi de înalt patriotism

Viorel GAFTEA

Cu ocazia Zilei Academiei Române, 4 aprilie, trebuie să amintim că parcursul ei centenar, după ce a fost înfiinţată la 1/13 aprilie 1866, ca „Societate Literară Română", începând activitatea în anul următor sub numele de „Societatea Academică Română", iar din 29 martie 1879, prin înalt decret, fiind declarată institut naţional, sub numele de "Academia Română", nu ar fi fost posibil şi fără generoasa contribuţie adusă prin actele de donaţie publică sau privată.

Donaţiile concretizate sub forme materiale sau financiare făcute din contribuţii ce au constituit „acumulări personale de cultură, artă, cunoaştere, biblioteci, proprietăţi în case, terenuri", reprezintă adevărate binecuvântări dăruite din proprie iniţiativă Academiei Române, cu adâncă recunoaştere şi apreciere pentru valoarea şi acţiunile ei. În acest sens stă ca exemplu constituirea Patrimoniului Academiei Române, cu donatorii şi donaţiile care au permis acesteia continuitatea, dezvoltarea, abordarea unor teme şi proiecte culturale şi ştiinţifice de importanţă naţională (https://acad.ro/ academia 2002/acadrom/pag_lista4_fnd.htm).

„În viaţa popoarelor există personalităţi emblematice, care îşi pun amprenta asupra dezvoltării unei întregi epoci", se spunea în comunicatul Sesiunii ştiinţifice omagiale *Regele Carol I. 175 de la naştere – 100 de ani de la moarte* din 6 octombrie 2014, în Aula Academiei Române, susţinut de acad. Ionel–Valentin Vlad. Academia Română a fost una dintre instituţiile care s-au bucurat de o mare atenţie şi de sprijinul Regelui Carol I, încă din 15 septembrie 1867, fiind cel dintâi membru de onoare şi protector al instituţiei academice. Dicţionarul limbii române început în urmă cu aproape 150 de ani a fost una din iniţiativele Regelui, iar apoi, în 1893, a susţinut material apariţia celor 6 volume ale sintezei lui A.D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia Traiană.*

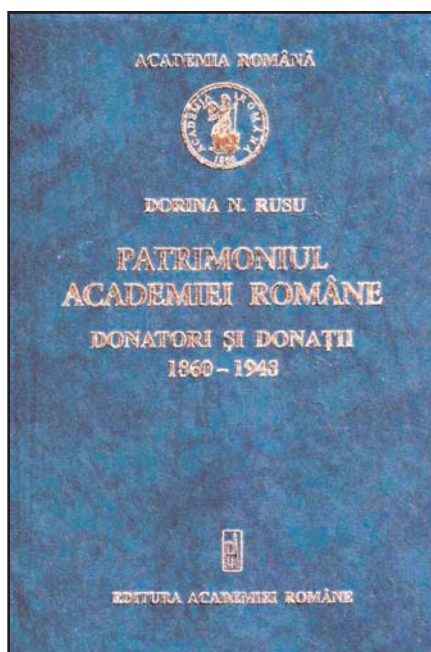
Constituirea Fondului Alexandru Ioan Cuza şi donaţiile Fondului grecesc Zappa, constituit prin testamentul lui Evanghelie Zappa în 30 nov. 1860 au premers acţiunile de donaţie, constituind primele „sfere de lumină spirituală şi materială", urmate ca exemplu de Regii Carol I, Ferdinand I, Carol II-lea. În 1931, acesta din urmă, având ca profesor pe Nicolae Iorga şi participând la Universitatea de vară de la Vălenii de Munte, a constituit prin donaţie un fond de sprijin dedicat unor premii acordate de Academia Română.

Actul donaţiei este reglementat din 24 august 1867, când se aprobă Statutul Societăţii Literare Române, care menţionează constituirea Societăţii Academice Române, „cu scopul de a lucra la înaintarea literelor şi a ştiinţelor între români", „corp independent în lucrările sale de orice natură", alcătuită din membri actuali, corespondenţi şi onorari, precum şi din membri donatori. În 7 august 1871, se aprobă publicarea unui catalog al tuturor cărţilor oferite Bibliotecii Societăţii Academice Române, cu menţionarea numelor donatorilor. Donaţiile au permis înfiinţarea de premii, cu care s-au distins, de-a lungul anilor, cu deosebire lucrări din domeniul literaturii, istoriei, arheologiei, geografiei şi dreptului. Ulterior vom vedea că au apărut donaţii consistente, în bunuri care vor contribui la îmbogăţirea patrimoniului Academiei Române. Toate aceste sunt gestionate prin Direcţia Patrimoniu, Serviciul Recuperare Patrimoniu şi Serviciul Administrare Patrimoniu, care sunt serviciile dedicate administrării acestui patrimoniu bogat, valoros, reprezentativ, alături de Fundaţia „Patrimoniu".

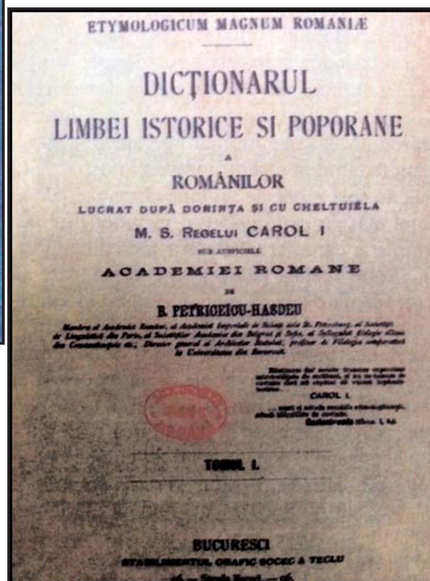
Efortul de recunoaştere a actului de donaţie este răsplătit prin respectarea şi valorificarea conform actelor donaţiei şi testamentelor, dar şi prin înscrierea în volumele dedicate şi încadrarea în categoriile de donatori.

Un prim document de referinţă îl constituie volumul *Patrimoniul Academiei Române, Donatori şi donaţii, 1860-1948,* tipărit de Editura Academiei Române şi redactat de Dorina N. Rusu, apărut în anul 2008.

În cele peste 1000 de pagini sunt prezentate date despre circa 230 de donatori şi donaţii precum şi 30 de testamente redactate, dar neacceptate. Acest număr a crescut iarăşi după 1948, an cu deciziile fatale pentru instituţia reprezentativă a ţării.

Însăşi motivaţiile din actele de donaţie constituie adevărate lucrări literare, iar lista donatorilor dintre personalităţile vremii a crescut masiv ca număr şi valori donate în bani, cărţi, alte valori, bunuri imobile.

Patrimoniul cultural mobil conţine colecţii de artă: George Oprescu, Victor Eftimiu, George Călinescu, Emanoil Pantazi, Aurel Avramescu, de artă apuseană în Muzeul „Minovici", de artă populară în Muzeul „Maria Bâscă".

Astfel donaţiile s-au concretizat în peste 375 de lucrări de pictură românească, 40 de lucrări sculptură românească şi tot atâtea străină, peste 100 de lucrări de grafică, peste 350 de icoane, circa 200 de piese de mobilier european, sute de lucrări de artă populară, 300 de mii piese numismatice etc. Terenurile agricole şi silvice în suprafaţă de mii de hectare provin din donaţii şi întregesc patrimoniul instituţiei.

În semn de recunoştinţă şi apreciere s-a creat şi o ierarhie a donatorilor. Spunem că în semn de respect şi apreciere, fiindcă se află afişată şi pe panouri mari, inclusiv în holul principal al clădirii Academiei Române şi Bibliotecii.

Donatorii de „Platină, Aur, Argint şi Bronz", sunt enumeraţi şi evidenţiaţi pentru urmaşii lor şi pentru istorie. Lista donatorilor de platină începe cu Evanghelie Zappa, Regele Carol I, Regele Ferdinand I, Regele Carol II şi este încheiată de Generalul Henri Mathias Berthelot. Acesta din urmă avea o proprietate (moşie şi teren agricol) primită de la Regele Ferdinand şi Regina Maria, ca semn de recunoştinţă pentru contribuţia armatei franceze la eliberarea României. Decizia lui a fost să fie donate Academiei Române. Astăzi, denumirile conacului şi localităţii din Ţara Haţegului provin de la numele generalului francez, „Henri Mathias Berthelot". Proprietatea permite organizarea de acţiuni culturale, evenimente, cazare.

Galeriile donatorilor Academiei Romane consfinţesc aprecierea acordată acestui for de cunoaştere şi cercetare, iar muzeele, casele memoriale, Biblioteca şi Editura, institutele de cercetare, conservă şi valorifică aceste donaţii.

În lista donatorilor găsim personalităţile vremii, oameni de cultură, ştiinţă, arte, multe nume de scriitori şi, bineînţeles, politicieni. De la simpli admiratori până la personalităţi, donaţiile şi testamentele sunt analizate şi este luată decizia de acceptare conform regulamentelor şi cutumelor academice.

Amprenta asupra dezvoltării unei comunităţi, structurii sociale sau economice, asupra unei organizaţii culturale, ştiinţifice sau ideologice este pusă în mare parte de suportul financiar, material şi filantropic alocat pentru asigurarea funcţionării acesteia, îmbogăţirea patrimoniului şi perpetuarea valorilor asumate.

Datorită acestor motivaţii, donaţia trebuie privită şi ca un mecanism de conservare, de păstrare a universului creativ şi de viaţă al personalităţii donatoare, dar şi de sprijin al fundaţiilor sau instituţiilor care continuă aceste tradiţii şi care prin grija, aprecierea şi activitatea lor transmit mai departe acest patrimoniu creativ, de cunoaştere, bogăţii spirituale şi materiale acumulate pe parcursul vieţii lor.

Conservarea patrimoniului alcătuit din aceste donaţii, valorificarea, digitalizarea şi organizarea unui muzeu al Academiei Române sunt şi rămân noile provocări ale prezentului. Academia, prin istoricul, experienţa şi membrii săi, poate conserva şi utiliza cu succes donaţiile primite şi poate transmite cunoştinţele, valorile şi spiritul acestora şi generaţiilor viitoare.

Donaţia este astfel transformată într-un act de înaltă apreciere pentru ambele părţi, donator şi beneficiar. Către cine este direcţionată este numai decizia donatorilor, dar beneficiar este şi naţia română.

Sunt suficiente dovezi să credem că subiectul unor capodopere ale lui Caragiale s-au inspirat din viaţa politică argeşeană. Piesa *O scrisoare pierdută* a definitivat-o în timp ce era revizor şcolar la Argeş şi Vâlcea, iar localnicii din acele vremi recunoşteau în Farfuridi pe vechiul om politic local Dimancea, avocat iscusit şi teatral, răscolitor de mulţime prin multe vorbe goale. Geneza piesei *Năpasta* ar fi fost legată de o fată de o frumuseţe desăvârşită care servea la o cârciumă din satul Tigveni de pe Topolog din judeţul Argeş. Când un tânăr l-a văzut pe Caragiale minunându-se de frumuseţea fetei, i-ar fi spus: *Ei, boierule, pentru fata asta o să se facă moarte de om.* Atunci Caragiale a văzut în vorbele tânărului subiectul unei drame din mediul rural.

Caragiale a continuat să viziteze atât judele Neamţ-Suceava cât şi Argeş-Vâlcea şi după ce nu a mai fost revizor şcolar, chiar şi după stabilirea sa la Berlin. Ba, până la moştenirea mătuşii, Momoloaia (după 1885), când nu mai avea creditori locali, se mai împrumuta de la prieteni, din judeţele unde a fost revizor. Spre exemplu, în 1908, când era de doi ani stabilit la Berlin, l-a însoţit pe Take Ionescu în turneul său electoral în judeţele Argeş şi Neamţ. Şi după 1883 păstrează prietenia cu arhitectul N. Gabrielescu, de la Curtea de Argeş, pe care îl roagă, sub ameninţarea sinuciderii, să-l ajute la Iaşi spre a-i mărturisi Fridolinei (Leopoldina Caudella), vara compozitorului Caudella, dragostea *care-i seacă sufletul,* dar care s-a stins ca un foc de paie. Mult mai târziu, prin 1896, Caragiale, printr-un şir lung de foiletoane, în *Adevărul,* îl apără pe N. Gabrielescu într-un proces în care acesta era şantajat, pentru a i se lua o mare sumă de bani.

În final, putem spune că pentru I.L. Caragiale perioada octombrie 1881-mai 1883, când în locul său a fost numit revizor învăţătorul Gheorghe Arsenescu (în jumătate de secol de profesorat, am avut un singur elev Arsenescu, chiar din Albeşti-Argeş), a fost o interesantă experienţă de viaţă, cunoaşterea realităţilor din satele şi târgurile pe care le-a cutreierat inspirându-l pentru capodoperele pe care le-a scris ulterior.

Podul de reviste

Eugen Doga – mergând după soare
Dimensiunea unui dar providenţial

Spre sfârşitul anului 2021, a apărut sub egida Editurii Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România un frumos şi cuprinzător album dedicat compozitorului Eugen Doga, realizat de dna Eugenia Tofan, şefa Centrului Media al Academiei de Ştiinţe de la Chişinău şi membră a UZPR. Sunt redate în texte şi imagini momente relevante din viaţa compozitorului, prinse în „rama" prefaţă-postfaţă unor scurte prezentări ale volumului, semnate de dna ambasador Iuliana Gorea-Costin şi de scriitorul-editor Firiţă Carp. Reluăm în continuare cele două texte, prilej pentru a adăuga omagiile şi urările revistei *Curtea de la Argeş* către, cum spune Firiţă Carp, *românul universal Eugen Doga.* (Gh. Păun)

Volumul *Dimensiunea unui dar providenţial*, parte din tetralogia *Eugen Doga – Mergând după soare*, include momente importante din viaţa compozitorului academician Eugen Doga, înregistrate fidel de şefa Centrului Media al Academiei de Ştiinţe de la Chişinău, Eugenia Tofan.

Parcurgându-l, devenim părtaşi la bucuria de a dărui, la triumful omului de creaţie care a ales să-şi urmeze cu perseverenţă visul, să dăruiască din căldura inimii şi dimensiunea sufletului său. Trăirile autoarei sunt, de fapt, şi trăirile miilor de spectatori şi ascultători, pe care muzica lui Eugen Doga îi înalţă la dimensiunea zborului, în sferele luminii atotcuprinzătoare, făcându-i să trăiască emoţii şi stări nemaiîntâlnite. Este forţa creaţiei şi împlinirii, e dorul visului şi visul dorului împlinit.

Cât de frumoşi sunt cei prin care forţa iubirii necondiţionate se revarsă ca o binecuvântare, purificând suflete şi motivând raţiunea de a trăi frumos! (Iuliana Gorea Costin)

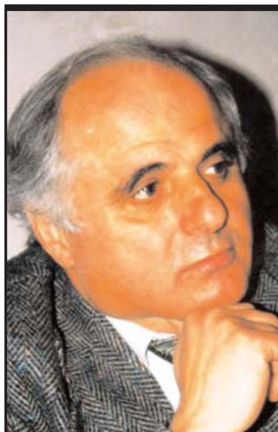

Veşnicia unui mărţişor. Atunci când, în urmă cu ceva timp, am avut privilegiul să-i fiu oaspete în casa domniei sale din Chişinău, ea însăşi o armonie pe portativele bunului gust şi confortului propice creaţiei, armonie accentuată de suavitatea doamnei Natalia, soţia maestrului, prezenţă alcătuită deopotrivă din zâmbet şi lumină, ştiam câte ceva despre personalitatea marelui român Eugen Doga. Dar prea puţin din cât ar fi trebuit, îmi dau seama acum! În acele clipe, însă, fermecat fiind de atmosfera diafană din laboratorul atâtor zămisliri muzicale, care au plecat spre sufletele iubitorilor de frumos din toate zările globului pământesc în cohorte de acorduri dumnezeieşti, m-am gândit că o carte sau un film avându-l ca personaj central ar fi o binecuvântare pentru nenumăraţii admiratori. Eu doar m-am gândit şi, uite, fără nicio legătură cu gândul meu, astăzi putem mângâia, poate la fel de intens cu inima şi cu sufletul ca şi cu mâna, această bijuterie editorială.

Evident că autoarea ei s-a angajat într-un demers publicistic pasionant, plin de miezul unor trăiri unicat, parcă anume pentru a parafraza o străveche zicală românească potrivit căreia putem afirma că harul la har trage. Neinhibată în niciun fel de grandoarea subiectului, Eugenia Tofan, jurnalistă cu experienţă şi entuziastă, îşi duce scriitura pe sus cu temeritate, parcă ar dirija o orchestră antrenată să cânte îngerilor. Se vede că a avut la dispoziţie un material dens, bogat în informaţii şi emoţii, dificil de încorsetat în rigorile editoriale de neevitat. Dar se vede şi că a reuşit să-l subordoneze cu un soi de gingăşie, cu o pricepere care ne poate deruta, făcându-ne să credem că i-a fost uşor. De fapt asta ţine tot de talent, să creezi impresia de lejeritate în redactare, când, în fond, este vorba despre o trudă imensă, trudă fără de care nu am fi avut această bucurie. Iar dacă autoarea îşi ţine adesea cititorul pe culmile literaturii de mare ţinută, este şi fiindcă posedă o calitate esenţială: ştie să exploateze amănuntele, tangenţiind cu ele sublimul, uneori chiar atingându-l, prin asocieri meşteşugite, gândite şi inspirate, pe care doar experienţa îngemănată cu pasiunea le pot conferi.

În esenţă, cred că Eugenia Tofan izbândeşte un lucru cu care se poate mândri. Ea fixează la pieptul zbuciumatei noastre istorii, de peste tot unde se simte româneşte, cu măiestria jurnalistică şi scriitoricească despre care am pomenit, veşnicia unui mărţişor. Este efigia unei primăveri continui a operei geniale a românului universal Eugen Doga, operă pe care nu o va putea învinge nicio iarnă. (Firiţă Carp)

Basarabia şi Eminescu
în viziunea lui Adrian Dinu Rachieru

Tudor NEDELCEA

Mărturisesc: de multă vreme voiam să scriu despre **Adrian Dinu Rachieru**, o personalitate marcantă a culturii contemporane, un autor de cărţi profunde, dar şi un mare caracter, calitate tot mai rară în zilele pe care le trăim cu stoicism. El face parte din acea categorie de intelectuali rasaţi (Theodor Codreanu, Mircea Popa, Zenovie Cârlugea, Viorel Dinescu etc.) care „tac şi fac", îmbogăţind cultura română cu lucrări fundamentale. Dacă nu-i vedem în prim-planul vieţii culturale (la TV sau în presa literară centrală) se datorează doar faptului că sunt trăitori în provincie; în Bucureşti, într-adevăr, soarele răsare pentru toţi românii pretutindenari, dar între aceştia sunt şi mulţi mediocri şi agresivi.

Bucovinean de sorginte (satul Soloneţ, jud. Suceava), Adrian Dinu Rachieru s-a născut la 15 septembrie 1949 în familia învăţătorilor Felicia şi Ioan. În satul natal începe şcoala primară, la Suceava termină Liceul „Ştefan cel Mare", iar la Universitatea din Bucureşti urmează Facultatea de Filosofie, secţia sociologie, unde-şi susţine şi doctoratul în sociologie cu teza *Postmodernism românesc şi circulaţia elitelor în context postdecembrist* (1999), sub coordonarea prof. I. Mihăilescu. Stabilit la Timişoara, activează ca sociolog, cercetător ştiinţific, inspector-şef la Inspectoratul pentru Cultură, consilier editorial la Editura Augusta şi prodecan şi profesor universitar la Facultatea de Jurnalistică a Universităţii „Tibiscus" (din 1995). A debutat revuistic în 1973 (la *Viitorul social*) şi editorial cu vol. *Orizontul lecturii* (1983). Au urmat 37 de volume: *Vocaţia sintezei. Eseuri asupra spiritualităţii româneşti* (1985); *Pe urmele lui Liviu Rebreanu* (1986); *Cele două Românii?* (1993); *Scriitorul şi umbra. Eseu despre proza lui Sorin Titel* (1995); *Marin Preda. Omul utopic* (1996); *Liviu Rebreanu. Utopia erotică* (1997); *Elitism şi postmodernism* (1999); *Bătălia pentru Basarabia* (două cărţi, 2000, 2002); *Alternativa Marino* (2002); *Legea conservării scaunului* (vol. 1-2, 2002, 2004); *Globalizare şi cultura media* (2003); *Nichita Stănescu – un idol fals?* (2006); *Lumea şi cultura publicitară* (2008); *Eminescu după Eminescu. Texte şi contexte* (2009); *Despărţirea de Eminescu?* (2012); *Ion Creangă. Spectacolul disimulării* (2012); *13 prozatori de ieri* (2013); *Con-vieţuirea cu Eminescu* (2013); *O întâlnire mirabilă* (2013); *Literatură şi ideologie* (2013); *Generaţia orfelină* (2014); *Elemente de antropologie socială* (2015), *Romanul politic şi pactul naţional* (vol. 1-2, 2015, 2018); *Polemici de tranziţie* (2019); *Cercul doclinian* (2020); *Politică şi canon literar* (vol. 1-2, 2020, 2021); etc., *Voci din exil* (sub tipar).

A făcut/face parte din colegii redacţionale sau a colaborat/colaborează la reviste de prestigiu: *Convorbiri literare, Bucovina literară, Rostirea românească, Limba română* şi *Metaliteratură* (Chişinău), *Glasul Bucovinei, Oglinda literară, Tibiscus, Contemporanul, Luceafărul, Astra, Orizont, Tribuna, SLAST, Ateneu, Viaţa românească, Adevărul literar şi artistic* etc.

A fost primit în Uniunea Scriitorilor Români, Filiala Bacău, în 2009, după 14 cărţi publicate (?!), după o tentativă nereuşită la Filiala Iaşi a USR, pentru că filiala timişoreană a USR nu l-a vrut, aşa cum s-a întâmplat şi la alte case.

Prodigioasa sa activitate literară a fost distinsă cu Ordinul Naţional în grad de Cavaler (2002), dar şi cu numeroase premii ale revistelor *Luceafărul* (1982), *Lumina* (2007), premiul pentru critică (2002, Franţa), Premiul „Toamna bucovineană" (2016), „G. Bacovia" (2021) etc. Basarabia l-a onorat pe merit, cu Premiul „Nichita Stănescu" (2006), Premiul Uniunii Scriitorilor din R. Moldova (2012), Premiul „Gr. Vieru" (2013), medalia „Eminescu" (2016, 2021), medalia „Dimitrie Cantemir" a Academiei de Ştiinţe (2012), Academia Română acordându-i Premiul „Titu Maiorescu" pentru vol. *Generaţia orfelină* (2014) etc.

Îmbinând benefic sociologia cu ştiinţa literaturii, Adrian Dinu Rachieru demonstrează, cu argumente irefutabile, că relaţia dintre *Politică şi canon literar* (cum îşi intitulează recenta carte) este dintotdeauna „tensionată şi vicioasă"; în condiţiile în care „nu suportă violul ideologic al unor regimuri totalitare, cu rol castrator, împiedicând o evoluţie naturală şi o respiraţie normală, îmbracă, inevitabil, un caracter antagonic, latent sau manifest, de la servilism la opoziţie făţişă, de la creaţia oportunistă, şablonardă, «de comandă», cu notorietăţi gonflate, la cea neaservită, repliată într-o imanenţă sieşi suficientă".

Om al cetăţii, Adrian Dinu Rachieru îşi exprimă opiniile deschis şi pertinent în probleme care vizează societatea românească contemporană. Iată, de pildă, cum comentează „aglomeraţia din decembrie '89" (Mircea Dinescu), speranţa şi efectele ei postdecembriste: „Ca toată lumea, am avut mari speranţe, drogându-ne cu iluzii. Şi cu o euforie temătoare, fără a bănui, totuşi, jaful naţional; sau că vom deveni, cu o «viteză istorică», o biată colonie la periferia estică a Europei, acceptând iresponsabil acest statut."

→

Podul de reviste

Aşijderea, **„problema basarabeană”** rămâne foarte delicată şi sensibilă; ca bucovinean, cunoscând în profunzime realităţile acestei provincii româneşti, care şi-a luat numele de la celebra familie oltenească a Basarabilor. (Vezi G. Coşbuc, *Din Ţara Basarabilor*, Bucureşti, 1901; „Fericită eşti, tu, Oltenie, Ţară a Basarabilor. [...] În pământul tău a căzut din stejarul Romei cea mai sănătoasă ghindă şi din aceasta a ieşit stejarul Basarabilor, care şi-a întins ramurile cu încetul peste întreaga ţară românească.”) Despre acest ţinut istoric, zbuciumat de istorie, Adrian Dinu Rachieru a scris numeroase cărţi (vezi bibliografia scrierilor sale), s-a pronunţat cu diverse prilejuri. Problema/ problematica basarabeană este analizată într-un context geopolitic vitreg, sesizând „neprag-matismul” decidenţilor politici de la Bucureşti şi Chişinău, o strategie duplicitară, doar „spaţiul cultural comun” părând rezonabil şi realizabil, chiar realizat prin noua şcoală basarabeană (Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Eugen Coşeriu, D. Matcovschi etc., dulcea povară a românismului rămânând acum doar pe umerii lui Mihai Cimpoi, Valeriu Matei şi Eugen Doga).

Ideea Unirii (reîntregirii) Basarabiei şi Bucovinei cu Ţara Mamă, adică repetarea măreţului act din 1918, este firească, la fel ca în cazul Germaniei, „îndreptând un rapt istoric”, idee îndelung mocnită care frământă toată suflarea românească şi care „a căpătat chiar o turnură polemică”. Autorul le cere acestor decidenţi de pe ambele maluri ale Prutului „înţelepciunea politică”, atât „unioniştilor imediaţi”, cât şi celor „moderaţi”. Un alt adevăr scoate la iveală A.D. Rachieru: „Lumea nu cunoaşte adevărul despre Basarabia” sau îl cunoaşte contorsionat, deformat, lacunar sau chiar inexact în cazul românofobiei. Pericolul pentru adevăr nu este minciuna, care poate fi uşor demontată cu argumente, ci *plauzibilul.* E plauzibil ca locuitorii acelei provincii româneşti înstrăinate să nu-şi dorească reîntregirea; e posibil ca românii din Ţară să nu-i primească cu braţele deschise; e plauzibil ca românii basarabeni să fie atraşi mai mult de Moscova decât de Bucureşti etc. Plauzibilitatea „prelungeşte o confuzie tragică, hrănind o conştiinţă schizoidă”, zice autorul.

Limba „moldovenească”, poporul „moldovenesc” sunt o invenţie stalinistă (vezi Vasile Bahnaru, *Calvarul limbii române în timpul dominaţiei sovietice,* Chişinău, 2015) şi ea stăruie încă în mentalul colectiv al basarabenilor şi bucovinenilor. Este o armă politică, menită a-i diviza pe români (în Serbia s-a inventat limba „vlahă”).

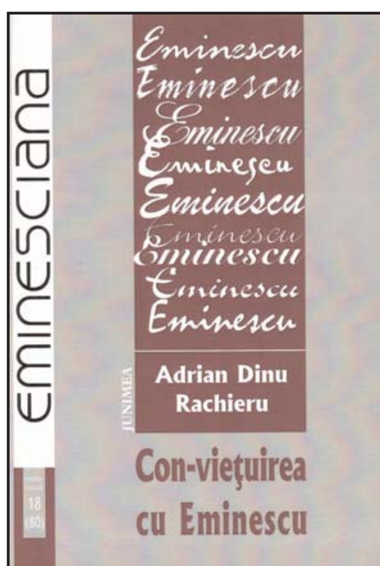
Adrian Dinu Rachieru elaborează nu numai o radiografie obiectivă a „Bătăliei pentru Basarabia”, ci oferă şi soluţii realiste, pragmatice, sociologul întâlnindu-se pe acest teren cu istoricul şi criticul literar. Plecând de la constatarea că existenţa unei Moldove independente este „o aberaţie istorică”, unirea (reîntregirea) este „inevitabilă, dar cere răbdare şi pregătire prin reîntregirea culturală şi economică”, iar dacă „România va oferi o alternativă (lepădându-se, întâi, de circul politic şi marasmul moral), ea va deveni atractivă”, cu o condiţie juridică: „reîntregirea, ştie oricine, trebuie cerută la Chişinău”. Într-o incitantă convorbire cu Mihai Cimpoi, A.D. Rachieru reiterează această idee: „Românizarea Basarabiei, după o îndelungată navetă istorică (fiind, pe rând, moldovenească, rusească, românească, sovietică şi «independentă») mi se pare posibilă”. Şi aici se cere o condiţie: „Doamne, româneşte-i pe români!”, cum grăit-a, la doar patru ani, nepoata marelui basarabean-oltean Adrian Păunescu, Alexandra Păunescu-Şerban, fiica Anei Maria Păunescu.

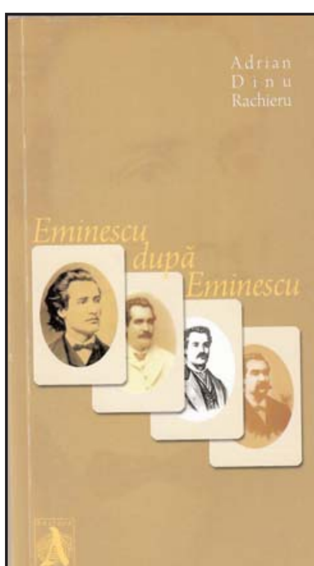
Adrian Dinu Rachieru are un aliat de nădejde: pe „românul absolut” (Petre Ţuţea) Mihai Eminescu, faţă de care, ne sfătuia C. Noica, trebuie să „convieţuim cu el”, adică „să ne aşezăm în răspundere”. A.D. Rachieru i-a ascultat sfatul şi a scris, în 2013, *Con-vieţuirea cu Eminescu*, după ce anterior publicase *Eminescu după Eminescu: texte şi contexte* (2009), *Despărţirea de Eminescu?* (2012).

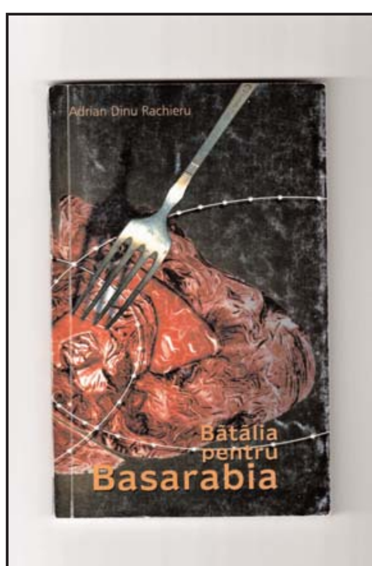
„Teoreticianul prin excelenţă al naţionalismului românesc” (Mircea Eliade), Eminescu a fost nu numai Poetul Naţional (sintagmă care supără pe unii „corecţi politic”), dar şi un mare istoric, cum l-a numit N. Iorga („stăpânea cu desăvârşire cunoştinţa trecutului românesc şi era perfect iniţiat în istoria universală; nimeni din generaţia lui n-a avut în acest grad instinctul adevăratului înţeles al istoriei”, vezi Tudor Nedelcea, *Eminescu,* Edit. Academiei Române, 2020). În sensul intuit de N. Iorga, Eminescu a acordat problematicii Basarabiei o importanţă deosebită, elaborând un studiu ştiinţific în adevăratul sens al cuvântului, intitulat *Basarabia,* publicat în ziarul *Timpul* între 3-14 martie 1878.

A.D. Rachieru scrie tranşant: „Regăsirea naţională a românilor basarabeni a fost posibilă prin Eminescu”, întrucât „pentru Eminescu, Basarabia însemna un nume care «ţipă sub condeiele ruseşti»”, de aici şi protestul vehement dar argumentat al Poetului Naţional (care n-a găsit sprijinul necesar suficient al patronilor ziarului), cu „documentele în mână”, demonstrând dreptul nostru istoric asupra acestei provincii, întrucât „e bucată din patria noastră străveche”, e pământ „cucerit cu plugul”, ceea ce înseamnă „misiunea noastră istorică”.

În studiul *Eminescu şi Basarabia* din vol. *Bătălia pentru Basarabia*, A.D. Rachieru sesizează corect că Eminescu a fost trimis la Floreşti (Gorj), în vara anului 1878, nu într-o vacanţă, ci pentru că devenise periculos chiar şi printre conservatori. Într-un articol prea puţin citit şi citat, Eminescu îşi exprimă clar opţiunea politică: „Credem că destul am vorbit despre liberalismul nostru adevărat şi sincer. [...] Suntem deci liberali în puterea cuvântului, dar nu înţelegem ca cineva, exploatând idei liberale, amăgind mulţimea, promiţându-i munţi de aur şi râuri de lapte fără muncă, să ajungă în fine a exploata acea mulţime chiar şi a o conduce din rău în mai rău” (*Timpul,* IV, nr. 5, 9 ianuarie, 1879, p. 1; vezi şi Alexandra Olivia Nedelcea, *Eminescu, economistul,* Craiova, Fundaţia Scrisul românesc, 2000). Adevăr care a străbătut anii până azi.

Ideea de a-l studia pe Eminescu doar ca poet a fost creionată de controversatul Gr. Ventura chiar la înmormântarea lui Eminescu şi ea a străbătut ca un fir negru întreg spaţiul românesc până în zilele noastre, până la N. Manolescu (poate nu ştia că şi Eminescu era liberal?!) şi la dilematici. Eminescu este deosebit de periculos şi azi, spre disperarea incorecţilor politici: „Dreptul de a fi numai poet cenzurează nepermis un continent mirabil, aneantizând proza şi, îndeosebi, proza politică (gazetăria)”, afirmă cu deplin temei A.D. Rachieru, care interpretează obiectiv rolul Eminescului în „regăsirea ontologică”, cum se exprima M. Cimpoi, a românismului basarabean. Moldovenismul, curent promovat şi stimulat de Moscova, a găsit, cu asupra de măsură, în replică „certitudinea identităţii tocmai în eminescianism”, întrucât, „pentru spaţiul basarabean, eminescianismul a însemnat chiar românismul salvator”.

Eminescu şi Ştefan cel Mare deveniseră pentru românul basarabean aflat în „turbinca” lui Ivan, cum sugerează Ion Creangă, icoane sfinte, păstrătoare de tradiţii şi speranţe îndreptăţite. Tocmai de aceea, Grigore Vieru cerea elitei româneşti de la Bucureşti să nu-i mai critice (până la desfiinţare) pe aceşti stâlpi ai credinţei strămoşeşti şi ai românismului, pentru că asemenea texte inepte sunt preluate de anumite ziare şi reviste din Chişinău şi redate ca poziţie oficială a „oficialilor” bucureşteni. Antieminescianismul are o notă pur politică, care este vehiculată în vremuri tulburi.

„Din păcate, scrie A.D. Rachieru, România ca «ţară dilematică», fără aderenţă la tendinţa eminesciană, întârzie să facă din Eminescu un «mit lucrător»”. Autorul studiului *Basarabia*, Eminescu („avangarda românismului cultural”) „ne învaţă, ca o somaţie istorică, să uităm umilinţa şi ploconirea pentru a ne rosti în deplinătate fiinţa naţională”, destinul Basarabiei fiind „misia noastră istorică”. Multă dreptate are Adrian Dinu Rachieru în analizarea raportului indestructibil Eminescu-Basarabia.

Din acelaşi volum, *Bătălia pentru Basarabia*, remarcăm studiul *Mihai Eminescu – doctrina naţionalismului organic*, o reală contribuţie eminescologică. Citând iluştri intelectuali români (Mircea Eliade, Emil Cioran, C. Rădulescu-Motru, Şt. Zeletin, Eugen Simion, Nichita Stănescu, Andrei Pleşu, C. Noica, M. Ungheanu, Ilie Bădescu, C. Cubleşan etc.), A.D. Rachieru sintetizează idei de maximă importanţă pentru istoria şi cultura română: „Iradierea ideologică n-a împiedicat regenerarea românismului” (adevărat miracol basarabean); „Cei pierduţi în diaspora se lepădă grabnic de românitate (sunt, desigur şi excepţii)”, ajungându-se chiar la cultivarea antiromânismului, la pierderea identităţii; „Ideea Eminescu (pentru care pleda Blaga) este chiar ideea naţională. Un legitimism de ordin divin, transfigurând matricea noastră stilistică”, un „românism sublimat” în opoziţie cu „românismul caricat” reprezentat de I.L. Caragiale, autorul remarcând că „s-ar părea că îl iubim creştineşte pe Eminescu şi îl urmăm cu voioşie pe Caragiale” etc., etc.

Pertinent observator al vieţii literare din cele două provincii româneşti înstrăinate, criticul literar A.D. Rachieru publică două valoroase şi necesare volume: *Poeţi din Bucovina* (1996, 546 p.): G. Antonescu, I. Beldeanu, Gr.C. Bostan, Eus. Camilar, Paul Celan, L. Costin, I. Cozmei, G. Damian, Nichita Danilov, I. Drăguşeanu, I. Filipciuc, Lorin Fortuna, Eug. Frunză, Simion Gociu, Şt. Gruia, Şt. Hostiuc, C. Hrobar, N. Labiş, V. Leviţchi, Mircea Lutic, Modest Morariu, Lucia Olaru Nenati, Platon Pardău, V. Pânzăraru, V. Posteucă, N. Prelipceanu, C. Pricop, Petru Rezuş, Cornelia Maria Savu, Victor Săhleanu, N. Spătaru, Mircea Streinu, Arcadie Suceveanu, El. Ştefoi, V. Tărâţeanu, N. Tăutu, Şt. Tcaciuc, I. Vatamanu, Dragoş Vicol, Matei Vişniec, G. Voevidca, Ilie Zegrea, etc., etc. Adică scriitori din arealul bucovinean, indiferent de graniţele staliniste, sârma ghimpată trecând prin uliţa mare a satului, cum e cazul localităţii lui V. Tărâţeanu, Sinăuţii.

Al doilea volum antologic, *Poeţi din Basarabia* (2010, 678 p.), este structurat (aidoma celebrei cărţi a lui M. Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*) în capitole sugestive: *Oamenii începutului de veac* (Alexei Mateevici, Pan Halipa, I. Buzdugan); *În Arcadia interbelică* (Liviu Deleanu, Em. Bucov, N.F. Costenco, G. Meniuc, Olga Vrabie, Liuba Dimitriu, Magda Isanos etc.); *Altă tranziţie. Poeţi vs. Dinozauri proletcultişti* (Andrei Lupan, Petru Zadnipru, Eug. Coşeriu, V. Leviţchi, Agnesa Roşca etc.); *Momentul resurecţiei. Valul şaizecist* (Vl. Beşleagă, Emil Loteanu, Gr. Vieru, Arhip Cibotaru, Victor Teleucă, I. Vatamanu, Gh. Vodă, Petru Cărare, Anatol Codru, Spiridon Vangheli, D. Matcovschi, Liviu Damian, A. Strâmbeanu, I. Gheorghiţă etc.); *Promoţia «ochiului al treilea». Schimbarea la faţă a poeziei* (N. Dabija, Leonida Lari, A. Ciocanu, N. Esinencu, Iulian Filip, Vlad Zbârciog, Leo Butnaru, I. Hadârcă, A. Ţurcanu, etc.); *Reformarea paradigmei* (A. Suceveanu, Leonard Tuchilatu, Nina Josu, Ion Galaicu-Păun, Aura Christi, N. Spătaru, D. Crudu, Gh. Calamanciuc, N. Leahu etc.); *Cei care vin* (Luminiţa Dumbrăveanu, Steliana Grama, Aurelia Borzin, Doina Dabija etc.). Comentariile şi textele sunt precedate de un *Argument (Cum citim literatura basarabeană?)* şi de un avertisment.

→

In memoriam

Pavel Chihaia şi vocaţia pluridisciplinarităţii

Mihaela ALBU

Dacă în cultura noastră „literaturocentrismul" a marcat modernitatea, literatura ocupând, cum observa C. Noica, „atât de mult loc /…/, în timp ce ştiinţa şi alte preocupări serioase sunt absente", istoricul şi scriitorul Ovidiu Pecican a ales să prezinte – în volumul *Pavel Chihaia. Aventurile vocaţiei,* apărut în 2018 la Editura „Mega" – în principal latura de cercetător/om de ştiinţă a unei importante personalităţi contemporane, Pavel Chihaia, care a trăit o parte din viaţă în România şi cealaltă în exil.

Autorul, încă din „Cuvântul înainte", avertizează cititorul că Pavel Chihaia este unul dintre „istoricii merituoşi ai perioadei postbelice", faţă de care nu s-au întreprins încă *monografii* cu scop principal de cunoaştere şi a prezentului, nu numai a unor „epoci şi personalităţi mai îndepărtate". Acesta este, se înţelege, motivul principal pentru care Ovidiu Pecican a ales să se dedice studierii „prestaţiei istoriografice a cercetătorului Pavel Chihaia"; mai este însă un motiv – afinitatea autorului (el însuşi scriitor şi istoric) cu profilul complex al celui care „înainte de a se redefini ca istoric, a început prin a fi tânăr romancier şi traducător de poezie".

Prin volumul *Pavel Chihaia. Aventurile vocaţiei,* dedicat istoricului „exotizat" 20 de ani în exil german, având astfel şi întreaga operă interzisă, Ovidiu Pecican realizează, alături de cei care i-au editat opera, au scris despre cărţile lui sau i-au luat interviuri, o „întoarcere acasă" a exilatului, mai exact, „în interiorul ştiinţei istorice căreia îi aparţine cu depline certificate de autoritate". (Timp de 12 ani, pentru a nu face compromisuri, odată cu îngrădirea libertăţii şi de exprimare, Pavel Chihaia, ca şi alţii – Voiculescu, Dan Botta, Ion Biberi, Blaga etc., a ales tăcerea, în termenii lui Virgil Ierunca, sau, cum spune autorul studiului în discuţie, „a preferat să îşi suspende manifestările literare decât să se preteze la compromisuri. Orientarea spre istorie, spre epoca medievală a însemnat şi posibilităţile de afirmare mai liberă a ideilor, acesta fiind un domeniu în care nu deveneau obligatorii compromisurile politice.")

Contrar structurii obişnuite a studiilor monografice, volumul nu începe cu o informare biobibliografică, foarte necesară de altfel pentru un autor interzis în perioada comunistă. Este preferată plasarea acestui scurt capitol în Anexa alcătuită de Ghizela Cosma şi Ioan Tomoiagă. Această sinteză biobibliografică vine însă în întâmpinarea cititorului grăbit sau a celui pentru care numele şi activitatea lui Pavel Chihaia sunt necunoscute. Şi astfel, biobibliografia anexată la sfârşit poate fi începutul. Aşadar, acest cititor se va familiariza mai întâi cu principalele puncte de reper ale biografiei lui Pavel Chihaia: naşterea în 22 aprilie 1922 la Corabia, cursurile şcolare la Constanţa, Facultatea de Litere la Bucureşti, implicarea în asociaţia anticomunistă „Mihai Eminescu", arestarea în câteva rânduri, muncile necalificate, angajarea la Institutul de Istoria Artei, iar de aici începutul activităţii de cercetător în istorie cu axarea pe istoria medievală, doctoratul la Sorbona şi apoi, din 1978, exilul, cu o bogată activitate în planul cercetării, dar şi ca jurnalist radio ori colaborator la diferite reviste; după 1990, revenirea periodică în ţară şi publicarea operei sale la Constanţa, Bucureşti şi Iaşi. Acestea ar fi pe scurt principalele repere biografice pe care apoi, într-un fel original, urmând un fir nevăzut cronologic, detalierea şi analiza activităţii operei lui Pavel Chihaia se face pe capitole, cu analiza aprofundată a contribuţiei cercetătorului în domeniul medievisticii.

Cartea se adresează de acum cititorului oarecum familiarizat cu reprezentanţii exilului, întregul volum nefăcând altceva decât să dezvăluie – pas cu pas – „vocaţia plurală" a cărturarului, a „scriitorului reprimat, care a avut puterea de a se reinventa după un ciclu de doisprezece ani de anonimat şi *scufundare* socială totală".

Firesc însă pentru autorul studiului dedicat unei personalităţi „complexe", cum a fost Pavel Chihaia, a fost să înceapă prezentarea cu capitolul „Între istorie şi literatură", prilej pentru o scurtă trecere în revistă a istoricilor care au scris şi literatură sau a scriitorilor care au rămas în cultura română şi cu lucrări ştiinţifice. Pavel Chihaia nu a venit astfel pe un teren gol, valenţele sale vocaţionale vizând multidisciplinaritatea: de la poezie la muzică, de la literatură la arta plastică, ajungând apoi la o reinventare – ca istoric. „Pregătirea lui anterioară într-ale disciplinelor umaniste îi asigură un fundal intelectual de bună orientare europeană, cu acces la marea cultură, dar nu şi specializarea pretenţioasă care îi era indispensabilă", afirmă, pe bună dreptate, autorul monografiei. „Mi-a trebuit câtva timp să mă dezmeticesc", rememora şi viitorul istoric, dar, „luând lucrurile în serios", cum se autocaracterizează, a ajuns la specializarea reflectată în lucrări de referinţă. Pentru exemplificare, alegem să cităm din ultima parte a volumului – „Activitatea ştiinţifică şi literară", o „oglindă" pe 30 de pagini a titlurilor semnate de Pavel Chihaia – de la *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, în 1974, ediţia a treia în 1998, la *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab. Interferenţe literare artistice în cultura românească a Evului Mediu*, din 1976, *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească* (ediţia întâi în 1983, a doua 1993), *Sfârşit şi început de ev. Reprezentări de cavaleri la începuturile Renaşterii* (1977) ori *Lecturi despre Ţările Române în Evul Mediu, Portrete de voievozi din Ţara Românească, Ţara Românească între Bizanţ şi Occident,* toate trei din 1995, iar în 1996 *Orizont medieval* şi apoi, în 1998 cinci volume *Artă medievală*, pentru ca în 2010 o ediţie „Opera omnia" să cuprindă zece volume (publicate la editura Ex ponto); printre acestea – *Antologia dobrogeană* în care se republică literatura sa şi apoi *Cultura medievală*, volumele 6, 7, 8, 9, 10, fiecare punând accent pe un anume moment – *Ţara Românească între Bizanţ şi Occident* sau *Căutări în Orizontul timpului şi Învăţături şi mituri în Ţara Românească,* pentru a nu mai vorbi despre cele 364 de studii şi articole în publicaţiile periodice din exil şi din ţară sau despre studiile publicate în volume colective. Desigur, în lista de lucrări apar şi volume de proză sau teatru, Pavel Chihaia debutând în 1945 la Editura Fundaţiei Regale pentru Literatură şi Artă cu o piesă în trei acte, *La farmecul nopţii*. Se ştie, de asemenea, că în 1947 a publicat romanul *Blocada*, retras de pe piaţă foarte curând după apariţie, având aceeaşi soartă vitregă cu cea a romanului lui Mihail Fărcăşanu (care semna Mihail Villara), *Frunzele nu mai sunt aceleaşi.*

Fiecare etapă de creaţie este încadrată de autorul studiului în context social-politic, aşa cum creaţia însăşi a lui Pavel Chihaia este raportată la scrieri istorice sau literare apărute în timp, fie ele româneşti sau străine. Parcurgerea fiecărui capitol al cărţii semnate de Ovidiu Pecican înseamnă indirect un excurs prin aventura formaţiei cercetătorului şi scriitorului Chihaia, de la „Între istorie şi literatură" la „A doua vocaţie", la „Atmosfera începuturilor istoriografice" sau la „Interferenţele culturale Est-Vest", „Experienţa occidentală: Elveţia", pe aceeaşi linie înscriindu-se şi „Renaşterea la ea acasă: Florenţa", cercetătorul beneficiind de aceste două experienţe necesare în desăvârşirea formaţiei, culminând, desigur, cu „Un doctorat parizian".

→

O adevărată istorie a literaturii române din cele două provincii româneşti, scriitori de notorietate, majoritatea necunoscuţi, prea puţini cunoscuţi în Ţară sau pur şi simplu ignoraţi în „istoriile literaturii române" publicate la Bucureşti în epoca postdecembristă, de aceea meritul lui Adrian Dinu Rachieru în expunerea acestor scriitori, a evoluţiei literaturii în acest spaţiu („exilul interior", cum l-a numit M. Cimpoi) este incontestabil şi substanţial.

La acuzaţia unor intelectuali români „corecţi politic", cum că Eminescu era un conservator închistat, îndemnând la întoarcerea la feudalism, îi contrazicem cu însăşi vorbele Poetului: „Două serii de idei sunt chemate a agita adânc opinia publică din ţară; 1) organizarea muncii agricole; 2) crearea şi apărarea muncii industriale; amândouă de o valoare egală chemate a asigura existenţa naţională a statului nostru în contra primejdiilor politice ce pot veni din nord-estul Europei, a cotropirii economice ce poate veni din Apus". Da, într-adevăr, periculos de actual este Eminescu!

Concluzia lui A.D. Rachieru asupra doctrinei naţionalismului organic eminescian este clară: „Cinstindu-ne valorile, nu trebuie să vedem în prezenţa Poetului, întors în sine însuşi, un mit tiranic, ci o funcţie modelatoare", pentru că „un popor se defineşte nu atât prin oamenii săi mari, ci, mai ales, prin felul în care îi recunoaşte".

În celebra colecţie a Editurii ieşene „Junimea", Adrian Dinu Rachieru publică, în 2013, *Con-vieţuirea cu Eminescu*, o carte remarcabilă, o contribuţie reală la eminescologie. Pus sub un motto semnificativ din Theodor Codreanu: „Despărţirea de Eminescu poate fi treaba personală a fiecărui creator, dar nu a culturii române", A.D. Rachieru propune o „reîntoarcere la Eminescu", o „despărţire" fiind imposibilă. El lămureşte sintagme precum „centralitatea lui Eminescu" (deranjantă mai ales azi), funcţia modelatoare a „ideii Eminescu", „problema Eminescu" care a creat un război imagologic în cultura română, „asumarea" şi „asimilarea", „monumentalitatea" sa. „Disputat cu febrilitate, aşadar, răstălmăcit, recitat, sărbătorit, redus la clişeu, falsificat (conjunctural, de regulă) Eminescu, suportând varii «jocuri de imagine» a fost, de fapt, o victimă", remarcă autorul. Adulat şi contestat de la canonicul Grama până la anonimii de la *Dilema*, Eminescu e un mit lucrător, lucrează în noi şi pentru noi; de fapt, cum observă Nichita Stănescu, noi „suntem ai lui".

Amprenta bucovineană a lui Eminescu este analizată cu armele istoricului literar, punând în discuţie aproape toate opiniile pe această temă, iar „dualismul eminescian" (poet-gazetar) duce la unitatea personalităţii sale, ziaristica fiind „profesiunea potrivită cu structura personalităţii sale" (D. Vatamaniuc), oferindu-i oportunitatea de a se exprima public în varii domenii: religie, istorie, cultură, limbă filosofie, sociologie, economie etc., toate aceste preocupări subsumându-se ideii românismului creator.

Este poemul *Luceafărul* o autobiografie, întreabă autorul? Analizând cercul „strâmt" şi „sfera hyperionică", înlăturând „scenariul" lui Brătescu-Voineşti, A.D. Rachieru conchide că poemul, deşi este şi expresia unor experimente nefericite sentimental, dincolo de cheia alegorică, este unul filosofic („nefericirea generalului de a nu putea prinde fiinţă aievea", C. Noica), bazat pe conflictul geniu-lume, geniul fiind „o lume în lume", cu un cifru nedescifrat, de care „se împiedică" chiar Creatorul.

Pagini însemnate sunt consacrate „cabalei antieminesciene", din 28 iunie 1883, romanului epistolar Eminescu-Veronica Micle („iubirea poeţilor", „cuplul imposibil"), în urma descoperirii şi publicării tezaurului epistolar, în 2000, *Dulcea mea Doamnă/Eminul meu iubit,* corespondenţa inedită aflată în arhiva familiei Grazzialli şi Vasile Grigorcea (ediţie de Christiana Zarifopol-Illias). Un ultim capitol este consacrat „Rostului arheic", adică Eminescu şi canonul literar românesc, iar la addenda, sub titlul „Încă puţină eminescologie", Adrian Dinu Rachieru pune în discuţie „critica textelor şi tehnica ediţiilor" (Demostene Russo), remarcând eforturile Doinei Rizea şi ale lui N. Georgescu de a realiza ediţii Eminescu în ton cu presupusa vrere a lui Eminescu.

Prin prodigioasa sa activitate literară, mai ales prin cărţile despre autorul *Odei. În metru antic,* Adrian Dinu Rachieru ne-a demonstrat că despărţirea de Eminescu este contraproductivă, dar şi imposibilă, amintind mustrarea lui N. Iorga: pe Eminescu „îl pomenesc mulţi, îl studiază câţiva şi nu-l urmează nimeni". Adrian Dinu Rachieru îl considera pe autorul *Scrisorilor* drept mentorul său, iar prin scrierile sale se dovedeşte, în consens cu C. Noica, demn de Eminescu.

Ion Heliade Rădulescu, ctitor al învăţământului românesc

Eufrosina OTLĂCAN

Anul acesta s-au împlinit, în 6 ianuarie, 220 de ani de la naştere, iar în 27 aprilie, 150 de ani de la moartea celui care a fost un uriaş al culturii române din vremea sa. În faţa Universităţii din Bucureşti străjuiesc, în marmură albă, cei trei ctitori de şcoală românească: Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Lazăr şi Spiru Haret. După dezvelirea statuii lui Heliade, la 21 noiembrie 1880, Alexandru Vlahuţă a scris o poezie pe care o încheie astfel: „Ah, ridică-ţi, bard ilustru, din a vremii adâncime/ Fruntea-ţi plină de lumină şi priveşte din trecut/ Cum te-adoră viitorul, fiii tăi cum au făcut/ Într-o marmură eternă umbra-ţi sfântă să se-nchege/ Şi cum astăzi ţi se-nchină şi te-admiră codrul-rege."

Pentru a scrie despre Ion Heliade Rădulescu, trebuie să începem cu prima şcoală superioară românească în limba română şi cu creatorul ei, Gheorghe Lazăr, cel care-i va deschide toate drumurile unuia dintre fondatorii Academiei Române, devenit şi primul ei preşedinte.

Gheorghe Lazăr, ardeleanul născut în satul Avrig de lângă Sibiu în anul 1779, a studiat la Cluj filosofia şi dreptul, apoi trei ani teologia la Viena, unde şi-a însuşit şi cunoştinţe de matematică şi inginerie. A fost hirotonit preot ortodox, dar a fost împiedicat de nimicnicia unor oameni să profeseze la Sibiu, după ce a fost profesor la Institutul teologic nou înfiinţat acolo, unde a şi publicat un *Dicţionar român-german* şi *Gramatica germano-română pentru tinerimea valahică*. Ajunge la Bucureşti în anul 1816 şi devine cunoscut ca inginer topometru. I se va şi spune Lazăr inginerul. De aici încolo, numele lui Gheorghe Lazăr se leagă de crearea primei şcoli superioare naţionale.

Strădania lui Gh. Lazăr de a deschide o şcoală românească la Bucureşti este susţinută prin raportul adresat lui Vodă Caragea în 1818, semnat de Mitropolitul Nectarie, Grigore Ghica, Constantin Bălăceanu, Alexandru Mavrocordat şi Iordache Golescu. Se scrie în acest raport că se va întocmi „şcoală românească cu dascăli iscusiţi şi epistomoniki" (oameni de ştiinţă) şi că „cercetând ca să găsim pe vreunii din dascălii români care să aibă această ştiinţă şi să poată învăţa pe ucenici chiar în limba noastră cea românească, şi altul mai destoinic n-am putut găsi fără pe unul Lazăr, inginer, care a venit acum de curând din părţile Transilvaniei aici într-acest pământ…"

Gheorghe Lazăr trebuia, mai întâi, „să tălmăcească din limba latinească pre cea românească şi apoi să le paradosească ucenicilor" (termenul de student a fost introdus în limba română de Ion Heliade Rădulescu în 1839). Tot în raportul către Vodă, se specifică a fi predate de Lazăr aritmetica, „gheografia istoricească pe harte", geometria „teoreticească" şi geometria practică. Tot Lazăr mai preda istoria şi filosofia; „la aceste cursuri dascălul patriot trezea în minţile şi inimile elevilor săi sentimente patriotice, le insufla acestora respect faţă de trecutul istoric al poporului nostru şi răspândea ideile umanitare ale timpului său" ne spune Andonie în cartea sa privind istoria matematicii în ţara noastră.

Şcoala s-a aşezat la Mănăstirea Sfântul Sava, „în nişte odăi ce sunt la altarul bisericii, unde a fost înainte şcoala elinească".

Astfel se deschide şcoala de inginere hotarnică românească, cu director Gheorghe Lazăr, care publică, cu ocazia deschiderii şcolii, *Înştiinţare de toată cinstea vrednicei tinerimi,* în care precizează cele 3 cicluri ale şcolii: elementar, secundar, universitar.

Ion Heliade Rădulescu, cel mai strălucit elev al şcolii lui Lazăr, dar şi continuator al acestuia la conducerea şcolii, a rămas în istoria României ca om politic, membru marcant al Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, membru al Guvernului

provizoriu şi apoi al Locotenenţei domneşti, l-a păstrat istoria literaturii române ca scriitor, poet (precursor al poeziei moderne), filolog, iar în istoria culturii române rămâne ca editor şi întemeietor al presei în Ţara Românească. George Călinescu, în al său volum *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (Editura Minerva, 1982), îi dedică 17 pagini, începând cu pag. 131, unde scrie: „După D. Cantemir, a doua mare personalitate a literaturii române este fără îndoială I. Eliade Rădulescu, scriitor cu suflet ardent, creator pretutindeni, desfăşurat deopotrivă în viaţă şi în artă, înzestrat cu mari însuşiri şi cu tot atât de mari cusururi. Ieşea din acea obscură pătură de târgoveţi care avea să răzbată printre marile familii boiereşti şi să întemeieze România modernă." Încheind paginile despre Eliade, G. Călinescu scrie: „De n-ar fi trebuit să înceapă totul şi să-şi cheltuiască energia în lupta pentru formaţia limbii din învălmăşeala căreia nu putea vedea limpede adevărata poezie, Eliade ar fi putut deveni un foarte mare poet".

Dar I. Heliade Rădulescu şi-a cheltuit energia în multe domenii, pe care chiar şi Călinescu le aminteşte în volumul amintit.

Despre această multiplă şi complexă personalitate, încercând să readuc aici în memoria cititorilor doar latura sa de ctitor al învăţământului românesc, îmi iau drept ghid minunata carte, la care mă întorc adesea, *Istoria matematicii în România* (vol. 1, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965), a inginerului George Şt. Andonie.

Şcolit mai întâi în familie cu dascăl grec, de la 13 ani va frecventa Şcoala grecească de la Academia Domnească, unde profesor îi este un filolog grec şi de unde i se trage numele Eliade; la 16 ani se transferă, împreună cu alţi colegi români, la Şcoala de ingineri hotarnici de la Sfântul Sava, deschisă de Gheorghe Lazăr. Cum G. Călinescu foloseşte, ca şi Andonie, numele de Eliade, aşa îl voi numi şi eu în cele ce urmează. La numai 18 ani, Eliade devine asociat al lui Lazăr, pentru a preda aritmetica şi geometria, Lazăr păstrându-şi să predea trigonometria. În 1821 şcoala se închide din cauza evenimentelor revoluţionare şi a ocupaţiei turceşti, dar se redeschide în 1822. De acum înainte şi până în 1827 Eliade Rădulescu revine profesor, inclusiv director al şcolii. El va preda la Sfântul Sava mai multe obiecte, printre care: gramatică, matematici, logică, filosofie, retorică, istorie, geografie, topografie. Cunoştea bine limbile latină, franceză, italiană, ceva şi spaniolă, traducând lucrări ştiinţifice din aceste limbi. Mulţi termeni tehnici introduşi în limba română i se datoresc lui, dar şi lui Gheorghe Lazăr.

Despre modul cum a luat succesiunea lui Lazăr, Eliade povesteşte într-o scrisoare din 1836 adresată lui Costache Negruzzi, din care preiau doar câteva rânduri din cartea lui Andonie: „M-am pus în mijlocul zidurilor celor dărâmate de la Sfântul Sava, un biet dascăl cu zece lei pe lună, înconjurat de câţiva şcolari săraci, hotărâţi şi fanatici în hotărârea lor şi am început lecţiile mele de gramatică, până când am sfârşit cu dânşii un curs de matematică şi filosofie în limba naţională în vreme de şase ani fără să mă întrebe cineva ce fac, fără să vie cineva să încurajeze pe şcolari. Venea iarna; lemne nicăieri, fiecare şcolar aducea câte un lemn de pe unde găsea, care era abia în stare să încălzească preajma unei sobe sparte, ce umplea casa de fum şi să topească fulgii de zăpadă ce vijelia îi repezea pe ferestrele cele sparte. Tremurând cu mâna pe compas şi pe cretă ne făceam lecţia şi Dumnezeu a binecuvântat ostenelile noastre, ce erau nişte minuni ale dragostei şi hotărârii." Între elevii de care vorbeşte Eliade s-au aflat şi patru sau cinci moldoveni trimişi de mitropolitul Veniamin Costache să înveţe la şcoala de la Bucureşti între anii 1824 şi 1828.

→

De la „Cele patru revelaţii" („identificarea mormântului lui Vladislav întâi – anii 1960 –, descoperirea celor două pietre cu simboluri heraldice ale lui Vlad Dracul şi Neagoe Basarab – la începutul anilor 1960, descoperirea complexului ecleziastic rupestru din Munţii Buzăului prin caietele lui Al. Odobescu şi Henri Trenk – 1965-1970 – şi întâlnirea cu mormântul Cavalerului de La Sarra – 1971") la „Temele şi opţiunile" sale, „marile teme, temele universale", diferite de „valorile microscopice" căutate de cercetătorii generaţiei actuale.

Un loc important în preocupările lui Pavel Chihaia, pe urmele lui Eliade, îl ocupă balada populară *Mănăstirea Argeşului*. În această baladă se găsesc temele şi motivele care, mai târziu, începând din anii '60, cum informează autorul studiului, vor constitui punctele nodale ale operei sale: „mitul întemeietorului (Negru Vodă), mitul artistului (Meşterul Manole), mitul edificiului sacru (Mănăstirea Argeşului), mitul începuturilor statului (descălecatul lui Negru Vodă la sud de Carpaţi, invocat indirect prin însăşi prezenţa voievodului legendar în baladă), mitul sacrificial (imolarea, martiriul creştin), mitul fondărilor şi surpărilor succesive (în baladă, zidăria lui Manole; în istorie, continua confruntare cu Islamul cotropitor a domnitorilor Ţării Româneşti). Toate acestea sunt prezentate direct sau sugerate în balada muntenească *Mănăstirea Argeşului.*"

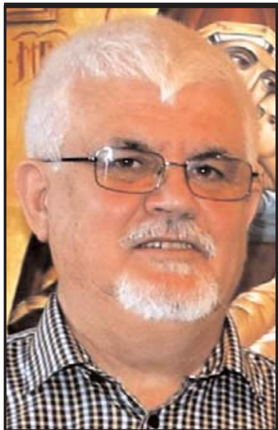
Influenţat tot de Eliade, istoricul era convins că multe dintre mituri şi legende au un miez de adevăr istoric. Observaţia o face autorul studiului, subliniind că, de fapt, Pavel Chihaia îl urmează într-un anumit fel pe cercetătorul istoriei religiilor care în jurnalul portughez afirma că „o istorie universală nu se poate face pe bază de documente scrise, ci numai pe documente spirituale, adică pe mituri şi credinţe". Dar drumurile lui Pavel Chihaia, observă Ovidiu Pecican, „se despart de cele ale lui Mircea Eliade. /…/ Se făcea saltul şi se producea schimbarea de unghi investigativ de la folcloristică şi istoria religiilor către istoria mentalităţilor şi explorarea imaginarului social, religios, politic şi artistic." Şi de aici sunt observate punctele de referinţă pentru cel ce se raportează la Pavel Chihaia ca istoric al epocii medievale, epocă pe care o considera „cea mai tainică", cea mai interesantă şi „mai necunoscută din istoria noastră".

Ceea ce demonstrează Ovidiu Pecican în cele 27 de capitole, în întregul volum de altfel, fusese anunţat încă dintru început, din „Cuvântul înainte". Informarea bazată pe o documentare aprofundată, analiza competentă a operei istorice a lui Pavel Chihaia – autorul volumului având el însuşi formaţie în domeniu – aduce în faţa cititorului „un istoric din pleiada mănunchiului de profesionişti care au contat şi vor conta pe mai departe pentru istoria contemporană a istoriografiei române".

Nu ne rămâne decât să aşteptăm un nou volum care să aducă şi analiza operei literare a scriitorului Pavel Chihaia, şi nu mai puţin scrierile jurnalistului ori ale criticului de artă. Într-un cuvânt – „întoarcerea acasă" a intelectualului complex, polivalent, pe care, alături de alţi mari români de formaţie enciclopedică ce au trăit şi creat în exil, cenzura comunistă ni i-a interzis. O va face – sperăm – tot Ovidiu Pecican, el însuşi cu formaţie „plurală" – istoric, scriitor, jurnalist.

In memoriam

Gorjeanul N.D. Miloşescu şi ţinutul năsăudean

Alexandru DĂRĂBAN

Tipograful, editorul şi librarul Nicu D. Miloşescu (1858 – 1924) ocupă un loc binemeritat pentru activitatea sa laborioasă în galeria personalităţilor de seamă ale Gorjului cultural şi istoric. De origine mehedinţeană, se stabileşte încă de tânăr în Târgu-Jiu, unde îşi deschide propria tipografie.

Marea lui şansă a fost apropierea de tot ce era act cultural în Gorjul acelor vremuri, unde activau cărturari şi intelectuali de frunte, cu dragoste de neam şi ţară, printre aceştia găsindu-se şi năsăudeanul Iuliu Moisil. S-a implicat în tipărirea publicaţiei acestuia *Amicii Tinerimei* (1885), a realizat şi alte lucrări deosebite, avându-l ca autor tot pe eruditul Iuliu Moisil. Printre colaboratorii revistei *Amicii Tinerimei* găsim şi un alt năsăudean, pe dr. Paul Tanco, profesor la Gimnaziul din Năsăud.

Din iniţiativa institutorului Alexandru Ştefulescu, sprijinit de către profesorul Iuliu Moisil şi alţi intelectuali de marcă gorjeni, printre care s-a aflat şi N.D. Miloşescu, s-a înfiinţat la Târgu-Jiu Muzeul Gorjului. Împreună au militat şi pentru înfiinţarea primelor bănci populare gorjene.

Suferind de o boală de ficat, a frecventat staţiunea Sângeorgiul-Român, unde a urmat un tratament cu apă minerală. Conform propriei lui mărturisiri, în urma acestui tratament s-a vindecat. Ca recunoştinţă, a tipărit în anul 1897, la Târgu-Jiu, o „cărticică pe cheltuiala mea spre a fi de folos şi altor suferinzi”, pe baza scrierilor *Apele minerale ale Sângeorgiului-român* de dr. Leon Mureşianu, *Die St.-Georger Saverlinge* de dr. Artemiu Publiu Alexi şi *Die Rodnaer Sauerbrunnen* de F. Folberth, precum şi a informaţiilor primite de la învăţătorul pensionar al şcolii primare superioare din Sângeorgiu, Mihai Domide. Menţiona, în continuare, că „a întocmit cărticica prezentă astfel, ca să fie reunit la un loc tot ce poate fi de folos publicului care doreşte să facă cură cu aceste ape folositoare”. Broşura avea 26 de pagini, împărţite pe 8 aşa-zise capitole: I. Apele minerale de la Sângeorgiul românesc, însemnătatea lor. II. Istoricul băilor. Societatea pe acţii „Hebe”. III. Descrierea comunei Sângeorgiu, a băilor, a apelor, clima. IV. Taxele băilor, a muzicii. V. Statistica apei exportate, frecvenţa băilor. VI. Petreceri, distracţii, excursiuni. VII. Terapeutica şi efectele apelor. VIII. Tabelele analizelor apelor de la Sângeorgiu, Dombhat (Advertisement: Anieş), Valea Vinului, comparate cu alte ape minerale renumite.

BĂILE
ALCALINO-MURIATICE
DE LA
SÂNGEORGIUL ROMÂN
LÂNGĂ NĂSĂUD
DISTRICTUL BISTRIŢĂ-NĂSĂUD
IN
TRANSILVANIA.
TARGU-JIU
1897.

Clişeele fotografice au fost făcute instantaneu de Ion Andreescu, oficiant poştal din Târgu-Jiu.

Broşura s-a vândut în beneficiul băilor. Afară de asta, la izvoarele nr. 1 şi 2 a lăsat să se pună o frumoasă placă de marmură cu inscripţie aurie: „Izvorul tămăduirii”.

A legat o prietenie deosebită cu familia lui Liviu Rebreanu, despre care povestea scriitorul Sabin Velican. „Liviu Rebreanu, urmărit în 1916-1917 de invadatorii germani deoarece se refugiase din Ardeal în România, a fost ascuns de către fiul şi fiicele lui Nicu Miloşescu, ce se găseau şi ei, la rândul lor, refugiaţi în Bucureşti; fugiseră, la venirea nemţilor, din Târgu-Jiu. Astfel, scriitorul a scăpat, fapt pentru care Puia Florica Rebreanu, fiica scriitorului, trimite uneia din fiicele editorului gorjean cartea sa *Zilele care au plecat,* cu următorul autograf: «Pentru tanti Irena Miloşescu, care cu dragoste şi temeritate a ocrotit cândva pe părintele meu, caldă recunoştinţă/ Puia Florica Rebreanu».”

Grav bolnav, se stinge din viaţă la 66 de ani, lăsând însă cu limbă de moarte ca fiul său să-i calce pe urme. Dar şi fiul său a decedat tânăr, la vârsta de 30 de ani, prilej cu care Iuliu Moisil scria în februarie 1925: „Am dori ca urmaşul său să calce pe aceleaşi bune şi frumoase drumuri pe care i le-a pregătit marele artist ce a fost în meseria sa Nicu Miloşescu, (…) care dorea aşa de mult – după cum întotdeauna spunea – ca copilul său să-l urmeze întocmai şi chiar să-l întreacă şi să-i păstreze renumele casei sale intact până în cele mai târzii vremuri“.

Surse bibliografice

Iuliu Moisil, *Arhivele Olteniei,* nr. 4/1925.

Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Bistriţa-Năsăud, Fond *Colecţia personală Iuliu G. Moisil, academician.*

Ziarul *Gorjeanul,* 22 septembrie 2015.

Pentru prima carte şcolară, Eliade trece în anul 1828 la Sibiu şi tipăreşte *Gramatica* sa, iar, întors la Bucureşti către sfârşitul anului, cumpără de la Mănăstirea Mavrogheni şi instalează o tipografie, în care va tipări traduceri, scrieri originale, manuale didactice, dar editează în 1829 şi primul ziar din Ţara Românească, *Curierul românesc*. Aici s-a tipărit prima lucrare de matematică din Ţara Românească, *Aritmetica lui I.B. Francoeur, Tradusă şi pusă în lucrare în Şcoala naţională din Sf. Sava de I. Eliad*, Bucureşti, 1832. În tipografia lui Eliad. Tot aici s-a tipărit *Geometria lui Legendre*, tradusă de Petrache Poenaru.

Societatea literară înfiinţată la 1827 de Dinicu Golescu, având scopul principal, însă nedeclarat, de emancipare a ţării de sub jugul străin, îl are între membrii săi pe Ion Eliade Rădulescu, care o va folosi ca pe un mijloc de a propaga ideile de înnoire a învăţământului. El o vede ca pe o operă naţională şi scrie despre iniţiatorul ei: „La întoarcerea din călătoriile sale din Europa a răposatului Constantin Golescu [a murit în 1839] nu întârziarăm a ne cunoaşte. (…) Din ideile noastre puse la un loc şi din neputinţa de a se pune în lucrare, ieşi necesitatea de a se forma o nouă societate secretă. Statutele şi principiile ei le aşezai eu, în anul 1827. Iată aceste principii:

1. Şcoala din Sfântul Sava să se împlinească şi să se înalţe la gradul de colegiu. După modelul acesta să se creeze altul la Craiova.
2. Crearea şcoalelor normale în capitala fiecărui judeţ, prin elevii ieşiţi din colegii.
3. Crearea şcoalelor primare în fiecare sat.
4. Fundare de jurnale sau gazete în limba română.
5. Abolirea monopolului tipografic.
6. Încurajarea spre traducţiuni şi tipărirea acestora.
7. Stăruirea spre ieşirea din regimul fanariot prin reforme înţelepte sau renoirea primelor instituţiuni ale ţării.”

Se ştie că multe deziderate nu au fost îndeplinite, altele rezolvate mai târziu, prin legile lui Spiru Haret.

De un veac şi jumătate, Ion Heliade Rădulescu se odihneşte sub crucea din curtea bisericii Mavrogheni din Bucureşti, lângă frumoasa şcoală gimnazială care-i poartă numele.

Din faţa Universităţii bucureştene, statuile rămân impozante, mute şi privesc mai departe în viitorul pe care şi l-ar dori mai sigur.

Semn(al) de carte

Crisula Ştefănescu, *Valoare şi Adevăr. De vorbă cu Nicolae Florescu,* Editura Aius, Craiova, 2021

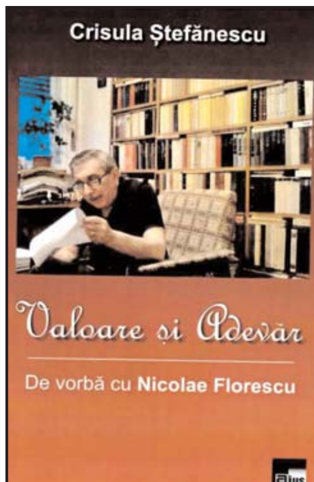
O idee genială (şi se cuvine să-i mulţumim pentru asta!) a avut cunoscuta jurnalistă de la postul de radio „Europa liberă”, Crisula Ştefănescu, de a înregistra discuţiile purtate – la intervale – cu Nicolae Florescu.

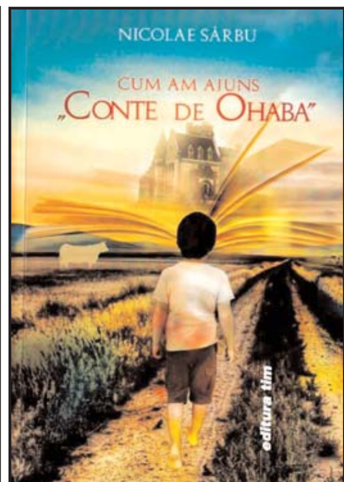
Un Om între oameni, l-aş numi pe Nicolae Florescu, iar cei care vor citi, fie şi numai aceste dialoguri prilejuite de vizitele jurnalistei la Bucureşti şi, implicit, în casa familiei Florescu, îl vor cunoaşte pe acest Om, pe acest scriitor lucid, ferm şi drept, intelectual desăvârşit, având cunoştinţe vaste şi în varii domenii, preocupat de a dezvălui cititorilor adevărul. (…)

„Salvarea valorilor naţionale” a fost de altfel şi crezul profund după care şi-a călăuzit existenţa şi, implicit, scrisul, Nicolae Florescu. Şi, din nou, relaţia între istoria propriu-zisă şi istoria literaturii într-un timp în care sunt ignoraţi sau desconsideraţi mari scriitori ori sunt acuzaţi de... naţionalism. Şi aceasta deoarece, în prezent, „Nu se mai aduce în discuţie, cum ar fi fost normal, ideea naţională, ci se vorbeşte de naţionalism, de naţionalismul românesc. Se face adică o trecere de la ceea ce ar fi fost normal să luăm în discuţie pentru definirea spiritualităţii noastre etnice, a specificităţii noastre, adică de la ideea naţională, la naţionalism. Şi asta este o gravă abatere de la adevărul istoric. Prin aceste etichetări cominterniste se produce o manipulare politicianistă foarte gravă a istoriei. Foarte gravă! Până şi patriotismul, un sentiment firesc, ajunge să fie etichetat ca extremism de dreapta, naţionalism.” (Din postfaţa „Scriitorul Nicolae Florescu – martor şi acuzator al timpului prezent” de Mihaela Albu)

Nicolae Sârbu, *Cum am ajuns „Conte de Ohaba”,* Editura Tim, Reşiţa, 2020

E povestea unui copil pornit desculţ pe un drum lung, zbuciumat şi imprevizibil. Avându-i însoţitori pe cei care s-au încumetat să mă vadă, să mă asculte şi mai ales să mă citească. Le sunt recunoscător şi le mulţumesc aici tuturor celor care, de-a lungul anilor, m-au citit. Mai mult, au scris despre mine şi cărţile mele. Au avut încredere în ele. Cei care m-au încurajat, uneori criticând ce considerau că se cere criticat. Şi texte ale lor se regăsesc aici. Pentru că nu o carte „in honorem” aveţi în faţă. Ci aventura unui scriitor, aşa cum este. Cum a fost. Dar mă dovedesc inevitabil subiectiv când, din mulţimea de articole şi semnături, a trebuit să aleg. Le cer iertare celor pe care i-am omis ori nedreptăţit aici. Cu toţii rămân însoţitorii mei la drum lung şi zbuciumat, într-o carte pe care o prezint cu sfială şi speranţă. Mă bucur că semnăturile lor şi semnătura mea pot împleti împreună o poveste. În fond, o dramatică aventură a scrisului. (Autorul-editor, în introducerea la volum, „Mărturii din viaţa-mi de hârtie”)

Mircea Scarlat sau destinul scrisului

Cătălina HAŞOTTI

Scrisul a făcut parte din destinul lui Mircea Scarlat. Un destin nefericit, ar zice unii, nu pentru că scrisul ar fi astfel, nici vorbă, ci pentru că acest istoric şi critic literar de forţă a trăit nedrept de puţin. Într-un jurnal, pe care îl ţinea pe când avea douăzeci de ani, nota: „Sunt pasionat de literatură... În trecerea mea prin viaţă, trebuie neapărat să fac ceva pentru poporul meu şi pentru ţara mea."

S-a născut la 10 aprilie 1951, în comuna Cervenia, judeţul Teleorman. Mi-a fost profesor de franceză în primii mei ani de liceu. Îl văd şi acum: un chip blând, adolescentin, cu zâmbet timid. Un tânăr delicat, cu o constituţie firavă. Se întorsese după terminarea Facultăţii de Filologie din Bucureşti pe meleagurile natale. Între 1980 şi 1981 a studiat la Viena, recomandat de academicianul Alexandru Rosetti, care îl numise bursier din partea Fundaţiei Herder.

De câteva ori s-a întâmplat să merg spre casă împreună cu el, după terminarea orelor de curs. Apartamentul părinţilor mei era aproape de locuinţa părinţilor lui. Acolo stătea în acea perioadă de stagiu în învăţământ. Deşi îmi era profesor, deşi citisem ce publicase prin reviste literare şi auzisem că îi apăruse şi o carte (monografia despre Miron Costin), nu m-am simţit foarte intimidată, Mircea Scarlat neavând nimic din alura autoritară a profesorilor acelor vremuri. În plus, avea un mod apropiat şi sincer de a dialoga.

Am vorbit mai întâi despre filatelie. Îl cunoştea pe tatăl meu, care, ca şi tatăl lui, era filatelist. De fapt, în afară de marea lui pasiune, scrisul, filatelia l-a preocupat mereu în timpul scurtei sale vieţi. Pe lângă colecţia mare de timbre pe care o avea, a mai participat şi la numeroase simpozioane şi expoziţii filatelice şi a câştigat multe premii. Mi-a confirmat ceea ce ştiam deja, că pasiunea aceasta o avea de la tatăl său, Marcel Scarlat. Apoi am vorbit despre liceu, despre limba franceză pe care ne-o preda, mie şi colegilor mei, explicându-mi cât de important este pentru formarea personalităţii mele viitoare să cunosc limbi străine. Poate şi ca urmare a acestor discuţii m-am hotărât să urmez Facultatea de Filologie, secţia franceză.

După primii doi ani de liceu nu l-am mai avut profesor, eu mutându-mă în altă clasă, unde altcineva preda franceza. Şi nici nu l-am mai întâlnit decât atunci când, împreună cu tatăl meu, i-am făcut o vizită, rugându-l să îmi împrumute nişte cărţi în limba franceză de care aveam nevoie pentru examenele mele de studentă. Tot atunci i-a făcut cadou tatălui meu a treia lui carte, *Introducere în opera lui Cezar Bolliac,* ce tocmai îi apăruse la Editura Minerva din Bucureşti, în 1985. Pe ea stă scris: „Domnului Aurel Ionescu, în amintirea Şedinţelor de cerc filatelic la care am participat împreună. Mircea Scarlat". Iar eu păstrez prima lui monografie, *Introducere în opera lui Miron Costin,* pe care mi-a oferit-o cu dedicaţia „Cătălinei Haşotti, cu încredere în viitorul ei. Mircea Scarlat".

Cunoscutul istoric, critic literar, dar şi romancier are locul său de frunte în literatura noastră, mai ales cu opera singulară de mare anvergură *Istoria poeziei româneşti,* în patru volume. Este o carte unică şi se pare că nu urmăreşte încă pe nimeni gândul să scoată la lumină o altă astfel de istorie, deşi ea este necesară.

Debutul său editorial s-a produs însă cu şase ani înainte de apariţia primului volum al *Istoriei poeziei româneşti* cu *Introducere în opera lui Miron Costin* de care aminteam mai sus, la Editura Minerva, Bucureşti, 1976 (168 de pagini). Urmează, la interval de cinci ani, *Ion Barbu. Poezie şi deziderat,* la Editura Albatros, Bucureşti, 1981 (160 de pagini), apoi *Istoria poeziei româneşti* la Editura Minerva, Bucureşti, – volumul I în 1982 (428 de pagini), volumul al II-lea în 1984 (386 de pagini), volumul al III-lea în 1986 (309 pagini). În 1987, anul dispariţiei lui, lucra intens la al IV-lea volum. În 1985 îi apăruse *Introducere în opera lui Cezar Bolliac* la aceeaşi Editură Minerva (168 de pagini), urmată de *George Bacovia. Nuanţări*, la Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1987 (110 pagini).

Din operele apărute postum citez: *Istoria poeziei româneşti*, volumul al IV-lea, ediţie de Dora Scarlat, soţia autorului, căreia i-a dedicat această istorie, volum apărut tot la Editura Minerva, în 1990 (309 pagini). Toate cele patru volume au fost reeditate, cu o prefaţă de Nicolae Manolescu, la Editura Teleormanul liber, Alexandria, 2002. Tot postum vede lumina tiparului şi *Posteritatea lui Ion Creangă*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Nicolae Manolescu, la Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1990 (128 de pagini). Mircea Scarlat devine şi romancier prin publicarea romanului *Un romantic întârziat,* Editura Olimp, 2002. Din cele zece capitole ale romanului, nouă fuseseră finalizate, iar al zecelea a rămas doar schiţat.

A prefaţat ori postfaţat şi îngrijit câteva antologii, dintre care amintesc: *Antologia Unirii,* apărută la Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1983, în colaborare cu Ion Horea (415 pagini), apoi *Poezie veche românească,* antologia, postfaţa, bibliografia şi glosarul de Mircea Scarlat, la Editura Minerva, Bucureşti, 1985 (232 de pagini), urmată de *Climat poetic simbolist,* antologie prefaţată şi note de Mircea Scarlat, la Editura Minerva, 1987 (355 de pagini).

Tot în 1987 lucra intens şi la un *Dicţionar al poeţilor români (până la 1800)* apărut însă postum în *Almanahul literar* din 1988.

A avut colaborări la majoritatea revistelor literare româneşti (peste 300 de articole), a întocmit zeci de referate şi comunicări, a avut contribuţii la emisiuni radiofonice. O muncă asiduă ce nu a trecut neobservată. În afară de propunerea la Bursa Herder din Austria, a primit şi Premiul Academiei şi pe cel al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti.

Melania Scarlat, mama scriitorului, mărturisea în cartea *Mircea Scarlat, in memoriam,* apărută în 2000 la Editura Teleormanul liber: „Scria mult, până noaptea târziu. Revedea ce scria, dar intervenţiile sale erau rare, deoarece Mircea se documenta mult înainte şi eficient. Meticulozitatea a învăţat-o ca filatelist. Ar fi terminat *Istoria poeziei româneşti* în cinci volume şi intenţiona să continue cu *Istoria literaturii române,* că material avea deja destul... Îl venera pe George Călinescu într-atât, încât îi pusese o fotografie deasupra patului... Filosoful Constantin Noica, pe care îl vizita de câte ori putea la Păltiniş, îl îndrăgea şi îl aprecia mult pe Mircea, pentru că văzuse în el un real talent, aplecat asupra studiului sistematic."

Mircea Scarlat, în doar 36 de ani ai lui de viaţă, a trăit intens şi a muncit cu o forţă nebănuită la un om în aparenţă firav, cu dorinţa de a se depăşi pe sine pe tărâm literar. Dorea deci, după spusele mamei lui, să aducă la zi *Istoria poeziei româneşti* şi cu siguranţă şi-ar fi dus la bun sfârşit dezideratul. În timpul vieţii a reuşit să scoată primele trei volume (aproximativ 1130 de pagini). La al IV-lea lucrase mai mult de jumătate. Pentru restul, Nicolae Manolescu mărturiseşte în Argument la acest volum: „...A trebuit să fie reconstituit din manuscrisele şi dactilogramele autorului. Om ordonat, foarte meticulos, Mircea Scarlat a copiat de mai multe ori sumarul acestui volum aşa că ştiu, cu inevitabila aproximaţie, cum ar fi arătat el, dacă ar fi fost dus până la capăt de autorul însuşi... Nu toate capitolele şi subcapitolele au fost redactate. Există, pe alocuri, variante. De la un punct înainte nu mai avem decât bruioane..."

Şi, spre finalul acestui Argument, Nicolae Manolescu mai adaugă: „...Aşa încât am procedat cum m-am priceput. Până pe la sfârşitul anului 1984 Mircea Scarlat publicase în presă 171 de articole (plus 8 intervenţii la mese rotunde, dezbateri etc.). Şi-a alcătuit singur bibliografia. Pentru următorii trei ani nu mai avem date la fel de precise. E posibil ca cel puţin încă o sută de articole să fi văzut lumina tiparului. Din acestea, am selectat articolele care se referă la poezie (în majoritate, actuală) şi care mi s-au părut cele mai substanţiale..."

Din articolele şi interviurile lui Mircea Scarlat apărute în reviste literare şi adunate în acest ultim volum patru, unul mi-a atras atenţia în mod deosebit: cel publicat aici, în volum, dar şi în *Album memorial – Nichita Stănescu*, editat de Viaţa Românească, apărut la un an de la dispariţia poetului. (Mă gândesc cum ar fi fost capitolul destinat lui Nichita, dacă ar fi fost timp ca el să fie scris de critic.)

Articolul lui Mircea Scarlat se numeşte „Un nou criteriu al poeticului" şi a apărut prima oară în *Orizont,* nr. 13, 1984. Îl redau în întregime, pentru că nu am dorit să iau ceva din farmecul şi sinceritatea lui:

„În cazul unui poet ar fi fost de înţeles ca experienţa Nichita Stănescu să-i influenţeze, într-un fel, existenţa (artistică): dar în cazul criticului?

Pentru criticii activi în perioada debutului Poetului şi a rapidei lui impuneri (la care unii dintre ei au contribuit din plin), opera lui Nichita Stănescu a însemnat o piatră de încercare. Publicându-şi cărţile, i-a supus unui adevărat test, comentariile imprimate reliefând deopotrivă intuiţia unora şi obtuzitatea altora. Modul în care au receptat poezia stănesciană va putea constitui peste ani un criteriu de judecată a vocaţiei criticilor care s-au manifestat între 1960 şi 1983. Nu singurul, fireşte, dar unul operant.

Criticii din generaţia mea au început să publice după ce şocul provocat de poezia lui Nichita Stănescu trecuse. Când am debutat, poezia stănesciană fusese aproape «clasicizată», pătrunzând până şi în manualele şcolare. Capodoperele sale fuseseră publicate, premii importante îl încununaseră, elogiile deveniseră o obişnuinţă. Prenumele i se impusese ca singur apelativ, folosit chiar de cei care nu-l cunoşteau pe autor. Dar – de fapt – cine nu-l cunoştea?

În timp ce criticii din generaţia lui au putut avea o contribuţie în devenirea lui Nichita (mă gândesc exclusiv la cei mai importanţi dintre ei), noi am fost – conştient ori nu – influenţaţi de Nichita. Impunând un nou criteriu al poeticului şi o nouă «strategie» retorică, ne-a lărgit percepţia estetică.

Mă număr printre literaţii cărora Nichita Stănescu le-a influenţat nu numai scrisul, ci existenţa. Altora le-a pus la încercare gustul, mie – mi l-a provocat.

De o carte a lui Nichita se leagă interesul meu pentru literatura veche. Visam în liceu să studiez istoria şi teoria artelor plastice. Neavând încotro, am ajuns la filologie... Speriat de preponderenţa disciplinelor lingvistice şi dezamăgit de unii dascăli de literatură, în primii ani de studenţie mă gândeam la abandonarea filologiei în favoarea artelor plastice. Numai jena faţă de părinţi m-a împiedicat să-mi schimb, încă o dată, hotărârea în privinţa viitorului meu. Atunci a apărut *Cartea de recitire*. Peste ani, aveam să văd că lucrurile spuse în ea nu erau absolut noi. Dar atunci, în 1972, cartea a însemnat pentru mine enorm, interesul cel mai mare trezindu-mi-l autorii «prăfuiţi» (Cantemir, Neculce, Văcărescu, Anton Pann). Îmi mărturisesc acum păcatul: am început să mă ocup de Miron Costin pentru că nu-l abordase Nichita. Nu aveam curajul de a intra în competiţie cu el. Nici al doilea autor de care m-am ocupat (Grigore Ureche) nu figura în *Cartea de recitire.*

→

Urmuziana

Demetru şi medicii de la Bârlad

Ana OLOS

În timp ce scriam despre Urmuz şi Kierkegaard, întâmplarea face să dau pe internet în revista *Viaţa medicală* (15 iunie 2018) peste articolul „Profesorul Ion Bruckner şi drama lui" de prof dr. Benone Duţescu. Autorul citează fragmente întregi din amintirile doctorului Ion Cantacuzino, o somitate medicală a vremii, venit la Bârlad în iunie 1916 pentru a vizita serviciile medicale ce se instalaseră în vederea viitoarei ofensive. Mai întâi participă la o masă mare, „fără fasoane", în casa impunătoare a lui Emil Juvara, fratele renumitului medic Ernest Juvara şi socrul doctorului Ion Bruckner. Sunt o mulţime de invitaţi, medici în trecere, chiar şi un ofiţer rus din garda imperială, bucurându-se de ospitalitatea românească. Numai că ceea ce constată dr. Cantacuzino în judeţ este un dezastru din cauza dezinteresului Comitetului regional şi prefectului Vasiliu, manifestând rea-voinţă. Spre deosebire de spitalul de contagioase condus de dr. Ion Bruckner, „admirabil amenajat şi administrat", celelalte două spitale nu fuseseră pregătite să primească răniţi. Dr. Cantacuzino îi sună pe I.C. Brătianu şi pe un general al armatei de la Bucureşti ca să se ia măsuri urgente. Ceea ce se va şi întâmpla. Când se va întoarce peste câteva luni, situaţia va fi cu totul schimbată. În 1917 vor fi transferaţi şi alţi medici. Colonelul dr. Ernest Juvara va opera la spitalul de la Şcoala Normală de Băieţi. Fusese adus şi dr. Vasile Voiculescu. Iar la inspecţia stării epidemiologie din ianuarie 1918, dr. Ion Cantacuzino va putea consemna reducerea mortalităţii ca rezultat al sprijinului armatei. Până şi satele fuseseră prevăzute cu cuptoare de deparazitare şi băi, în tot judeţul existând atunci doar 20 de cazuri de tifos exantematic şi două de variolă, „un triumf al profilaxiei şi aceasta cu toată mizeria îngrozitoare, hrana insuficientă şi lipsa de îmbrăcăminte". Doctorul Cantacuzino nu uită de medici, amintind numele unei întregi pleiade de medici tineri care i-au fost studenţi şi au trecut prin laboratorul său din Bucureşti. O generaţie excepţională de medici devotaţi, manifestând un avânt moral ce contrastează cu situaţia generală. În contextul dat, nu e prea greu de imaginat măcar o parte din cele petrecute cu Demetru la Bârlad, umplându-se astfel încă un gol din biografia sa.

Soseşte la depozitul de muniţii de lângă gară la începutul toamnei. Arată ca în fotografia din 1915 de „sublocotenent concentrat", unde pare să aibă două medalii deasupra buzunarului stâng, probabil primite în campania din Bulgaria. Tot lângă gară este şi spitalul de chirurgie mare. Soldaţii grav răniţi sau mutilaţi aduşi spre a fi operaţi, mulţi prea târziu, îl umplu de groază. Şi, aşa cum le va scrie celor din familie, se simte vinovat că nu este şi el pe front. Între medicii întâlniţi în oraş îl recunoaşte pe Bruckner, pe care îl remarcase deja în Bulgaria, pe când acesta fusese şeful lazaretului de holerici de la Turtucaia, în subordinea dr. Ernest Juvara. Îi atrăsese atenţia numele lui de familie, acelaşi cu al compozitorului austriac Josef Anton Bruckner, din ale cărui simfonii o ascultase pe cea cu nr. VII într-un concert la Ateneu.

La Bârlad doctorul Bruckner organizase un mare centru de contagioase, cu rezultate de excepţie în combaterea febrei recurente, a febrei tifoide, a variolei şi a teribilului tifos exantematic. Aşa că Demetru se va considera norocos când, suferind de febră recurentă, va trebui să apeleze la serviciile lui.

Cum „Voichiţă" era prea ocupat la spitalul unde lucra, iar în puţinele ore libere era nedespărţit de Alexandru Vlahuţă, Demetru s-a ataşat de doctorul Bruckner. La început se întâlneau doar la spital. Pe lângă tratarea bolnavilor, doctorul Bruckner, deşi conştient de riscuri, făcea în laboratorul spitalului experimente cu păduchii care au înţepat exantematici, sperând să găsească un antidot sau chiar un vaccin. Alături de el era şi dr. Ştefănescu. Curios, Demetru îi rugase să-i arate şi culturile cu spirochete, bacteria care îl îmbolnăvise. După ce Demetru îi mărturisi doctorului că este frate cu Daniel Ionescu-Buzău şi că fusese şi el un an student la medicină, au devenit mai apropiaţi. Din păcate, nu putea să-i spună mare lucru despre Daniel. Îi arătă fotografia în care apărea cu soţia lui. Dar nu mai ştia ce se întâmplase cu el de la începerea războiului. Doar că se molipsise şi el de tuberculoză, luând bacilul de la fratele lor Constantin.

Cum diferenţa de vârstă dintre Demetru şi Bruckner era doar de cinci ani, în curând, s-a legat între ei o prietenie plină de afecţiune. Cu toate că îşi petrecea aproape tot timpul la spital, în momentele de răgaz, doctorul îl invita acasă la el, unde tânăra şi frumoasa lui soţie, fiica lui Emil Juvara, îi primea cu bunătăţi şi căldură. O familie fericită. Doctorul era un om norocos că în plin război putea fi împreună cu familia sa, fără grija celor dragi. Cum flori se găseau şi în timp de război, Demetru venea mereu cu un buchეţel sau doar o garoafă pentru frumoasa doamnă a lui Ion şi un mic cadou pentru băieţelul lor, Ioan Emil. Meloman şi el, Bruckner cânta la vioară, iar soţia lui era bună pianistă şi îl îndemnau pe Demetru să cânte la patru mâini cu ea. Uneori dădeau mici concerte la care asista, adus de bunica lui, şi micuţul Ioan Emil. Din vorbă în vorbă, Demetru află că şi doctorul, deşi nu avusese timp să cerceteze filiaţia, credea că familia sa se înrudea cu cea a muzicianului austriac. Ştia o mulţime de lucruri despre viaţa lui Anton Bruckner.

Orfan de la 13 ani, crescut într-o mănăstire de călugări augustinieni, Anton a ajuns organist, completându-şi studiile muzicale târziu. Parte din ele, prin corespondenţă, la conservatorul din Viena. Modest din fire, începuse să compună serios abia la 37 de ani, devenind faimos abia după ce a împlinit 60. Un compozitor german îl etichetase în derâdere „pe jumătate geniu, pe jumătate idiot". Anton se gândise abia la 70 de ani să se însoare. Însă aleasa, o tânără cameristă, refuzase să se convertească la catolicism. Aşa că a rupt logodna, preferând să rămână celibatar. Când veni George Enescu doar cu vioara şi neacompaniat de Theodor Fuchs ca să le cânte răniţilor, spre nespusa bucurie a lui Demetru, Bruckner îl invită şi pe el să-l asculte pe marele muzician. Apoi îşi aminti că tot un Fuchs, dar Franz, îl persecutase pe Anton, pe când acesta lucrase ca profesor suplinitor. Deşi nu îndrăznise să le citească din micile lui proze, încurajat de prietenia ce i-o arătau soţii Bruckner, într-una din vizite, Demetru îşi luă inima în dinţi şi le cântă din compoziţiile sale pentru pian. Impresionaţi, doctorul şi soţia l-au sfătuit să urmeze exemplul lui Anton şi să-şi reia studiile muzicale îndată ce se va termina războiul.

Numai că în primăvara lui 1918, înţepat de unul din păduchii cu are experimenta, dr. Bruckner cade la pat. Fostul său profesor, dr. Ion Cantacuzino vine de la Bucureşti să-i fie alături şi notează în carnet neliniştit că, cu toate că prietenii săi îl îngrijesc cu devotament, nu se întrevede nicio ameliorare. Bruckner moare în noaptea de 17 martie, la căpătâi fiindu-i dr. Cantacuzino şi dr. Toma Ionescu. În seara aceea, Demetru împlinise 35 de ani. O tragedie nu doar pentru familie. Afirmat deja ca medic şi profesor de excepţie la cei 40 de ani, Ion Bruckner fusese o speranţă a medicinei româneşti. Corpul îmbălsămat fu transportat la biserică. Dr. Potârcă a vorbit în numele medicilor armatei. Aşa cum îşi amintea dr. Cantacuzino, la întoarcerea de la ceremonie, Emil Juvara i-a rugat pe participanţi să-şi treacă mâinile prin apa din găleţile mari sau jgheaburile instalate la poartă. Obicei păstrat la ţară. Iar înmormântarea din 28 martie s-a petrecut „cu toate resturile de păgânism": bucăţi de pânză aruncate sub dric la încrucişare de drumuri, simbolizând trecerea fluviului uitării, dar şi cu onorurile cuvenite gradului de colonel al răposatului, trăgându-se salve de tun.

Moartea doctorului şi prietenului Ion Bruckner, la nici patru ani de la cea a fratelui său Constantin, a fost pentru Demetru o nouă lovitură, aruncându-l în cea mai neagră disperare. Văzuse cu cât devotament şi căldură îşi îngrijise Bruckner bolnavii. Ba mai mult, îşi riscase viaţa pentru a găsi un leac pentru cumplita epidemie. Iar odată cu moartea sa se pierduse şi speranţa că se va găsi un leac pentru boala lui. Fusese martorul iubirii şi fericirii lui Ion, privindu-l cu admiraţie pe medic. Îl iubise ca om. Iar acum, cu cât se gândea mai mult la el, la „Voichiţă", care şi bolnav continua să lucreze la spital, sau la ceilalţi medici întâlniţi în spital, Demetru realiza ce înseamnă să faci alegerea potrivită la început de drum. Dacă şi-ar fi ascultat tatăl şi şi-ar fi învins slăbiciunea, era şi el unul dintre aceşti medici. Era chinuit de remuşcări, aşa cum fusese şi în campania din Bulgaria şi apoi la moarea lui Constantin, repetând uneori cu voce tare: „De ce el, de ce nu eu?", „De ce el şi nu eu?" Dar faptul că Bruckner murise tocmai când el împlinise 35 de ani îl interpretă ca un semn al destinului. I s-a mai dat un răgaz, măcar de cinci ani să-şi împlinească chemarea... Să se dedice muzicii. Văzând-o pe văduva atât de îndurerată şi pe copilaşul rămas fără tată, se gândi şi la povara răspunderii asumate prin căsătorie. Nu! Nu îşi va putea asuma o atare răspundere. Însă nu avea cum să ştie că micuţul Ioan Emil va continua misiunea neîmplinită a tatălui său. Medic şi el, va supravieţui celui de al doilea flagel mondial, alături de prietenul său din copilărie Ion Juvara, devenind unul dintre cei mai faimoşi medici români, membru al Academiei Române.

→

Subtil pedagog a fost Nichita! El mi-a servit dulceaţa vechilor scrieri cu linguriţa, în timp ce profesorii de la facultate îmi puneau pe masă borcanul întreg, invitându-mă să mă înfrupt singur. El a convins (după Călinescu, pe care abia în acei ani îl descopeream) că abordarea literaturii vechi se poate face şi altfel decât didacticist.

Venisem de acasă cu plăcerea de a citi. Nichita mi-a înlocuit-o cu aceea de a reciti. Din ea s-au născut, de altfel, cărţile mele.

Îmi dau seama acum că, în momentul crucial al opţiunii mele definitive (sper!) între două domenii distincte, acest poet m-a influenţat mai mult decât criticii de meserie, deşi celui mai talentat dintre aceştia (Nicolae Manolescu) îi datorez formarea şi (în măsura în care se poate vorbi de aşa ceva) afirmarea mea. M-am decis în 1972, să renunţ la «pendularea» de până atunci, optând pentru studiul literaturii. Spre finele anului 1970 propuneam Editurii Minerva o carte despre Miron Costin (apărută în 1976), iar în 1978 publicam o postfaţă la *Letopiseţul lui Grigore Ureche.* În taină, lucram la primul volum din *Istoria poeziei româneşti,* încercând să exploatez «filoanele» aurifere pe care le semnalase Nichita.

S-ar fi cuvenit să îi spun Poetului cât îi datoram. Din mândrie, din prostie sau din amândouă, n-am recunoscut asta. O fac acum, public."

Şi de aici se vede că Mircea Scarlat nu a fost stăpânit de vanităţi.

Acest tânăr a dat literaturii române într-un interval de doar treisprezece ani (de la 24 la 36 de ani) o operă valoroasă ce cuprinde studii de sinteză, cărţi monografice, articole de istorie literară şi altele. Dacă ar fi fost, în scurta lui viaţă, să îi fie publicată doar *Istoria poeziei româneşti,* cartea vieţii lui, cum a numit-o, tot ar fi fost de-ajuns. Destinul lui a fost să scrie mai ales despre opera altora. În acelaşi jurnal de tinereţe despre care am amintit la început, Mircea Scarlat şi-a anunţat încă de atunci profesiunea de credinţă, continuând: „Vreau să scriu. Sunt un încăpăţânat. Visez să scriu şi nu vreau să renunţ la visul meu. Visul adolescenţei mele. Vreau să scriu."

Şi s-a ţinut de cuvânt. Şi-a îndeplinit visul cu o tenacitate de fier.

Pe 18 decembrie 1987 se afla în Bucureşti, unde se stabilise de câţiva ani. În acea zi a plecat spre alte zări, după o grea suferinţă. A fost înmormântat la Cimitirul Bellu, pe Aleea Scriitorilor, într-o altă zi, la fel de tristă şi de friguroasă.

Decalogul hermeneutic al postmodernismului

Florian COPCEA

Chintesenţa studiului *Decalogul timpului meu* (Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020) al Deliei Muntean, mizând atât pe abilitate exploratorie, cât şi pe zel recuperator, amplificată fiind în descendenţa mecanismelor interpretărilor teozofice verosimile şi sincretiste clasice şi moderniste, constă, în special, în percepţia epistemologică a postmodernităţii. Incursiunea hermeneutică, vizând postmodernismul şi postmodernitatea, dezvoltată printre teorii şi aserţiuni deja omologate şi mult mediate, se desfăşoară, în câmpurile de interes, cognitivist şi constructivist, permanent sub umbrela ştiinţificităţii tiparului ontologic. Formulele gnomice, cosmetizate de autoare, consolidează axa interpretării şi prescriu termenului impus în vocabularul cultural – *decalogul,* pe de o parte, o dinamică disimulantă, iar, pe de altă parte, o categorială consecvenţă semantică. Literaritatea ipostazelor în care ni se livrează, cu coerenţă argumentativă, exegeza Deliei Muntean, este, *stricto sensu*, un fenomen pragmatic spre care converg, magnetic, toate reflecţiile ce îşi revendică rolul privilegiat în armătura *texistenţei*, expresia sugerând avatarurile gândirii raţionale, obligate să oficializeze fâşia de graniţă dintre lume şi text.

Făcând abstracţie de analizele şi comentariile axiomelor pe care Dumnezeu i le-a dăruit lui Moise, păstrându-le însă în subsidiar recidiva, autoarea propune, din perspectiva totalităţii ecleziastice, o remaniere psihanalitică a *decalogului,* noţiune caracterizată prin apartenenţa sa tranzitorie, repetabilă, la clasicism, modernism şi postmodernism. Sub presiunea circumstanţelor, exegeta coboară între valţurile morii de concasat sensurile postmodernismului, acesta fiind considerat de Ihab Hassan – să nu uităm – *provizoriu*, angajat fiind cu atributul de valorizare a adevărului „istoriei lumii”, a tipologiilor culturale intertextuale al căror impact, în genere, este cert pentru limbajul contextual, multiplu, lansat şi materializat în scriitură. Pătrunderea în imaginar spre a semnala şi a înainta în logos reguli consonantice de funcţionare a decalogului (reconstituibil în afara registrului formelor anatomo-fiziologice religioase iniţiale) este motivată de faptul că „haosul” provocat de postmodernism este complet asimilat, printr-un efect de compresiune, într-un antropologism evazionist, în enunţul clar, persuasiv şi eclectic, aflat într-o permanentă expansiune. Parafrazând-o, haosul este sinonim cu dezordinea, dar, îşi continuă logica, „nu echivalează cu anarhia”.

Apelând, recunoaştem, cu sensibilitate intelectuală, la tehnica de abordare sociologică a „entităţilor” încorporate în „biographème” (Roland Barthes), eseista îşi asumă riscul de a înfăţişa „condiţia postmodernismului, cu tot ceea ce presupune acesta: individualizare axiologică, relativism, frenezia consumului, managementul sinelui, relaţia cu celălalt”, astfel încât să „dedoxifice”, nu neapărat ostentativ, realitatea simptomatică, obiectivă ori subiectivă, pe care o explorează adâncindu-se în textele fenomenologilor predecesori care descriu/(de)construiesc arhetipurile intranzitive poststructuraliste. Afinităţile sale cu Linda Hutcheon (*Politica postmodernismului,* Editura Univers, 1997) sunt incontestabile. Problema complexităţii relaţiei dintre postmodernitate şi postmodernism le preocupă în mod expres, ambele invocând, pe bună dreptate, o anume distincţie între cei doi termeni. Profesoara canadiană observă că „alunecarea de la postmodernitate la postmodernism este constantă şi deliberată”, punct de vedere explicabil vizavi de alteritatea „istorismului postmodern”, iar Delia Muntean deliberează, incisiv, dezvăluind mobilul întreprinderii sale provocatoare, conştientă că „istoria încă se face”: „…Postmodernitatea nu se lasă lesne încorsetată. Ne amăgeşte cu feţele ei mereu schimbătoare, ignorând efortul nostru de a ne acomoda cu ele, de a le stăpâni. Sunt chestiuni pe care încerc, la rându-mi, să le dezleg. Ca să comunic mai înţelept cu vremile. Să mă împac cu ele, să le vin în întâmpinare. Să învăţ a-mi construi clipa eu însămi. Cu puterile mele. Să ştiu să mi-o petrec.” Aşadar, Delia Muntean, fără a se îndepărta de analiştii postmodernismului, între aceştia o figură aparte făcând Linda Hutcheon, optează implicit, dejucând rânduiala şi coerenţa, dar mai ales destabilizând canoanele, „pentru probarea influenţei literaturii asupra istoriei în postmodernitate, pentru conservarea realităţilor estetico-socioeconomice, confirmând astfel dimensiunea creativă a discursului aferent şi, nu în ultimul rând, incitând orgoliul autorilor de metaficţiune istorică”. În consecinţă, postmodernismul, se sugerează, se află într-o potenţială anticriză de înţelegere, adnotările sale, indiferent de punctul din care sunt pornite, subminează prejudecata că mutaţiile provocate „au afectat regulile de joc ale ştiinţei, literaturii şi artelor” (J.-F. Lyotad). În creuzetul alchimic al textului se produc reacţii livreşti, estetice şi revelatoare, prioritatea fiind centrată spre aporiile contemporaneităţii, spre efectele asupra mentalităţilor, a contradicţiilor generaţioniste, spre „noţiuni precum centrul şi marginea, cultura şi contracultura, teledemocraţia, arta ca seducţie, trupul, credinţa ş.a.”, spre „întrupările sintagmei a fi *cool”*, toate acestea fiind ilustrate prin prisma decalogului revendicat atât de modernism, cât şi de postmodernism.

Delia Muntean oferă o investigaţie reflexivă, bine documentată, cu privire la „trăsătura” postmodernistă a trecutului, a implicării acestuia în conservarea „identităţilor naţionale şi individuale” care favorizează „dezvoltarea unor relaţii corecte între ele şi prefigurarea unui dialog constructiv, care să valorizeze la modul real şi întru beneficiul tuturor specificul fiecărei entităţi”. La rândul său, Linda Hutcheon avansează teza existenţei unei legături factuale „între trecutul despre care scriu şi prezentul în care scriu”, chiar şi în situaţia în care, avertizează, „o mare parte a teoriei istoriei evită «prezentismul», cât şi nostalgia”. Concluzia exegetei: „a cunoaşte trecutul devine o problemă de reprezentare, adică de construcţie şi interpretare (istoriografică – n.n.), nu una de înregistrare obiectivă”.

O altă temă epistemologică predilectă a Deliei Muntean se referă la „realitatea literară” circumscrisă, la nivel simbolic, unui ritual antieuharistic modelat pragmatic. Reducţionismul remarcat în susţinerea creativă a universaliilor teoretice, transformaţionale, ale scriiturii este în fond justificabil: „După cum se observă şi în lucrările teoretice având ca obiect literatura postmodernă, destul de generoase şi de controversate în acelaşi timp, avem de-a face cu un model cultural care nu reuşeşte să corupă în aceeaşi măsură creatorii (unii refuzând să-şi îmbrăţişeze principiile fundamentale); pe de altă parte, se remarcă dificultatea de a rămâne insensibil, ca artist şi ca om, în faţa unui curent (şuvoi) care adună aproape tot ce întâlneşte în cale, recuperând deopotrivă urmele apelor trecute şi beneficiind de o răspândire fără precedent a tehnologiilor (moderne şi ultramoderne) de comunicare şi informare. Conceptul nefiind, aşadar, prea restrictiv, găsim în ultimii cincizeci de ani o paletă extrem de diversificată de genuri, stiluri, viziuni, dintre care unele pot fi situate la mari distanţe în istoria literaturii (îndemnând totodată unii exegeţi să încadreze o parte dintre scriitorii perioadei în orientări/curente fără legătură cu fenomenul în cauză).”

Procedeul hermeneutic, asumat de teoreticiană, în *Decalogul timpului meu* corespunde unei tehnici de interpretare critică a textelor/scrierilor consacrate centrate pe elementele „inextricabil legate” (L. Hutcheon) ale postmodernităţii şi ale postmodernismului. Studiul în discuţie, analitic şi disociativ, subliniază o diversitate de accepţii ale postmodernităţii, ele însemnând, din acest unghi, dovada unei vădite subordonări a ipostaticelor principii ale literaturii, în genere, aflate într-o acută stare de bulversare din cauza „regulilor” în exces îndepărtate de modernism şi care, pe măsură ce „ideea de progres se învecheşte”, sunt condiţionate de „aşezarea sinelui în centrul lumii/al scenei”.

Consideraţiile exegetice ale Deliei Muntean subscriu la tendinţa contemporaneităţii de a regenera epigeneza decalogului postmodernităţii, acesta fiind structurat, în lucrarea menţionată, pe osatura memorabil insinuantă a celor zece porunci „intrate în şablon” (Urmuz), minate fiind de mărcile „clonate”, dar sincrone cu moda, ale dialogului intertextualist.

→

Dintre medicii din jurul lui Ion Bruckner, i-a atras atenţia lui Demetru în mod special dr. Toma Ionescu. I se păruse într-un fel cunoscut. Să fi fost înrudit cu familia tatălui său? Prea puţin probabil, fiind atâţia Ioneşti. L-a mai întâlnit undeva? Amintirea parcă se lega de acea călătorie la Paris din copilăria lui. Să-l fi văzut în casa unchiului său Petre Paşcani? Chemându-l acum Demetescu şi nu Ionescu, cum să-l abordeze din senin pe medicul atât de ocupat? Află apoi că Toma (devenit apoi Thoma) era frate cu avocatul politician Take Ionescu. Apoi că de fapt numele lor de familie nu fusese Ionescu, tatăl lor fiind Ghiţă Ioan, fost negustor din Ploieşti. Drept care Take, la naştere Dumitru Ghiţă Ioan, cunoscut apoi ca Dimitrie G. Ionescu, Demetru G. Ionescu, în cele din urmă a ales să fie doar Take, de la Dumitrache. Schimbările acestea de nume i se părură o coincidenţă amuzantă lui Demetru. Nu cumva îşi schimbase şi el numele, fără să-şi fi dat seama, influenţat de Take? Descosându-l pe unul dintre apropiaţii doctorului Toma, a aflat că acesta studiase la Paris şi devenise cunoscut şi apreciat acolo ca medic încă de la începutul carierei. Că a ajuns să fie considerat un fenomen al medicinei deopotrivă acasă şi la Paris. Că fusese decanul Facultăţii de medicină din Bucureşti în 1906, când el, Demetru, era student la Drept. Şi din nou în 1912, când el plecase din Bucureşti. Apoi şi rector al universităţii.

Cum treceau zilele, Demetru era din ce în ce mai convins că se întâlniseră la Paris. Thoma lucra la teza sa de doctorat tocmai când familia Ionescu-Buzău era acolo. Urma s-o susţină în 1890. Fiind mai mult ca sigur prezent şi fratele său Take, însurat cu o englezoaică. Să fi fost prieten cu unchiul lor chimist Cristian care îşi scria numele „Pashcan”, de parcă era englez? Studiase sau lucrase în Anglia? Fusese şi el însurat cu o englezoaică, la fel cu Take Ionescu? Iar apoi, la Paris, cu o franţuzoaică? Întrebări fără răspuns deocamdată.

Demetru ştia că nu avea niciun rost să se compare cu aceşti medici care făcuseră cariere strălucite, la o vârstă de care se apropia şi el. Dar venirea lui George Enescu la Bârlad doar cu vioara să le cânte răniţilor îi întări convingerea că va trebui să se întoarcă la muzică. Să urmeze studii muzicale. Că de nu, va rămâne un simplu muzicant, ca tânărul genial din povestirea lui Hans Christian Andersen pe care o comentase filosoful danez Kierkegaard. Pe care profesorul Maiorescu l-a comparat în defavoare lui cu Schopenhauer şi despre care le-a spus că fusese cel mai înverşunat critic al lui Hegel. Că scrisese despre depresie ca fiind o boală de moarte. Dar că scrise mult mai bine despre ironia socratică. Că scrisese despre sacrificiul lui Avram. Dar îl criticase pentru că se repeta şi avea fraze prea lungi. Dar în 1913, la centenarul morţii filosofului danez, ministrul Maiorescu era mult prea ocupat cu politica pentru a mai avea timp pentru filosofie. Războiul Balcanic. Războiul Mondial...

Søren Kierkegaard? Filosof prea puţin cunoscut în România. Totuşi, Demetru îşi notase numele în caiet şi decise să-l citească după ce se va termina războiul... Deocamdată îl citea pe Nietzsche. Ce scria despre om în *Aşa grăit-a Zarathustra?* Că omul reprezintă o punte, nu un scop. Ce voise să spună cu asta filosoful?

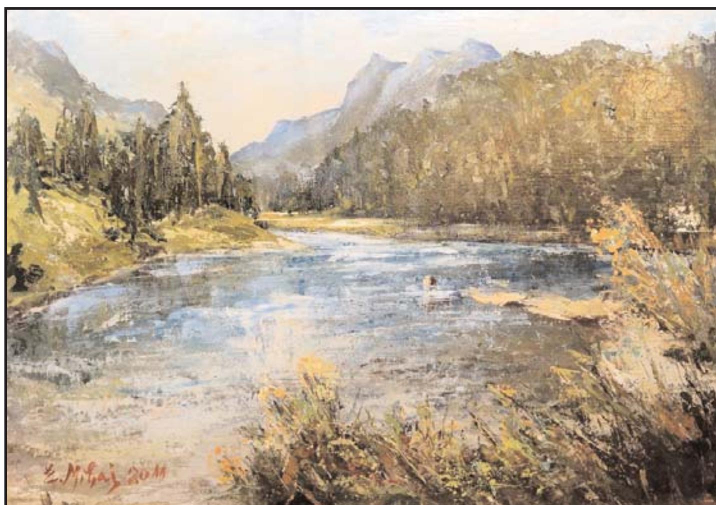
Cărţi şi autori

Cum mai semnalam, denumirea totalităţii normelor-reflex impuse de corpusul biblic – *decalogul*, este înlocuită în act de autoare cu citate noncanonice, inspirat selectate din lucrările unora dintre teoreticienii care s-au pronunţat riguros, în manieră estetizantă, cu privire la paradigmele pluraliste şi relativiste ale postmodernismului. Luându-le în dezbatere transgresările făptuite, în cel mai larg sens teologic, de „atotputernicia divină" a sinelui, Delia Muntean recomandă „noi ajustări în majoritatea câmpurilor de cercetare", focalizate, printre altele, pe deconstrucţia postmodernismului şi pe „actualizarea conceptului de identitate culturală".

Punctele de vedere „apocrife", avansate consistent de Delia Muntean „dincolo de circumstanţe", se înscriu, totuşi, în rândul noţiunilor substanţial-canonice ale provocărilor intelectuale ale epocii moderne, raţiunea lor coexistând în punerea în context actual a interferenţelor dintre discursul metatextual teoretic şi cel practic, cu apartenenţă la postmodernitate, „generând alianţe cu totul inedite". Necesitatea exegetică a cercetării, pe care o estimăm cât se poate de relevantă pentru denudarea post-modernismului, obligă la omologarea paradigmelor canonului şi la sondarea disciplinelor care se ocupă cu reconsiderarea/reconfigurarea perceptelor con-sfinţite, indicate drept tabu, despre sensul multiplu al rostirilor existenţial-profane, transcendentale, ale mitului genetic şi ale lumii neuronale a Fiinţei, dezvăluite în *geneza estetică:* „Creaţiile literare devin sisteme *deschise* (aspect teoretizat de Umberto Eco în 1962), iar între acestea şi alte sisteme din realitatea înconjurătoare se nasc multiple transferuri de energie şi informaţie. Conform noii perspective, autonomia (puritatea), echilibrul, ordinea şi perfecţiunea nu mai au ce căuta în prim-plan, deoarece împiedică însăşi devenirea, privează creaţia artistică de capacitatea ei de autoorganizare, de autogenerare din propriile-i tensiuni şi nesiguranţe. Fireşte, dezordinea creată nu echivalează cu anarhia; este vorba, în cazul de faţă, despre izbăvirea de o ordine silită, adesea neomenească, de configurarea unei realităţi nesupuse orbeşte binarităţii şi întemeiate pe un alt fel de înţelepciune, mai îngăduitoare cu Celălalt (în deplinătatea semnificaţiilor cuvântului). Se depăşesc în felul acesta şi teoriile structuraliste, care atribuie operei o *structură fixă*, cu un *singur centru* (stabil), în jurul căruia gravitează elemente subordonate, secundare, pe traiectorii, de regulă, *previzibile,* determinate de *omniscienţa* autorului. Teoreticienii postmodernităţii deconstruiesc vechiul *produs* artistic, îl întorc către lume, îi submineaază centrul (care devine funcţie, se multiplică, e în mişcare), trasează alte conexiuni între elemente (prin reabilitarea poziţiilor marginale) şi limitează puterea creatorului. Ei observă, precum în teoria catastrofelor a lui René Thom, că o modificare minoră a unei părţi din ansamblu poate genera dezlegări diferite de cele imaginate iniţial şi poate produce adevărate seisme în evoluţia, altfel precis configurată, a sistemului."

Proiecţia ideatică a *Poruncii a zecea*, învestită cu titlul *Arta este seducţie, nu viol,* preluat din eseul *Despre stil* al lui Susan Song, să facem un mic excurs clarificativ, provoacă Deliei Muntean un categoric subterfugiu de meditaţie asupra „Marelui Text", forţând astfel „limitele proprii şi ale limbajului, adică ale lumii create": „Autorul post-modern e conştient de ipostaza de *moştenitor* şi nu se mai amăgeşte cu iluzia adamică a libertăţii şi a originalităţii absolute. Poate însă crea literatură din literatură, fiindcă Marele Text este extrem de generos, favorizând dialogul cultural (pe orizontală, implicit pe verticală) şi nu respinge altoiul. Fiecare scriere se elaborează şi se citeşte ca spaţiu/proces al interfe-renţelor, al determinărilor reciproce, multiplicând astfel şi drepturile de proprietate asupra ei. Contaminările nu sunt însă total aleatorii. Textele din care se extrage polenul şi cu care se acceptă înrudirile *de cerneală* sunt alese şi în funcţie de ideologia artistului, iar elementele de continuitate, respectiv inovaţiile depind de o anumită *politică a reprezentării* (Linda Hutcheon), ceea ce înseamnă că intens vehiculata *moarte a autorului* nu trebuie luată în considerare *ad litteram*, fenomenul dovedindu-se de o complexitate aparte."

O atenţie funciară este acordată *fragmentarismu-lui*, concept caracteristic unei viziuni epistemologice transistorice, dislocate din postmodernism, care, prin forţa lucrurilor, privilegiază/legitimează, în numele aglutinării de decupaje narativo-polemice, în meta-stază (pătrunse profund în eseistică), cronotopul „geomodernitate". Prin urmare, inovaţiile în domeniu sunt, deseori, puse la îndoială, lucru care face simţită prezenţa „unui alt Eu" (M. Proust) în timpul (pe)trecerii canonului lecturii şi, în consecinţă, în atingerea sensului axiologic: „În ceea ce ne priveşte, considerăm că, la început, a precumpănit, într-adevăr, dimensiunea culturală a fenomenului, aşa cum reiese, implicit, din textele teoretice apărute la vremea respectivă, însă pe parcurs aceasta s-a îmbogăţit cu elemente acoperind şi alte sfere ale existenţei. Într-o oarecare măsură, se poate afirma că ne-a afectat pe toţi, indiferent de vârstă, de convingeri, de backgroundul cultural. Aceasta cu atât mai mult cu cât postmodernismul, prin relaxarea normelor estetice, prin deschiderea lor către revizuiri şi contestări, nu impune un canon unic, ci sugerează puncte de echilibru între nevoi şi interese divergente, aşa cum se încearcă, de altfel, şi în cadrul celorlalte faţete ale post-modernităţii. Procesul este încă activ în unele ipostaze ale acesteia, chiar dacă simultan s-au manifestat şi alte -isme, iar entuziasmul şi înverşunarea de odinioară s-au mai potolit (ofensiva încheindu-se în jurul anului 1980). Se pare că va mai supravieţui o vreme, aşa cum s-a întâmplat şi cu alte *unde de şoc* având epicentrul în cine ştie care metropolă a lumii. De fapt, seismul postmodern

lucrează, mai are câte-o răbufnire chiar şi în spaţiile de unde a pornit acum o jumătate de veac."

Decalogul Deliei Muntean, fără să fie ipotecat de idiosincrazii, are, cum mai insinuam, doar în aparenţă fundament teologic. Normele propuse de euforicul hagiograf, indicând unele suspecte precauţiuni metodologice, vidate de complexe, aşadar formative şi evaluatoare, atribuie noi valenţe şi expresii conceptului. Există motive serioase, care îi justifică temerarul demers, că dacă nu ar fi intervenit în „experimentul" iniţiat de „pontifii vieţii literare" (A.D. Rachieru), Delia Muntean ar fi rămas doar un simplu hedonist al lecturii şi nu un hermeneut care construieşte un act locutoriu, original. Pentru a asigura o dimensiune politropic-axiologică scrisului, ea recurge la reevaluarea estetică a arătării decalogului, astfel încât acesta să nu rămână, în mereu aluziva/estatizanta postmodernitate, doar un artefact onto-teologic, rătăcit în somnolenţa canoanelor literare. Desigur, multiplicarea textual-laică operată de autoare nu are drept efect numai eroziunea acestuia din urmă, ci şi, inevitabil, oficializarea unor postulate intarsiate critic, care, „din perspectiva postmodernismului", (pre)fac/(re)formează/(re)modelează ideea de mitologizare a unor repere heteronomice ale literaturii contem-porane. Spre a ne lămuri cu privire la actualitatea şi necesitatea „obiectivului cercetării", eseista notează: „Pentru a urmări diacronic şi sincronic fenomenul (al postmodernismului – n.n.), am apelat atât la studiile aproape clasicizate (ce examinează contemporaneitatea în întreaga ei desfăşurare sau zugrăvesc cu precădere felul în care se manifestă literatura în interdisciplinaritatea ei), cât şi la cercetări mai recente".

Să precizăm că Delia Muntean, aflată în căutarea de sensuri mai profunde, existenţiale, ale discursului metaliterar, analizează cu acribie limbajul pentru a-i aloca o formă absolută de interpretare şi exprimare, care, în termenii lui Barthes, adaugă scriiturii semnificaţie şi *coerenţă de stil.* Exegeza Deliei Muntean, privită din unghiul poli-postmodernismului, nu semnalează numai teoriile hermeneutice ale predecesorilor (între aceştia să-i amintim pe John Barth, Ihab Hassan, Steven Connor, Anthony Giddens, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Ioan Buduca, Dumitru Ţepeneag, Ana-Maria Tupan, Dan Grigorescu, Liviu Petrescu, Ioan Es. Pop, Mircea Cărtărescu, Corin Braga ş.a.m.d.), care, fiecare în parte, au investigat conceptul menţionat, dar au şi cenzurat epocile de cultură care l-au asimilat, impunând astfel în cultură un categoric imperialism al „terorii" decalogului existent, mereu în prefacere, în sincronia lingvistico-filosofică a raţionalismului.

Ambiguităţile identificate în construcţia *Decalogul timpului meu* introduc în distribuţia ludică a comentariului, decorativ şi structural, în cel mai silogistic înţeles, teze libere de orice prezumţiune, purtătoare de utopii şi alte „destrucţii" irefutabile. Delia Muntean demonstrează, pe terenul teoriei anti-moderniste, mutaţiile de accent survenite în vulnerabilele instanţe de decriptare şi defazare critică a paradigmei postmodernismului. Criteriul utilizat de autoare la alegerea autorilor ale căror opere le comentează, desprins dintr-o epidermică solidaritate cu sofiştii canonului în discuţie, este focalizat, în speţă, pe explorarea valorilor „mumificate" ale trecutului, această idee materializându-se „în funcţie de ceea ce suntem/sau dorim să fim astăzi". Să fim de acord: „viziunea fatalistă" prin care atribuie „poporului nostru o identitate tragică, ce şi-a pus pecetea asupra tuturor domeniilor şi a tuturor dimensiunilor fiinţei naţionale", certifică, desigur, îndărătul „diversităţii extensiilor auctoriale", refuzul aleatoriu al criticului de a mima complicitatea pentru (trans)facerea acţiunii textuale a „adepţilor noii paradigme".

În context, capitolul final – *Configuraţii pe teren românesc* – susţine sincronizarea noastră cultural-seismică la „paroxismul" occidental al modelelor contemporane, în aparenţă ireconciliabile. Remar-căm, autoarea insistă, cu oarecare prudenţă, pe logicizarea şi decupajul arhetipului controversat al provincializării, motiv pentru care se poate afirma că în practica postmodernismului (care, să o cităm pe Delia Muntean, „reprezintă o ipostază a moder-nismului"), decalogul, excluzând orice intenţie de „mimetism cultural", devine *sui-generis* un *analogon* a ceea ce numim „hypertext", termen desemnând, după G. Genette, derivatul unui text constituit din alt text, operaţiune specifică postmodernismului. Acestui curent Delia Muntean îi conferă funcţia de „model estetic generos, integrator, deschis tuturor formelor de expresie literară din perioada considerată postmodernă din epocile anterioare […] ce îşi propune să dinamizeze modelul artistic modern în totalitatea manifestărilor sale".

Lista canonică pe cae o avansează autoarea cuprinde, întemeind o spectaculoasă geografie a seniorilor postmodernismului, o mulţime de ocurenţe epistemice, centrul de greutate al studiului reprezen-tându-l cele referitoare la *miturile creaţiei* – poezia, proza şi critica literară, trinitate cu linia de plecare spre „direcţiile alternative", constituente, ale post-modernismului, permanent aflate „în faza de acalmie", consacrate fiind de cei mai „fervenţi" cronografi: *himerismul, neoonirismul, utilitarismul, fracturismul, boierismul, neorealismul, parabolicul, ego-ficţionarii, nouăzeciştii.* Pentru fiecare este bine statuat, fără vreo disensiune, gradul de certitudine şi rezistenţă spiritual-decalogică.

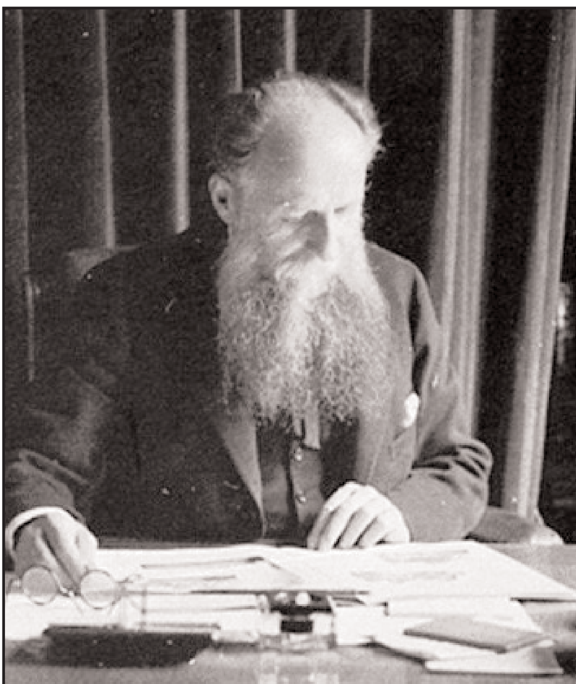
Cartea *Decalogul timpului meu* a Deliei Muntean reclamă, nu încap dubii, o configurare sinceră, limpede, fără pretenţia de a aduce la bară teoreticienii specializaţi în domeniu, o imagine scolastică a „trans-gresiunilor culturale", fie ele inocente, biografice sau, de ce nu?, demolatoare. „Nevoia de experimentare a teoriilor textualiste" incubă, „din punctul de vedere tematic", „o reciclare şi o adaptare ale problematicii" aflate în germinaţie în „carnalitatea limbajului".

În concluzie, Delia Muntean pledează favo-rabil pentru „contractul (nescris) între text şi realitate", între trecut şi prezent, între manierism şi realism, între ficţional şi nonficţional, între sens şi nonsens, între semnificaţie şi aplicabilitate, între scriptor şi cititor, între conştiinţă şi iraţionalitate, între logomahie şi hypologie, reuşind să ne înfăţişeze măştile nefardate ale unui înţelept judecător eretic, ipostaziat, cum este şi firesc, în inovator de astfel de canoane în tactilitatea actului hermeneutic. *Decalogul timpului meu* dovedeşte efervescenţa şi actualitatea fenomenului, fapt care sporeşte relevanţa discursului cultural al postmodernismului.

Carol I şi monumentele străbune

Alexandru TZIGARA-SAMURCAŞ

Alexandru Tzigara-Samurcaş (23 aprilie 1872 – 1 aprilie 1952), istoric de artă, eseist şi memorialist, membru corespondent al Academiei din 3 iunie 1938, exclus din Academie în 1948 şi repus în drepturi la 3 iulie 1990. Studii liceale şi universitare (Facultatea de Litere şi Filosofie) la Bucureşti. Şi-a continuat pregătirea în istoria artei şi arheologie la München şi Berlin (1893-1896). În 1896, şi-a luat doctoratul în filosofie cu disertaţia *Simon Vonet, Hofmaler Ludwigs XIII.* În acelaşi an a fost numit la Berlin asistent benevol pe lângă Direcţia Generală a Muzeelor Regale. A audiat cursuri şi la Şcoala de Arte Frumoase din Paris. Revenit în ţară, a fost suplinitor de limbă franceză şi germană la Şcoala Normală din Bucureşti (1897-1900). În 1904 a fost numit profesor definitiv la Catedra de istoria artelor şi estetică a Şcolii de Belle Arte. Din 1906 a funcţionat ca director al Muzeului de Etnografie, Artă Naţională, Artă Decorativă şi Industrială, devenit ulterior Muzeul de Artă Naţională. În această calitate a militat pentru ridicarea unui edificiu nou, reuşindu-se, în 1912, să se pună piatra de temelie a noului muzeu, terminat abia în 1941 (azi Muzeul Ţăranului Român). În 1908, pentru o scurtă perioadă, a deţinut şi funcţia de director al Muzeului „Theodor Aman”. În 1914 a ocupat funcţia de director al Fundaţiei Universitare „Carol I” (până în 1946). A fost redactor responsabil al revistei *Convorbiri literare* (1924-1939). Între 1916 şi 1918, în perioada ocupaţiei germane, a deţinut funcţia de prefect de poliţie al Capitalei. Specialist în istoria artei culte şi populare din România, a publicat numeroase lucrări, între care: *Arta publică* (1906); *Muzeul nostru Naţional* (1906); *Catalogul Muzeului Aman* (1908); *Biserica din Filipeştii de Pădure* (1908, în colab.); *Arta în România. Studii critice* (1909); *Istoria artei şi însemnătatea ei în învăţământul universitar* (1912); *Muzeul Naţional din Bucureşti* (1912); *Biserica episcopală din Curtea de Argeş* (1913); *Esquisse sur l'art roumain* (1914); *L'art du peuple roumain. Aperçu historique* (1925); *Izvoade şi crestături ale ţăranului român* (1928); *Estetica Capitalei* (1928); *Arcul de Triumf* (1929); *Columna Traiană* (1934); *Muzeografie românească* (1936); *Supravieţuiri artistice din vremea dacilor* (1944); *Trofeul de la Adam Klissi* (1945); *Vechimea portului ţărănesc* (1945) ş.a. Postum au apărut *Scrieri despre artă românească* (1987) şi cele 4 vol. de memorii *Lupta vieţii unui octogenar* (1999-2010). Membru al Societăţii Regale de Geografie, al Societăţii Arhitecţilor Români şi al Comitetului Internaţional de Istoria Artei. A fost distins cu Ordinul „Steaua României" în grad de Mare Ofiţer şi cu Ordinul iugoslav „Sf. Sava”. (Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, Dicţionar 1866-2016,* Ediţia a V-a revăzută şi adăugită, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2016, Partea a II-a, pag. 750-751)

O naţiune care-şi respectă monumentele străbune şi mai ales pe cele ale pietăţii şi ale credinţei creştineşti are un viitor sigur şi neclintit.
Din discursul regelui, 15 noiembrie 1866

Regele Carol I a hărăzit poporului român nu numai coroana de oţel, ce i-a asigurat un rang pe care nu l-a mai avut vreodată, dar l-a înălţat şi la loc de cinste ca străjer al culturii la gurile Dunării. În afară de măreţele lucrări şi înaltele instituţii, ţara se făleşte azi şi cu monumentele străbune, semne vădite ale vremurilor de mărire şi evlavie ale înaintaşilor noştri.

Asigurându-ne viitorul, tot el ne-a redeşteptat trecutul.

Reîmprospătarea splendorii de odinioară a vechilor noastre monumente este opera exclusivă a primului rege al României independente, care a luat asupră-şi nobila şi preţioasa grijă de a reda viitorimii, în toată strălucirea lor, cele mai mândre dintre bisericile voievozilor noştri.

Fără interesul real şi fără sprijinul moral şi chiar material ce de la început regele Carol I a arătat pentru frumoasele noastre mănăstiri, nu le-am fi putut trezi din starea de ruină în care le uitasem. Această deosebită grijă pentru comorile artistice din ţară, ce tânărul domnitor o arată de la început, nu este decât manifestarea spontană a însuşirilor artistice cu care, pe lângă alte numeroase şi înalte calităţi, fusese din belşug înzestrat de soartă viitorul rege al României.

Aplecările fireşti pentru tot ce e frumos şi înalt au fost cu îngrijire cultivate în urmă, deşi cariera militară căreia se destinase principele nu implica asemenea educaţie.

Din înseşi memoriile regelui aflăm că în 1862 tânărul principe urmează la Universitatea din Bonn prelegerile lui Anton Springer, estetician renumit şi autorul numeroaselor şi importantelor studii din domeniul istoriei artei, printre întemeietorii căreia e considerat. Sub priceputa direcţie a acestui savant, principele Carol „a vizitat şi numeroase monumente renane şi puse astfel baza întinselor sale cunoştinţe în domeniul artei”, adaugă autorul Memoriilor regale. Asemenea călătorii, cu scop de a cunoaşte tezaurele de artă ale diferitelor popoare, a mai făcut principele şi mai târziu, vizitând Franţa, Spania, Portugalia, Italia, trecând chiar în ţările africane. Iar relaţiile sale cu fostul său mentor au fost păstrate, şi în 1871 regele României invită pe bătrânul profesor Anton Springer la Castelul Peleş.

Interesul ce Domnitorul şi apoi chiar Regele păstrează pentru toate manifestările din domeniul artei clasice nu lâncezeşte nici chiar atunci când preocupările serioase ce-i impun sarcina grea de şef al statului par a-l absorbi cu totul. Întotdeauna „arta şi politica şi-au disputat întâietatea în inima regelui”, ni se afirmă în Memorii. Şi întotdeauna publicaţiile artistice au fost cu interes urmărite de către suveranul nostru, a cărui bibliotecă cuprindea toate operele de seamă în această specialitate. Arhitectura îndeosebi l-a interesat. Astfel se explică şi continuele prefaceri şi înfrumuseţări ce se executau la Castelul Peleş, care, se poate afirma, este opera personală a regelui. Cele mai mici amănunte sunt prescrise de suveran, care înlesnea chiar sarcina arhitectului prin documentele precise ce-i pune la îndemână.

Cu asemenea predispoziţii pentru manifestările artistice, era natural ca, venind în ţară, regele de la început să acorde un interes cu totul particular monumentelor noastre, a căror valoare de îndată a putut-o aprecia. O parte din monumente au fost aduse la cunoştinţa domnitorului prin acuarelele şi desenele pictorului H. Trenck, făcute în 1860 şi 1861 sub direcţia lui Alexandru Odobescu. Acest album cuprindea numai mănăstirile şi bisericile din Argeş şi Vâlcea, din care multe sunt azi cu totul în ruină, ceea ce face să crească şi mai mult valoarea arheologică a acestor planşe, dăruite apoi de rege Muzeului de artă naţională.

În curând însă domnitorul caută să-şi dea singur seamă de tezaurele noii sale patrii şi într-acest scop întreprinse numeroase excursii în regiunile muntoase. Astfel, în 2/14 octombrie 1866 Măria Sa călători din Târgovişte prin valea Dâmboviţei la Câmpulung şi, de aici, peste vâlcele, la Curtea de Argeş. Frumuseţea şi caracterul cu totul particular al acestei biserici, unică în felul ei nu numai în ţara noastră, dar în lumea întreagă, nu se putea să nu captiveze pe noul stăpânitor al ţării. De îndată domnitorul admiră biserica atât pentru valoarea sa artistică, precum şi a interesului ei istoric. Din amănunţita descriere a monumentului, cuprinsă în Memoriile acelei zile, se extrage aici numai partea relativă la starea clădirii, fiind una din mărturiile cele mai preţioase în această chestiune, atât de mult discutată. Astfel, după ce rezumă istoricul monumentului, domnitorul adaugă: *Din nefericire, splendida clădire se află într-o stare tristă; interiorul e distrus prin foc; trăsnetul a lovit unul din turnuri şi prin cutremur s-a crăpat unul din ziduri. Se pretinde că, pe la 1860, însuşi Episcopul de pe atunci ar fi pus foc bisericii, pentru ca să se strămute reşedinţa episcopală din aceste locuri părăsite în munţi în oraşul Piteşti, departe de 35 km de aici. Din fericire, frumosul monument este tot clădit în piatră, aşa încât au ars numai părţile de lemn ce serveau la decoraţia interioară. Din ornamentaţia bogată în aur şi colori a izvoadelor şi arabescelor meşteşugit săpate nu se mai găsesc decât mici urme, în rarele părţi ferite ale zidurilor. Şiroaiele de ploaie şi viscolele aspre, care năpădesc valea cea largă a Argeşului, au spălat mai tot; numai formele singure s-au păstrat în piatra cea învechită.*

Dintr-această descriere, foarte preţioasă ca document şi care denotă priceperea unui specialist, se vede clar interesul într-adevăr viu pe care regele îl avea pentru acest monument. Şi nu în mod întâmplător; căci vom vedea cum de la început urmăreşte cu deosebită atenţie soarta clădirii. Astfel, după mai puţin de un an, la 6 mai 1867, domnitorul se întoarce la Argeş şi cu nemulţumire constată că acoperişul nu s-a făcut încă. La această vizitare a monumentului a fost chemat şi arhitectul G.A. Burelly, care, într-un raport al său către Ministerul Cultelor, adaugă că a prezentat cu acea ocazie proiectul de restaurare şi *Alteţa Sa, după ce a observat cu mare atenţiune atât biserica, cât şi ruinele ce acum o înconjoară, mi-a exprimat cât de mult doreşte a se reedifica Episcopatul.*

Proiectul arhitectului Burelly, urcându-se la un milion de lei, nu a fost executat, iar în locul său se însărcinează F. Montoreanu cu continuarea reparaţiilor.

În 25 mai 1873, trecând anume din nou pe acolo, domnitorul scrie în memoriile sale că la biserică *s-a reparat numai temelia şi că este foarte nemulţumit cu modul cum se execută lucrările.* Se numeşte o comisie pentru cercetarea reparaţiilor făcute şi, ca rezultat, arhitectul Montoreanu e desărcinat. Domnitorul însă, apreciind însemnătatea şi greutatea unei asemenea lucrări şi dorind ca să fie cât mai bine executată, propune să se apeleze la vestitul arhitect Viollet Le Duc, a cărui cunoştinţă o făcuse în 1863 cu prilejul vizitei sale la Compiègne.

Ministrul Cultelor, Titu Maiorescu, un sincer admirator şi profund cunoscător al artei pământene, considerând imposibilitatea ca prin arhitecţii din ţară din acele vremuri să se poată face lucrarea, recurge pe cale oficială la autoritatea necontestată a lui Viollet Le Duc. Acesta prezintă un raport asupra reparaţiilor necesare şi recomandă ca executor al lucrării pe A. Lecomte, arhitect, „elevul şi amicul său”. La 25 mai 1875, ministrul cultelor prezintă Măriei Sale pe noul conducător al lucrărilor, căruia *Domnitorul îi recomandă foarte călduros să păstreze cu sfinţenie vechile forme ale splendidei clădiri şi să o ridice din trista dărăpănare la vechea strălucire.*

Augustele sfaturi au fost întocmai îndeplinite. Arhitectul André Lecomte du Noüy, care prin studiile şi lucrările sale însemnate în Asia Mică era mai bine ca oricare familiarizat cu tainele arhitecturii din Orient, s-a arătat cu totul la înălţimea dorinţelor Măriei Sale, ducând la bun sfârşit greaua, dar frumoasa sarcină ce-şi luase. Prin dânsul, soarta monumentului era asigurată. Şi în 11 mai 1878, când domnitorul vizitează din nou biserica, spre a-şi da seama de mersul lucrărilor, *Măria Sa se urcă pe schele până la acoperişul bisericii şi se bucură cât de artistic, frumos şi precis în stilul său se restaurează acest mic giuvaer al arhitecturii orientale.* Sub înalta protecţie a domnitorului, lucrările se urmăresc fără întrerupere, deşi foarte încet, din cauza greutăţilor condiţiilor de muncă şi a procurării materialelor ce întâmpină restauratorul, precum şi a lipsei unui personal bine preparat pentru asemenea lucrări. Dar toate aceste dificultăţi arhitectul francez ştie să le înlăture. El se bucură de binemeritata aprobare a suveranului, la care se adaugă, între altele, şi părerea atât de competentă a lui Alexandru Odobescu. Autoritatea acestui specialist cunoscător al artei româneşti trebuie invocată aici, aducându-ne ecoul îndepărtat al entuziasmului cu care generaţia trecută saluta înalta protecţie cu care domnitorul onora monumentele noastre. În urma unei vizite a Mănăstirii din Argeş în iunie 1879, Odobescu vrând, într-una din şedinţele Academiei, să dea seamă despre cele văzute, după ce plânge trecutul bisericii, se adresează astfel domnitorului:

A voit însă buna soartă a României ca Măria Ta, iubitor şi cunoscător de tot ce este adevărat, nobil şi frumos, să te urci pe tronul ilustrat odinioară chiar şi în domeniul artelor de luminatul şi vârtosul voievod al ţării Neagoe Basarab şi să pui în fine stavilă acestor nedemne degradări, aduse mereu de neştiutori la opera principelui nostru artist din al XVI-lea secol.

Supliment bibliografic

Măria Ta – aşa te-a ajutat şi întru aceasta soarta şi buna chibzuinţă! – Măria Ta ai avut chiar şi mâna mai norocoasă decât predecesori-ţi cei cu aceleaşi gânduri luminoase. Hotărând a face ca în ţara Măriei Tale să se înţepenească şi să se despăinjine zidurile, vai! de mult timp dăulate şi sortite ale bisericii de la Argeş, Măria Ta ai nimerit să dibueşti un geniu ocrotitor, şi ai sprijinit cu mare bunătate pe un artist de talent, care amândoi au în sine mai mult temei şi decât o misterioasă stafie muruită, şi decât un nepriceput meşter Manole...

De aceea, prea Înălţate Doamne, când mai deunăzi ne-am aflat în faţa capului d'operă reînviat, sub domnia Măriei Tale, noi toţi am lăudat într-o glăsuire faptele şi am binecuvântat numele Măriei Tale; căci prin îndemnu-ţi, strălucite Doamne, prin voinţa-ţi, generoasă şi stăruitoare renasc astăzi în România şi vitejia strămoşească, şi bunul trai al poporului, şi cultura inteligentă şi mângâioasă a ştiinţelor şi a artelor.

Dacă atunci, când biserica era încă ascunsă de schele şi nu-şi gătise încă podoaba definitivă, ea a putut stârni accente atât de calde chiar cumpătatului şi veşnic seninului Odobescu, apoi cu înlesnire ne putem închipui entuziasmul neţărmurit ce s-a dezlănţuit în ziua inaugurării. Căci a fost o zi mare în istoria poporului român, ziua de duminică 12 octombrie 1886, în care, după mai bine de trei veacuri şi jumătate, opera lui Neagoe Voevod reapăru deodată tot aşa de strălucitoare ca pe vremurile primilor ei ctitori, după ce îndurase aşa triste suferinţe. Însemnătatea nu numai artistică, dar şi într-adevăr naţională a acestei zile e relevată în cuvântarea prin care primul rege al României săvârşi târnosirea străbunului templu:

Popoarele care îngrijesc monumentele lor se ridică ele însele, căci pretutindeni monumentele sunt povestirea vie a istoriei, oglinda trecutului, semnele vederate pentru generaţiile viitoare.

Amintirea faptelor renumite este în genere însemnată prin statui. În România însă, domnii cei mari au înălţat biserici şi lavre, voind a întări astfel mai mult credinţa, adeseori greu încercată prin năvăliri păgâneşti şi ca mărturisire că cerul singur dăruieşte izbânzile, ocroteşte de primejdii.

Întâlnim dar în plaiurile măreţe ale munţilor, în văile încântătoare ale ţării, numeroase sfinte locaşuri, clădite de vitejii şi evlavioşii noştri domni, care priveau cu drept cuvânt în biserică şi povaţa sa scutul cel mai puternic al neamului românesc.

Neagoe Basarab, rezemându-se cu ardoare pe religie, hotărâse să fie pe poalele Carpaţilor cea mai falnică biserică. Meşterul Manole se punea la lucru, calfe şi zidari munceau zi şi noapte şi în curând se ridică pe Argeş în jos, pe un mal frumos, o clădire cum n-a mai fost alta.

La sfinţirea ei, Vodă întruni o adunare impunătoare. Patriarhul Ţarigradului, patru Mitropoliţi, toţi Episcopii, toţi Arhimandriţii ţării, Egumenii din muntele Athosului, peste o mie de preoţi erau faţă la această măreaţă serbare şi numele Curtea de Argeş răsuna în tot Orientul ca o minune vrednică de biserica răsăriteană.

Asprimea vremii însă strică sfântul locaş. Foc şi cutremur dărâmaseră părţile sale cele mai frumoase şi mândra zidire era ameninţată să fie nimicită.

Poporul pătruns de acelaşi simţământ religios, care a sprijinit pe strămoşii săi în toate vijeliile, care a scăpat vatra lor de năpădiri vrăjmăşeşti, nu a voit ca acest scump odor să fie pierdut.

Naţiunea dărui o zestre bogată şi, astăzi, după trei veacuri şi jumătate, Curtea de Argeş străluceşte în vechea sa splendoare, ca o nouă dovadă că doctrinele vătămătoare n-au putut înăbuşi cuvioşia în inimile românilor şi că numai prin harul lui Dumnezeu se pot săvârşi fapte mari şi bune.

Noi, regina şi eu, suntem mândri că sub domnia noastră s-a redat credincioşilor acest sfânt şi istoric monument, care trebuie să rămână de-a pururea adăpostul pravoslaviei, pe care poporul s-a rezemat în toate împrejurările.

Rugăm pe Atotputernicul ca să binecuvânteze scumpa noastră Românie!

Măreaţa faptă a noului ctitor al Bisericii trebuia să fie perpetuată şi generaţiilor viitoare. Pe cea de-a patra lespede din faţa bisericii, lăsată parcă într-adins neatinsă din vremea lui Neagoe încă, s-a săpat următoarea inscripţie:

Noi, Carol I, cu mila lui Dumnezeu şi prin voinţa naţională, Rege al României, văzând această sfântă biserică, care a fost prada focurilor, a cutremurelor şi a vrăjmaşilor, lăsată în părăsire, unitu-Mi-am gândul cu voinţa celor mai d'înainte ctitori Io Neagoe Basarab Voivod şi Io Radu Basarab Voivod, şi am hotărât în anul de la Christos 1875, al Domniei Mele al zecelea, a o scăpa de nimicire în zece ani de muncă neobosită care n'a încetat nici în timpul marelui război pentru neatârnare, am reclădit această falnică, luminoasă şi minunată zidire cu ajutorul Ţărei întregi, după planurile şi documentele ctitoreşti, cu materialul vechi şi cu cel nou, scoase din pietrăria de la Albeştii Câmpulungului. Şi s'a săvârşit în anul mântuirii 1885 al Domniei Mele al douăzecilea, al Regatului Meu al cincilea, spre veşnica amintire a faptelor care au ridicat Regatul României la mărire şi întru pomenirea Mea, a iubitei Mele soţii Elisaveta Regina şi a urmaşilor Noştri, precum şi a Mitropolitului Primat Calinic Miclescu, a Episcopului de Argeş Ghenadie, a Preşedintelui Consiliului de Miniştri Ioan Brătianu, a arhitectului Andrei Lecomte du Noüy şi a întregului popor al acestei Ţări. Binecuvântează din Cer, Părinte Sfinte, acest locaş al Tău şi-L păstrează din neam în neam, ca un nepreţuit odor, amintind zilele grele şi timpurile de mărire prin care au străbătut virtutea şi voinicia Românilor, sprijinindu-se pe stânca credinţei către Dumnezeu, către Patrie şi către Rege.

Pentru ca restaurarea bisericii să fie în acelaşi timp consfinţită şi ca un eveniment însemnat în viaţa politică a poporului român, ea este menţionată şi în Mesajul de deschidere a Corpurilor legiuitoare din acel an.

În discursul său din 15 noiembrie 1886, Regele aminteşte astfel acest eveniment cultural:

Reedificarea monumentelor vechi a fost una din lucrările care totdeauna a atras deosebita Mea îngrijire. Am salutat cu fericire ziua în care frumoasa catedrală a Episcopiei de Argeş a fost redată cultului divin, restaurată în o splendoare şi frumuseţe care ridică ţara în ochii ei proprii. În curând vom serba sfinţirea Bisericii Mitropolitane şi a Bisericii Sfinţilor Trei Ierarhi din Iaşi.

O naţiune care-şi respectă monumentele străbune şi mai ales pe acele ale pietăţii şi ale credinţei creştineşti are un viitor sigur şi neclintit.

Dar, după cum reiese din această cuvântare chiar, nu numai la restaurarea bisericii din Argeş se mărgineşte acţiunea binefăcătoare a regelui. Înaltei sale intervenţii se datorează şi restaurarea Bisericii „Sf. Dumitru Craiova", a Mitropoliei din Târgovişte şi a celor două mai sus menţionate biserici din Iaşi.

Toate monumentele ţării îl interesează în acelaşi grad şi părerea de rău de a nu le putea restaura reiese din următoarea mărturisire a Memoriilor din 6 mai 1867. Cu prilejul călătoriei în Oltenia, domnitorul consemnează în jurnalul Său că *În afară de Cozia a mai găsit rămăşiţe arhitectonice interesante şi în celelalte mănăstiri pe care le vizită, dintre care unele, ca cea de la Bistriţa şi Horezu, nu cedează întru nimic celor din Moldova. Din nefericire lipsesc mijloacele pentru a le restaura. Domnitorul* – ne spun Memoriile – *a dat în fiecare district ajutoare mari pentru săraci, dar pentru a restaura toate monumentele ruinate nu e îndestulătoare caseta particulară.*

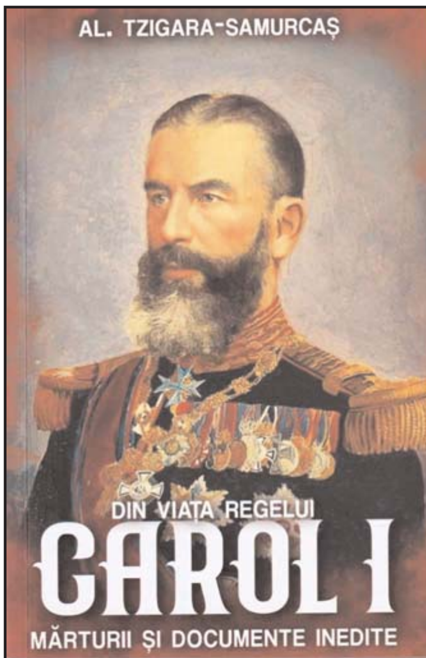
Căci în afară de augustul sprijin moral dat operei de restaurare, suveranul nu a încetat a interveni de câte ori lucrările erau ameninţate cu întreruperea din pricina lipsei de fonduri. Iar când, în urma crizei economice din 1900, statul a fost nevoit să suprime cu desăvârşire capitolul bugetar al restaurării monumentelor, regele singur luă asupra-şi continuarea lucrărilor. Într-acest scop, suveranul adresează, la 22 martie 1901, preşedintelui Consiliului de Miniştri următoarea scrisoare:

În faţa greutăţilor financiare actuale care impun jertfa tuturor spre a se ajunge cât de curând la restabilirea creditului nostru pe temelie sănătoasă, privesc ca o datorie de a uşura şi Eu sarcinile Statului.

Doresc, dar, ca toate reducerile ce se vor aplica în viitor acelora care slujesc Statului, să fie de asemenea aplicate şi listei civile.

Economia ce va rezulta din această măsură va rămâne la dispoziţia tezaurului public pentru întâmpinarea trebuinţelor care nu s'ar putea îndestula prin creditele bugetare.

O altă mai bună întrebuinţare decât continuarea lucrărilor de restaurare a monumentelor istorice nici că se putea face cu această sumă pusă la dispoziţia statului. O întrerupere a lucrărilor începute ar fi compromis tot ce se făcuse până aici, cu mari sacrificii şi multă cheltuială. Şi astfel numai mulţumită acestor peste două milioane lei s-au putut, în cei din urmă nouă ani, termina în parte şi continua restaurările monumentelor noastre.

Numai astfel se putură termina artisticele lucrări de la Trei Ierarhi şi Sf. Nicolae din Iaşi, care, alături de biserica din Argeş, reprezintă cele mai frumoase şi interesante specimene ale arhitecturii religioase din ţară. Cu cât mai mult contribuise la săvârşirea lor, cu atât mai mare trebuie să fi fost mulţumirea sufletească a regelui:

Este pentru Mine o nemărginită bucurie sufletească de a fi putut vedea Biserica Sf. Niculae reînfiinţată în vechea ei strălucire tocmai în anul când poporul român prăznuieşte cei patru sute de ani trecuţi de la moartea ctitorului ei, Marele Voevod Ştefan, glăsuieşte regele Carol cu prilejul târnosirii bisericii, la 4 octombrie 1904. Şi pentru a pune şi mai mult în vedere însemnătatea istorică a ctitorului acestei biserici, suveranul evocă din nou pe marele său înaintaş, *acest falnic voievod, mare printre cei mai mari, care ne înfăţişează o viaţă cârmuită şi însufleţită de două credinţe adânci şi nedespărţite, izvoare de putere şi de izbândă: credinţa în Dumnezeu şi credinţa în popor.*

Înălţătoare cuvinte, în care se oglindeşte, pe lângă amintirea celui sărbătorit, şi figura măreaţă a celui ce le-a glăsuit.

Sărbătoarea acestei târnosiri a fost îndoită: în aceeaşi zi s-a inaugurat şi cealaltă minune arhitectonică, a cărei faimă a trecut peste graniţele ţării, fiind *una din cele mai minunate biserici ale răsăritului. Nu cu mai puţină mulţumire am fost faţă la sfinţirea Bisericii Trei Ierarhi a lui Vasile Lupu, încredinţată acum ca un sfânt odor iubitei Mele a doua capitală,* adaugă Regele în cuvântarea Sa. Pisaniile de la intrarea acestor două biserici ne dau un rezumat lapidar al fondării şi restaurării lor. Iar pentru a arăta şi viitorimii sacrificiile reale ce Regele Carol I a făcut pentru ducerea la bun sfârşit al acestei întreprinderi, s-a pus în fiecare din cele două biserici, pe dosul tâmplei, următoarea inscripţie turnată în bronz:

Noi, Carol I, Domn şi Rege al României, pătruns de evlavie şi râvnă pentru drept credincioasa biserică a lui Hristos, hărăzit-am în anul mântuirii 1904 şi al Domniei Noastre al treizeci şi nouălea, catapeteasma, stranele şi odoarele din această sfântă biserică cu hramul Sfântului Ierarh Nicolae ca prinos adus Împăratului Ceresc, care prin puterea Sa dumnezeiască a înălţat Regatul României.

Regescul dar al lui Carol I va străluci în vecii vecilor spre lauda si mărirea celui ce l-a hărăzit în aceste scumpe şi strămoşeşti lăcaşuri, care tot numai prin osârdia lui şi-au recăpătat înfăţişarea mândră de odinioară. Căci fără stăruinţa regelui, s-ar fi întâmplat ca şi aceste biserici să fi rămas în aceeaşi părăsire în care le-am lăsat, spre a noastră ruşine, pe toate celelalte. Biserica Trei Ierarhi ar fi şi azi în starea în care ne-o descrie domnitorul în august 1866: *rău conservată, şi mai rău restaurată şi acum din nou în ruină.* În locul ruinei se înălţă acum un monument de toată frumuseţea, căruia, ca şi Episcopiei din Argeş, nu i se poate găsi pereche pe lume.

Toate aceste lucrări au fost executate *sub inteligenta şi atentiva restaurare a meritosului arhitect francez, A. Lecomte du Noüy*, cum zicea Odobescu, Şi aici, arhitectul a reprodus întocmai toate acele *minunate amănunte, pe care le-a urmărit – ba, ce zic! le-a redescoperit – şi le-a reprodus cu acea pasionată iubire care leagă întotdeauna pe artiştii adevăraţi de opera lor predilectă.* Căci această preţioasă afirmare a arheologului român despre opera lui Lecomte la Argeş se potriveşte întocmai şi la restaurările din Iaşi.

Aşa cum sunt reîmprospătate astăzi, Biserica Sf. Nicolae şi a Trei Ierarhilor pot înfrunta din nou fără teamă urgia veacurilor, spre necurmata slăvire a marilor voievozi care le-au întemeiat şi a primului rege, care le-a reînviat.

Bisericile şi mănăstirile sunt aproape singurele monumente ce ne-au rămas din trecut. Ele au astfel o însemnătate deosebită pentru istoria Patriei, căci inscripţiunile păstrate pe zidurile lor au fost de multe ori singura călăuză a istoricului pentru a determina domnia hospodarilor, obârşia neamurilor, cârmuirea vlădicilor şi faptele războinice, ne aminteşte vocea autorizată a regelui Carol I, cu prilejul târnosirii bisericii din Sinaia.

Nici regelui Carol I şi nici arhitectului-restaurator Lecomte du Noüy nu le-a fost dat să asiste la inaugurarea Mitropoliei din Târgovişte şi a Sfântului Dumitru din Craiova, cea mai reuşită din lucrările arhitectului, renovate tot din iniţiativa şi cu sprijinul bănesc al suveranului.

În opera măreaţă de consolidare, regele Carol I, apreciind şi iubind trecutul nostru, ne-a îndemnat şi pe noi să preţuim şi să iubim mai mult pe strămoşii noştri şi să le respectăm lucrările. Şi astfel a înscris în analele istoriei românilor, nu numai una din cele mai frumoase pagini a roditoarei şi glorioasei sale domnii, dar şi-a asigurat şi cel mai trainic monument: acela al veşnicei noastre recunoştinţe.

Să ne sădim şi noi în inimă aceste adevăruri şi pe cât va sta în putinţa noastră, să căutăm a urma şi în viitorul cel mai depărtat frumoasa pildă pe care, de la Suveranul Neatârnării încoace, dinastia română nu încetează de a ne-o da.

(Reluare din volumul Al. Tzigara-Samurcaş, *Din viaţa Regelui Carol I. Mărturii şi documente inedite,* Paul Editions, Bucureşti, 2021.)

Cherchez la femme

Smărăndiţa din înalte (strato)sfere

Paula ROMANESCU

Veacului al XIX-lea îi mai rămâneau mai puţin de o mie de zile până să-şi încheie trecerea prin timpul cel fără de-nceput şi nici sfârşit, iar în ţara *grădină a Maicii Domnului,* se iviseră destule flori rare printre multele buruieni şi cioturi ca tot atâtea glorii născute pe la uşa *cafenelii.*

De s-ar fi uitat îndărăt, el, veacul, ar cam fi avut cu ce să se mândrească, deşi avusese de înfruntat destule grele primejdii şi dezastre. Dar atunci, în anul 1897, în Ziua Sfântă de Constantin şi Elena, veacul cel românesc anume (nu cel de pe tot pământul cu oameni) şi-o fi spus că femeia, mereu nedreptăţită de-a lungul istoriei, ar trebui să ocupe un loc mai înalt în sferele luminii şi să nu rămână de-a pururea supusă măriei sale bărbatul, care-şi adjudecase aproape toate drepturile de a se împăuna cu titluri profesionale, politice, ştiinţifice şi culturale la care ea nici n-ar fi trebuit măcar să viseze vreodată. Şi mă (vă) întreb şi eu: Nu credeţi că ar fi timpul să se adopte, în sfârşit!, în vorbirea curentă, şi forma de feminin (de genul gramatical vorbesc, nu de cel înscris în curcubeie!) pentru definirea profesiilor de doctor, profesor, explorator, astronom, aviator, căpitan de vas, om de ştiinţă, diplomat, general, locotenent, soldat şi… derivatele lor cazone? Nu, nu vă grăbiţi să-mi răspundeţi, abia dacă am timp să pun întrebări. (Mulţumesc, Marin Sorescu!)

Şi veacul cel pe sfârşite a făcut un popas în satul Hinţeşti, comuna Buciumeni, din apropierea Galaţiului, atras de un glas de pruncuţ (tot masculin termenul!) care-şi anunţa venirea sub cerul înaltul, urmat de un altul, ascuţit ca o săgeată de lumină. În casa unui răzeş pre numele său Brăescu, se năşteau gemenii Paul şi Smaranda, adăugându-se la bogata zestre cu viaţă însemnată a familiei, aşa cum era ea înţeleasă de orice ţăran român, chiar şi acelora pentru care sărăcia şi nevoile le erau rude fără de prihană.

În Smărăndiţa şi-a pus atunci veacul nădejdea de înălţare a femeii. Şi nu greşea deloc.

Lumini masculine – bărbaţi adevăraţi adică, se iviseră destui pe pământul românesc. Ar fi prea îndeajuns să putem înţelege intensitatea luminilor omeneşti ivite în veacul al XIX-lea dacă i-am numi doar pe câţiva dintre ei: un Tudor din Vladimiri cu-ai săi panduri, un Vasile Alecsandri – *acel rege-al poeziei, veşnic tânăr şi ferice*, un Nicolae Bălcescu bolnav de grija ţării, un Avram Iancu sfâşiat de acelaşi foc/dor de ridicare a neamului nostru blestemat parcă să rămână mereu ignorat la marile târguri cu dreptatea *de când s-o-mpărţit* (cum s-o-mpărţit!) *norocu',* un Mihail Kogălniceanu, intelectual domn moldav de stirpe rară, politician şi revoluţionar de soi, un Costache Negri, diplomat dedicat problemelor cu adevărat mari ale ţării, Fraţii Goleşti, fiii destoinicei Zinca, la conacul cărora a înflorit lumina cărţii pe bănci de lemn, în prima şcoală deschisă de ei pentru toţi copiii, indiferent de condiţia socială a părinţilor lor, din Argeşul cu livezi de meri şi cu mănăstire 'naltă ca nici o alta mai frumoasă, Domnul Unirii – Vodă Cuza, de ale cărui împliniri ştie astăzi tot natul, cu condiţia să fi trecut prin şcoala primară într-o vreme când Istoria României era obiect obligatoriu de studiu inclus în programa şcolară rămasă înscrisă parcă în piatră de la ministrul de blagoslovită şi vrednică amintire Spiru Haret, programă serioasă, cu miez bun, de dinainte de bezmeticele şi găunoasele „reforme" (neo)marxiste pseudo-democrate post-decembriste, neo-liberale, cu manuale alternative exclusivist-imbecile.

Dar să nu uităm – cum am putea! – de *sfânta treime a literaturii române* – Eminescu – Creangă – Caragiale, de un Nicolae Grigorescu pictorul – suflet în sufletul neamului nostru, căruia carul cu boi (nicio aluzie la bovinele din staulul puterii de astăzi!) i-a fost trăsura de unire prin secole cu moşii şi strămoşii, dar şi racheta cosmică pornită spre viitorime, cu trecere prin satul românesc unde se va fi născut veşnicia. Să nu uităm de un Ciprian Porumbescu a cărui baladă zice-se că l-ar fi făcut şi pe marele Verdi să regrete că nu i-a fost dat lui s-o compună, de un George Enescu de la care au învăţat ciocârliile văzduhului să se aşeze pe portativ de raze de triluri solare, iar Oedipe să-şi plângă româneşte destinul încâlcit de nişte zei netrebnici – un fel de ocultă mondială de care se tot vorbeşte în vremea noastră, dar pe ai cărei reprezentanţi nimeni nu i-a pipăit până astăzi cât să urle *Este!* Să nu-l uităm nici pe meşterul cioplitor plecat de la Hobiţa Gorjului să spună lumii de nişte păsări măiestre şi înalte tăceri grăitoare.

Să ne amintim de-a pururea cum prin cel *luceafăr răsărit din liniştea uitării,* căruia tată-i era soarele, iar mamă – noaptea, românii învăţaseră să-şi ridice ochii *la steaua* când *luna pe cer trece aşa sfântă şi clară,* ba chiar aflaseră şi *cât de frumos le este sufletul.*

Chiar şi necititorii ştiau că pe lângă fiecare dintre aceste nume de mari români însemnaţi cu lumină, se aflau uneori umbrele calde şi străvezii ale unor femei – mamă, iubită, soră, suflet pereche sau *cuminte* întregitoare de suflet a bărbatului cu minte! Unele dintre ele au împrumutat cu sârg din lumina *luminatului,* înscriindu-şi numele în memoria anonimilor fără de care istoria nu ar fi decât un hău, noapte a minţii. Nu le vom mai aminti pe toate. Să ne oprim însă aşa cum a făcut-o în anul acesta, răvăşit de pandemii şi neînţelesuri, şi timpul cel ajuns la ani 125 de la venirea sub soare a Smărănditei, să privim înapoi şi să încercăm să înţelegem cum se face ca această femeie însetată de zbor – temerara paraşutistă Smaranda Brăescu, să atingă tăriile văzduhului şi, să doboare recordul naţional şi mondial de săritură cu paraşuta în primele decenii ale secolului al XX-lea.

Dar s-o luăm cu începutul.

După ce a descifrat buchea cărţii la şcoala primară din satul Vizureşti (la Hinţeştii ei neexistând o astfel de instituţie luminătoare de minte de alumni), copila Smărăndiţa ajunge la Bârlad, la o şcoală de fete, şi se întoarce mai apoi în satul natal ca învăţătoare, fiindcă, între timp, ministrul Instrucţiunii Publice de vrednică amintire, marele reformator al învăţământului din România (şi singurul cu adevărat!) – Spiru Haret, înfiinţase şi acolo şcoală. (Cine trece prin Ţuţuleştii de Argeş – dar repede fiindcă ruinarea este de o nemaipomenită vrednicie! – ar putea vedea cum arăta o astfel de şcoală sătească! Iar cine ar trece pe strada Gheorghe Manu din Bucureşti, la numărul 7, ar putea vedea deopotrivă, prinsă în chingi de sticlă şi oţel dintr-un bloc cu cinci etaje, şi faţada casei în care a locuit Spiru Haret, casă donată de acesta statului român ca să devină muzeu şi să-i poarte numele – cum a şi fost timp de patru ani de până la izbucnirea Celui de Al Doilea Război Mondial – şi care, trecută mai apoi prin strâmtele furci ale nepăsării, avea să ajungă după 1989 adăpost pentru oameni fără căpătâi, „atelier" de tranzit pentru grafittarzi, loc de întâlnire pentru negociatorii de amor fără iubire, depozit de gunoaie!)

Visul tinerei învăţătoare de ţară Smaranda Brăescu ţintea tot mai sus, spre cerul înaltul… Şi au fost anii celei dintâi bezmeticii mondiale omeneşti – Primul Război Mondial. Din văzduh (o, nu din cer!) se pogora peste pământ moarte (dar şi aripi de îngeri ai Crucii Roşii) iar glonţul patriei avea gust de miere când ostaşii români, apărători ai gliei străbune, însemnau cu trupurile şi sângele lor că *pe aici nu se trece!*

Şi s-a sfârşit războiul. Şi-a fost Întâi Decembrie la Alba – 1918. *Şi-aveam o ţară mare şi mândră.* Aveam! Aveam o Românie Mare – visul de veacuri al românilor. Şi mai aveam, pe lângă un rege loial ţării, şi o regină de toată isprava, şi politicieni dedicaţi propăşirii poporului pe care-l slujeau.

Smaranda noastră cea robită de dorul de înalt a mai urmat prin capitală ceva cursuri de artă, dar gândul tot la zbor îi era. Prin anul 1923 a bătut la porţile proaspăt înfiinţatei Şcoli Militare de Paraşutism de la Tecuci. Cu toate că intervenise pentru ea mai sus (pilele nu s-au inventat în vremea noastră!) chiar fratele său, pictor Tache Brăescu, învestit cu ceva funcţii prin Aviaţia Română, Smaranda Brăescu n-a putut fi înscrisă la amintita instituţie nefiind… bărbat. Era bărbată însă!

Prin tenacitate şi eforturi proprii (nu doar financiare, dar şi!), după mai multe încercări de a fi recunoscută campioană în ceea ce devenise un sport la modă în lumea feminină din lumea ca lume, Smaranda Brăescu a executat, la 5 iulie 1928, primul salt cu paraşuta de la o înălţime de 600 m, în Germania, pe aerodromul Staaken, devenind astfel prima femeie paraşutist din România. Elena Caragiani, din Tecuci, care obţinuse în 1914 brevetul de pilot la Paris (în ţară nu se putea neam…), a fost la rândul ei prima femeie pilot din România. Competiţia cu bărbaţii îi cam făcuse pe aceştia din urmă să scrâşnească din dinţi. Sexul tare trebuia să admită că sexul frumos are şi gen distinct…

Au urmat pentru Smaranda destule antrenamente, executate de altfel mai toate prin marile oraşe ale Europei cea pricopsită, visul româncei fiind acela de a doborî toate recordurile de săritură cu paraşuta din lume, dar şi de a avea propriul ei avion ca să nu mai depindă de ale celor de pe alte meleaguri, care nu erau deloc dispuşi de a face acte de graţioasă generozitate (ba chiar dimpotrivă!)

Şi-a fost anul 1932. Cu sprijinul comunităţii de români din San Francisco, în ziua de 19 mai 1932, ea reuşeşte să coboare cu paraşuta de la 7315 m, coborâre care a durat peste 25 de minute. Recordul mondial absolut de altitudine a fost atunci doborât, Smaranda Brăescu devenind *campion mondial absolut* şi fiind declarată *prima sportivă a lumii.*

Măria Sa Regele Carol al II-lea, dacă tot se întorsese la tronul tras de sub fundul fiului său Mihăiţă – ocupant inocent de când cu renunţarea la strapontina regală a playboyului vrăjit de vântul de libertate – eliberare faţă de orice răspundere la care l-ar fi obligat rangul, dar şi de dulcea promisiune de amor, când cu Zizi, când cu duduia cea Lupeasca, s-a grăbit să se agaţe şi el de înalta performanţă a Smarandei, decorând-o cu… amândouă mâinile cu *Ordinul Virtutea Aeronautică, clasa „Crucea de Aur" cu două braţe*. Însă bani cât să-şi cumpere un avion şi paraşutista noastră campioană mondială (marele ei vis!), nu i-a dat el de la bugetul ţării, care-i era lui puşculiţă proprie. Dar mai era şi presa românească! Astfel, cotidianul *Universul* deschide (cum o mai făcuse şi altădată!) nişte liste de subscripţie publică, în vederea strângerii banilor necesari achiziţionării unui avion de raid pentru Smaranda. Şi reuşeşte. Avionul ei – un M2H englezesc, pe care l-a botezat „Avram Iancu", avea să fie vopsit în roşu-galben-albastru şi pilotat chiar de ea (tot în Anglia obţinuse temerara cuceritoare a înălţimilor şi licenţa de zbor, la 25 martie 1935). Cu multe peripeţii, pasărea tricoloră de oţel a traversat cerul Europei în zborul ei spre ţara care-i era vatră, şi prag de lume, şi leagăn, şi popas.

Şi-au mai trecut nişte ani. Mai marii lumii (?!) nu-şi mai încăpeau în spaţiile lor vitale şi, cum se înarmaseră până-n coroanele lor dentare, voiau să-şi şi testeze armamentul. Şi-atunci au pus-o de un nou război – tot Mondial, se înţelege! Aliaţii la dezastru, dintru început, s-au trezit repejor duşmani de moarte. Şi moartea s-a pus pe cosit vieţi nevinovate de tineri chemaţi sub arme prin ordine dintre cele care nu se discută, dar şi vieţi de copii, femei, bătrâni, de-a valma, de toate naţiile, în ceea ce s-a consemnat în istoria omenirii cu numele de *Al Doilea Război Mondial.*

→

Cherchez la femme

Iubitoare de patrie cu adevărat (nu cum pretind a fi multipartinicii noştri politicieni „topiţi" de grija ţării!), Smaranda Brăescu s-a aflat pe toate fronturile româneşti, alături de aviatori şi de paraşutişti români. În anul 1941 activează ca instructor voluntar la Batalionul 1 de Paraşutişti care se formase pe aerodromul de la Popeşti-Leordeni; data de naştere a trupelor de paraşutişti a fost 10 iunie 1941!

În timpul războiului a mai activat ca voluntar în *Escadrila Albă* de aviaţie sanitară, pe frontul de Est, iar pe frontul de Vest, când cu întoarcerea frontului spre soare-apune, în Escadrila nr. 13 de recunoaştere, observaţie şi legătură şi apoi în Escadrila nr. 113 Legătură, până la sfârşitul războiului. Pentru activitatea pe frontul de luptă a fost decorată cu Crucea „Regina Maria", clasa a III-a.

După război (că s-a sfârşit şi Mondialul acela!) Smaranda Brăescu a avut soarta tuturor elitelor româneşti vânate pentru exterminare de fiarele roşii „eliberatoare" care ne potopiseră ţara, transformând-o într-un ţarc concentraţional în care punctul cel mai cumplit al terorii a fost aşa-numitul *experiment de reeducare prin tortură* de la penitenciarul din Piteşti (1949-1951), dar şi nu mai puţin cumplitele temniţe de la Aiud, Jilava, Sighet, Canal şi, de fapt, toate cele 150 de închisori care împânziseră ţara, ca să nu mai amintim şi de lagărele de prizonieri ca imperii ale morţii albe de prin Siberii.

După alegerile „democratice" din noiembrie 1946, semnătura Smarandei Brăescu a apărut, alături de a altor personalităţi româneşti cu dragoste de patrie şi respect pentru adevăr, pe un memoriu care a fost trimis Comisiei Aliate de Control, memoriu prin care se semnala incorectitudinea rezultatului votului (furtul perfecţionat în prezent de Clotildele care ne fericesc neamul cu dexteritatea lor internaţională!), dar, din nefericire, acel document a ajuns în posesia delegaţiei sovietice – organizatoarea matrapazlâcului electoral. „Duşmanii poporului" – Smaranda Brăescu şi ceilalţi semnatari ai scrisorii, au fost de atunci „beneficiarii" opresiunii comuniste. A început pentru ea vânătoarea declanşată de fiarele roşii. Fiind nevoită să se ascundă spre a nu ajunge în temniţă, a fost condamnată în contumacie la 2 ani de închisoare. Şi-a schimbat numele, doar i s-ar pierde urma, a pribegit doar Dumnezeu ştie cum, iar bunul ei frate geamăn a ţinut-o ascunsă cum s-a priceput şi a scăpat-o astfel de temniţa comunistă. Tot a temniţă semăna şi „adăpostul" oferit ei de cei apropiaţi, dar măcar nu avea răceala şi grozăvia celulei de la Jilava.

Se numea Maria Matei când, prin anul 1947, s-a angajat ca menajeră în casa preotului greco-catolic Anton Pet din Răchiţeni, judeţul Iaşi. Grav bolnavă, a fost operată, iar spre sfârşitul aceluiaşi an, se afla la ferma Congregaţiei Maicii Domnului din Cluj, de data aceasta purtând numele de Maria Popescu. Starea sănătăţii sale agravându-se, Smaranda Brăescu (alias Maria Popescu) avea să moară la Clinica Universitară din Cluj a doctorului Iuliu Haţieganu, în ziua de 2 februarie 1948. A fost înmormântată sub numele de împrumut la Cimitirul din Cluj, parcela II B, numărul 1550.

Nici în pământul românesc de acolo nu şi-a aflat marea româncă Smaranda Brăescu creştineasca veşnică odihnă, că prin anii '70 ai secolului al XX-lea de care ne-am despărţit cu oroare ca să ajungem la mult nădăjduitul bine care s-a dovedit a fi de mii de ori mai rău decât răul, pe locul îngropării sale a fost „împământat" un bărbat de *nemtudom* naţionalitate ca pentru a consfinţi astfel împăcarea pe veci de veci a trăitorilor de pe acest sfânt binecuvântat pământ al Transilvaniei. Se spune că „adjudecarea" de către noul ocupant a locului cu mormântul Smarandei a fost posibilă deoarece n-ar fi mai existat nimeni care să plătească prelungirea… eternităţii sale.

Şi totuşi, Patria recunoscătoare!

În memoria eroinei, în anul 1978 a fost înfiinţat la Tecuci Aeroclubul „Smaranda Brăescu", desfiinţat (patria nerecunoscătoare?!) în 1998.

În anul 1990 a luat fiinţă Batalionul de Paraşutişti 498 din Bacău, cu denumirea onorifică de Batalionul „Smaranda Brăescu", unitate care avea să ia parte la numeroase intervenţii în teatre (o, nu, nu de interpretare actoricească!) de operaţiuni militare de prin Afganistan, Irak, Bosnia-Herţegovina, Kosovo şi… să sperăm că de acum înainte, doar în întreceri sportive de agrement. Dar ni se spune că NATO ne mai trimite o mie de flăcăi destoinici gata să ne apere de neghiobia noastră, Franţa sare şi ea cu câteva sute de purtători de armă, dar, pentru liniştea noastră (ne asigură gura lumii facebookiste!) e vorba să ne trimită şi Biden forţe majore (şi neapărat vaccinate!).

Să ne bucurăm deocamdată că numele paraşutistei eroine Smaranda Brăescu l-a mai primit şi o stradă din Bucureşti (vor fi trecut paşii ei vreodată pe acolo?); o aeronavă a companiei Tarom (nu, nu de ultimă generaţie din flota de peste ocean!) poartă tot numele ei, ca şi Aeroclubul teritorial din Oradea. Muzeul Aviaţiei din Bucureşti îi rezervă un întreg stand de prezentare, iar Compania Red Bull a înfiinţat „Ordinul Smaranda Brăescu", care se acordă tinerelor paraşutiste din România sănătoasă.

Strănepoţii renumitei paraşutiste românce, Ana Maria Sireteanu şi Tudor Sireteanu, au publicat la Editura Vremea (şi au lansat în decembrie 2010), *Jurnalul celebrei Smaranda Brăescu*. Citiţi-l, tineri şi tinere din zilele noastre, pentru care cerul îşi deschide largile lui porţi de lumină spre a vă trezi dorul de înalt când (poate) aripile sufletului dor de greul neînţelesurilor toate!

În anul 2022, când se împlinesc, iată, 125 de ani de la naşterea Smarandei Brăescu, aşteptăm cu tot interesul şi nădejdea ca omagierea memoriei sale, atât în România, cât şi în lumea care va fi auzit de numele ei, va fi la cote înalte.

Semn(al) de carte

Teofil Răchiţeanu, *Efulguraţii (Sentimente cu poeţi)*, Editura Scriptor, Cluj-Napoca, 2022

De câţiva ani, Teofil Răchiţeanu, poetul sihastru din Răchiţele, Orfeul Munţilor de Apus, ne-a obişnuit, ne-a nărăvit!, cu nişte „cărţuci" cât frunza (una, cea din 2018, chiar aşa se numeşte, *Frunze*) ori cât palma - fie întinsă ca pentru ghicit, căci asta este ispitit cititorul să facă, un act de chiromanţie spre descifrarea definiţiei Poesiei („tristeţe-nsorită, fericire ce doare/ Şi nicicând şi niciunde vindecare nu are") şi a destinului poetului, fie pentru a-i oferi acestuia, cititorului, efigiile lirice ale celor care-i stau răchiţeanului „lângă suflet" (…), scriitori de demult şi de azi, de la noi şi de aiurea, trubaduri, actori ori emblematice figuri istorice (desigur Iancu ţintuit „pe crucea Ardealului", desigur Brâncoveanu Constantin „Cruce hristică, Destin"), cum se întâmplă în această nouă antologie de *Efulguraţii.*

Citite, şi acestea, ca „o singură şi copleşitoare poemă", după cum cerea regretatul V. Fanache referindu-se la *Efulguraţiile* din 2018, catrenele teofiline de acum se revelează a fi o insolită ars poetica, axată majoritar pe trasarea unui arbore genealogic preponderent liric. Vom întâlni, chemaţi să-i întrupeze ramurile, „ochii fără cer/ Ai Divinului Homer", „umbre[le] de Euridice" ale lui Orfeu, îi vom găsi pe exilatul Ovidiu plătind „delictul de iubire" „cu-a sa viaţă", dar şi pe „Dosofteiu/ limbii poezeşti temeiu", pe „derbedeul-zeu" Villon, pe Rilke închinând în Valhala „cupe de mied" cu „zeii lui vechi", pe Esenin, „mesteacăn pal la geam", pe Blaga în căutarea unor „străvechi izvoare", pe „poetul pădurar" Gheorghe Pituţ, pe îngerul Nichita, pe Horia Bădescu al cărui nume e echivalat cu toamna şi cu „burgul Clujului", dar, mai ales, pe „Domnul Eminescu" – „teiul Eminescu", „lacrimă Limbii Române" –, „împărat cum nu e altul". Vom da de „Răul înflorit" baudelairian, de vinul lui Khayyam, de corbul lui Nerval, de Floarea Albastră a lui Novalis… (Rodica Lăzărescu, în prefaţa „Răchiţi-m-aş răchiţi…")

Florea Firan, *Amprente şi voci,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, vol. I – 2017, vol. II – 2021

Volumul *Amprente şi voci* oferă un segment polifon al culturii române printr-o selecţie de creatori care şi-au pus într-un fel sau altul amprenta asupra timpului şi spaţiului în care s-au manifestat. Prezentările sunt de tip monografic în sinteză, îmbinând aspecte biografice cu momente importante ale operei scriitorilor şi artiştilor analizaţi din perspectiva criticii literare.

Criteriul includerii autorilor este cel alfabetic. Toate cele 41 de portrete ale unor scriitori diferiţi, din epoci şi spaţii diferite incluse în acest volum au făcut obiectul editorialelor publicate în ultimii ani în Revista *Scrisul Românesc*. (Autorul, la începutul volumului I, care se încheie cu o postfaţă, „Omul enciclopedic", scrisă de Constantin Cubleşan. Tot C. Cubleşan semnează prefaţa la volumul al II-lea, cu titlul „Propunere pentru un Panteon Naţional"; acest al doilea volum conţine 40 de portrete de oameni de cultură.)

Ileana Roman, Tudor Răţoi, *Enciclopedia judeţului Mehedinţi: dicţionar*, Editura Prier, Drobeta-Turnu Severin, 2021 (colaboratori: Nicolae Chipurici, Marius Arbănaţi, Alina Cotan), 930 pag.

Ansamblul lucrării de faţă cuprinde sinteze monografice, informaţii uzuale, c.v.-uri, aserţiuni, analize, evaluări vizând: personalităţi, localităţi, etimologii, instituţii, firme, societăţi, publicaţii periodice, evenimente istorice, arheologice, culturale, monumente de artă şi civilizaţie, monumente ale naturii, cu iconografie în text şi în planşe color. (Coordonatorii, în Prefaţă)

Teodor Ardelean, coordonator, *100 de ani de la Marea Unire. 100 de personalităţi maramureşene care au făcut istorie,* Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu", Baia Mare, 2018 (764 pag.)

1918 – Anul Marii Uniri a Tuturor Românilor. 2018 – An însemnat ca limită a primului veac de după Marea Adunare Naţională de la 1 Decembrie 1918. Două repere încrustate în crusta vremurilor şi vremuirilor. Două momente unite printr-o traiectorie de idei şi semnificaţii. Trecutul cu prezentul coexistă şi construiesc viitorul numai împreună. Adică numai atunci când Trecutul este mereu prezent!

Această prezenţă de trecut în prezentul nostru din anul centenar 2018 a fost ţinta spre care am orizontalizat ţinuta verticală a unor oameni care ne-au cardinalizat viaţa aici pe meleagurile Maramureşului, atât de binecuvântat de Dumnezeu şi atât de preţuit de semeni. Aşa am gândit noi să fixăm în structurile memoriei pe cei care au aşezat mult suflet la temeliile zidirilor. Un veac privit printr-o sută de personalităţi înscrise majuscular pe răbojul timpului. O sută de destine care pot compune destinul general al oamenilor unui ţinut îmbogăţit în şi prin oameni. (Coordonatorul volumului, în Postfaţă)

Vikingii-urşi: demoni sau neanderthalieni?

Rodica BRETIN

Întrebarea pe care şi-au pus-o cercetătorii secolului al XX-lea − descoperind numeroasele referiri la vikingii-urşi, nu numai cazuri izolate, ci şi grupuri ce coborau periodic, între anii 700 şi 1100, de dincolo de Cercul Polar de Nord, din sutele de insule şi fiorduri norvegiene aflate deasupra Paralelei 65 − a fost: „Cine erau aceşti oameni şi de unde apăruseră?“

Întrebarea avansată de paleontologi secolului al XXI-lea diferă considerabil: „Erau într-adevăr oameni ca noi, proveniţi din *Homo sapiens Cro-Magnon?!“*

Odată admis faptul că menţionarea lor în cronici din Rusia, cele trei ţări scandinave, statele baltice, Imperiul German, Anglia, Scoţia, Irlanda şi zona hanseatică nu reprezintă o sumă de coincidenţe, exagerări sau confuzii, s-a căutat o explicaţie.

Astfel, după eterna teorie – omniprezentă în Evul Mediu şi nu numai – a „creaţiei diavolului“, epitaful oricărui mister nedezlegat, a apărut, în Renaştere, o primă idee „rezonabilă“: vikingii-urşi erau rezultatul încrucişării între un om şi o fiară. Savanţii din Secolul Luminilor (XVIII) şi cel al Ştiinţei (XIX) au respins-o însă, cu superioritate academică.

Se înşelau – cel puţin în parte.

Există destule atestări ale unor cazuri în care, în anumite condiţii, urşii s-au acuplat cu femei. Surse antice şi medievale semnalează asemenea incidente în amfiteatrele Imperiului Roman (Roma şi Galia, între anii 42 şi 187), apoi în Imperiul German şi Rusia (secolele VIII – XVI), în Ţările Scandinave, Finlanda (secolul VII – XIX) şi Polonia (secolele XI – XV). Cazurile sunt consemnate de cronicari sau istorici (Jan Dlugosz, Publius Cornelius Tacitus), de naturalişti (Athanasius Kirchner, Georges Louis Buffon, Pierre Bellon, Gerolamo Cardano), vânători şi exploratori (marchizul de la Salle, Sven Heddin), doctori (Axel Munthe, Emanuel Swedenborg). Iar Nord-Estul european nu deţine exclusivitatea: întâmplări similare s-au petrecut în Franţa secolelor X – XV şi pe continentul nord-american, unde legendele triburilor de indieni le păstrează vie amintirea, din Canada până la frontiera dintre SUA şi Mexic.

La fel ca gorila pentru triburile Africii Negre şi orangutanul pentru popoarele din Asia de Sud-Est, ursul reprezintă pentru scandinavi şi indienii nord-americani *altceva* decât un mamifer oarecare. Nordicii îi acordă un statut privilegiat, iar ideea filiaţiei pe linie paternă (pentru bărbaţi) sau a unei legături aparte (pentru femei) cu această „rudă apropiată a omului“ este privită ca foarte onorabilă. Numele de Björn (urs) este unul dintre cele mai răspândite în Scandinavia, ca şi „Marele Urs“ la indienii canadieni sau la cei din Munţii Stâncoşi.

Dacă un contact sexual între diferite specii de mamifere este anatomic posibil, o sarcină devine improbabilă, iar un făt viabil constituie o cvasi-imposibilitate. Diferenţa genetică (numărul şi aranjamentul cromozomilor) rămâne hotărâtoare. Au demonstrat-o, înainte chiar de apariţia geneticii, oribilele experimente făcute de nazişti (echipa doctorului Mengele sau organizaţia „Ahnenerbe“, prin Wolfram Sievers şi alţii) la Auschwitz, Buchenwald şi Ravensbrück. Acolo, prizonierele au fost silite să se acupleze cu mamifere din treizeci de specii (ierbivore, carnivore şi maimuţe antropoide) pentru a argumenta teoria „inferiorităţii“ anumitor populaţii europene (slavi, gali, greci, evrei). Arhivele SS capturate în Schwartzwald de US Army şi prezentate ca probe la Procesul de la Nürnberg, în 1946, confirmă contacte reuşite de cele mai multe ori, urmate de sarcini într-un procent de 15% din cazuri, toate terminându-se însă prin avorturi spontane înainte de luna a patra. (Peste 400 de femei din Polonia, Rusia, Franţa şi Grecia au fost forţate să participe la aceste „experimente“, 387 dintre ele fiind apoi împuşcate; şase supravieţuitoare au depus mărturie în Procesul de la Nürnberg. Niciunul dintre medicii nazişti vinovaţi nu a fost capturat – iar unii au emigrat în Statele Unite (1947 – 1948), unde au devenit personalităţi marcante în domeniul geneticii...)

Apărută după 1960, teoria „erorilor genetice“ a oferit o altă explicaţie: anumite defecte prezente în lanţul ADN provoacă maladii ce duc la deformări anatomice majore. Este motivul existenţei „monştrilor“, deveniţi, adesea, „curiozităţi de circ“ – giganţi, pitici, femei cu barbă, hermafrodiţi, oameni cu capul alungit (sindromul Marfan), cu oase moi sau cu pielea solzoasă, fete cu picioarele unite (fenomenul de „sirenism“).

Pilozitatea excesivă, conformaţia aparte a torsului, prognatismul straniu şi chiar culoarea neobişnuită a ochilor la vikingii-urşi puteau într-adevăr să fie rezultatul unor defecte genetice. Însă asta nu explică de ce humanoizi asemeni lor sunt întâlniţi, de milenii, pe trei continente (Europa, Asia şi America de Nord), uneori în grupuri de zeci de indivizi de ambele sexe!

O sută douăzeci de milenii, Europa (de la Gibraltar la Peninsula Iutlanda şi din sudul Angliei până la Bosfor), dar şi Asia Mică, parte din Orientul Apropiat şi Asia Centrală, au fost populate de oameni care arătau foarte asemănător cu vikingii-urşi: *Homo sapiens neanderthalensis.* Această specie, anterioară lui *Homo sapiens Cro-Magnon,* a apărut prin anii 150 000 î.Hr. şi s-a stins, parţial şi în condiţii neclare, în 25 000 î.Hr.

„Oamenii cavernelor“, numiţi astfel pentru că au fost contemporani ultimei glaciaţiuni (Wurm: 120 000 – 25 000 î.Hr.), aveau talia medie de 1,55 m, capacitatea cutiei craniene de 1 500 – 1 600 cm³ şi o pilozitate ce le acoperea aproape tot corpul. Existau două subspecii: „neanderthalienii clasici“, cu torsul, mâinile şi picioarele puternice, cu oase groase, cu craniul având arcade proeminente şi mandibulă masivă, tipici pentru Europa de Vest între anii 100 000 – 30 000 î.Hr., şi „neanderthalienii străvechi“, mai gracili, care populau Europa de Est, părţi din Asia şi Orient, între anii 150 000 – 25 000 î.Hr. Într-o lucrare de referinţă, *Atlas Archéologique Universel* (*Atlas arheologic universal*), David şi Ruth Whitehouse lansau o ipoteză potrivit căreia neanderthalienii „clasici“ au dispărut – probabil datorită unor deficienţe genetice –, iar cei „străvechi“ ar fi strămoşii omului modern. Ideea era o noutate îndrăzneaţă pentru anii 1970 – 1980; însă chiar de pe atunci, paleontologul Desmond Collins a combătut-o în lucrarea *The Human Evolution – from Ape to Artist* (*Evoluţia omului – de la maimuţă la artist*) reamintind şi demonstrând marile deosebiri între neanderthalieni şi oamenii de Cro-Magnon.

Astăzi, multitudinea descoperirilor arheologice de care dispunem pentru comparaţie confirmă evidenţa: esenţiale au fost tot diferenţele de cod genetic, ce despart irevocabil cele două specii. Ele au dus la deosebiri fiziologice care s-au reflectat direct în psihicul şi comportamentul populaţiilor respective. Neanderthalienii erau prea puţin dotaţi pentru abstractizare şi anticipări, având în schimb o memorie formidabilă – datorată dezvoltării lobilor parietali şi occipitali ai creierului în dauna celor frontali, semi-atrofiaţi ca urmare a presiunii exercitate asupra lor de osul frontal, ce se teşea de la arcade spre creştet. Rezulta o prodigioasă capacitate de a înmagazina cunoştinţe indirect, prin „memoria speciei“: experienţa de viaţă acumulată de-a lungul generaţiilor succesive – mergând înapoi, în timp, până la strămoşi foarte îndepărtaţi – se regăsea în bagajul de informaţii traduse, aparent, prin instinctele cu care nou-născutul venea pe lume. Datorită acestui tip de memorie, neanderthalienii se năşteau mai bine pregătiţi pentru supravieţuire decât strămoşii omului contemporan. Şi totuşi, cei care au câştigat lupta cu timpul au fost *Homo sapiens fossilis.* De ce? Pentru că, lipsindu-le „memoria speciei“, şi-au dezvoltat capacităţile de adaptare – iar într-o lume în continuă schimbare, adaptabilitatea este infinit mai importantă în procesul evolutiv decât cunoştinţele transmise genetic despre o situaţie, un fenomen, un mediu ce se puteau modifica faţă de momentul când fusese înmagazinată informaţia respectivă!

Deşi aveau limbaj, probabil semiarticulat, cunoşteau focul, prelucrau piatra, lemnul şi osul, inventaseră topoarele, suliţele, cuţitele, capcanele, veşmintele şi se organizaseră social destul de complex, neanderthalienii s-au oprit la acest stadiu, suficient pentru supravieţuire, dar nu şi pentru evoluţie. Cei care au inventat armele de lovire la distanţă, uneltele specializate, casele, roata, ambarcaţiunile, au descoperit limbajul metaforic, artele, îmblânzirea speciilor de animale, cultivarea plantelor şi, esenţial, prelucrarea metalelor, au fost *Homo sapiens fossilis.* Specia a avut mai multe grupări (Cro-Magnon, Brünn, Comb-Capelle, Chancelade, La Madeleine, Oberkassel, Grimaldi) care vor da naştere, prin anii 10 000 î.Hr., la tipurile de populaţii europene cunoscute astăzi: nordică, meridională, slavă, saxonă.

Apăruţi în anii 35 – 30 000 î.Hr., *Homo sapiens fossilis* se caracterizau prin talie înaltă (1,85 m), capacitatea cutiei craniene de 1 700 – 1 800 cm³, membre lungi şi oase subţiri, pilozitate corporală redusă, creier cu emisfere egal dezvoltate şi un număr sporit de circumvoluţiuni, chip oval, bine proporţionat (datorită verticalizării osului frontal, micşorării foselor nazale şi retragerii prognatismului). Aceste caracteristici fizice au necesitat 200 000 – 400 000 de mutaţii genetice cu caracter neotenic (mecanismul biologic ce permite unor specii să păstreze caractere neonatale sau infantile pe întreg parcursul vieţii şi care a dus la evoluţia omului din maimuţele antropoide). Ele reprezintă un adevărat miracol al naturii, având loc nu în sute de milioane de ani (într-un milion de ani se produc, în medie, 250 de mutaţii genetice), ci doar în 100 000 de ani!

Codul genetic al omului modern s-a dovedit mai puternic decât al neanderthalienilor, ceea ce a dus, probabil, la dispariţia celor din urmă. Ei nu au fost eliminaţi prin masacre la scară mare, ci prin împingerea spre zone inospitaliere de către noii veniţi şi, în egală măsură, prin pierderea treptată a caracteristicilor neanderthaliene la urmaşii rezultaţi din cupluri Neanderthal – Cro-Magnon. Totuşi, grupuri restrânse au supravieţuit în Asia Centrală, Caucaz, nordul Scandinaviei şi în Bazinul Volgăi, până în secolele X – XV (unii au rezistat chiar până în secolele XIX – XX în Mongolia, Pamir sau Siberia).

Cei din Scandinavia au un istoric aparte.

→

Vecina mea, Africa

Mercenarii din deşert

Nicolae MELINESCU

În condiţiile în care China şi-a cam încheiat expansiunea economică în Africa sub-sahariană şi şi-a pus tunurile intereselor globale pe America Latină şi pe Marea Caraibilor, Rusia şi-a consolidat prezenţa şi influenţa în ţările continentului negru. Procesul s-a accelerat semnificativ după alipirea Crimeii în 2014. Consacrarea politicii Moscovei în Africa a fost marcată în 2019 de întâlnirea fastuoasă de la Soci a liderului rus cu cinzeci şi doi de conducători africani, dintre care patruzeci şi opt erau preşedinţi în exerciţiu.

Acest gen de reuniuni bombastice în care oaspeţii la cel mai înalt nivel sunt răsfăţaţi cu o curtoazie festivistă a fost iniţiat şi exploatat cu succes de comuniştii chinezi în anul 2000 şi în evenimente ulterioare asemănătoare. Formatul a părut promiţător şi a fost adoptat de către India şi Japonia, fără recunoaşterea drepturilor de autor ale inventatorului.

În spiritul cinismului moscovit, preşedintele rus şi-a exprimat acum trei ani voinţa politică de a încheia acorduri comerciale cu africanii „fără condiţionări politice sau de altă natură!" (themoscowtimes.com/2019/10/26/russia-inaugural-africa-summit-moscow-sells-sovereignity-a67916, accesat 28 februarie 2022) Faţă de atitudinea unor ţări occidentale care „au recurs la presiuni, intimidare şi şantajarea guvernelor naţionale", Rusia s-a declarat pregătită să ajute victimele unor asemenea manevre post-coloniale „pentru ca acestea să-şi consolideze suveranitatea de stat". (*Ibidem*)

Spre deosebire de modul occidental de asistenţă, condiţionat după Războiul Rece de respectarea de către ţările beneficiare a drepturilor individuale şi colective, a transparenţei în repartizarea şi folosirea donaţiilor şi a ajutoarelor, ruşii, ca şi chinezii, nu s-au împiedicat de asemenea detalii. Moscova a pus banii pe masă, ceea ce i-a tentat şi încântat pe unii ca preşedintele Ugandei, al Camerunului, al Guineei, Ciadului sau pe alţi şefi de stat cu apucături dictatoriale şi cleptomane.

Cum, însă, nimeni nu oferă un prânz gratis, nici Rusia nu s-a limitat la ipostaza de bun samaritean, gata să ia din drum şi să oblojească fără nicio plată un biet călător, bătut, jefuit şi lăsat să moară. Într-o cadenţă subtilă şi bine mascată de ochii lumii, expansiunea rusească în Africa a depăşit zone tradiţionale asociate din perioada bipolarismului şi a sferelor de influenţă.

Pe 25 ianuarie 2022, la capătul loviturii de stat prin care l-a înlăturat de la putere pe bancherul politician, preşedinte în Burkina Faso, Roch Marc Christian Kaboré, locotenent-colonelul Paul-Henri Sandago Damiba a dezlănţuit manifestări frenetice de bucurie. În piaţa centrală din Ouagadougou mulţimea a dat foc drapelului Franţei, partenerul economic, politic şi militar al vestului Africii, şi a dansat plină de extaz sub steagul Rusiei, ca semn al victoriei democraţiei. Cum de au apărut peste noapte sute de steaguri ruseşti nu mai este o taină. Tot aşa cum steaguri americane au apărut cu miile ca să întâmpine coloanele de blindate la intrarea în Kuweit!

Guvernul militar de tranziţie din Mali a importat la începutul lui 2022 patru sute de militari ruşi cu scopul declarat de a ajuta armata naţională în lupta cu islamiştii din Al Qaeda magrebian şi din auto-intitulatul Stat Islamic. Autorităţile interimare de la Bamako au recunoscut prezenţa unor „consilieri" ruşi care sprijineau şi instruiau capacitatea operaţională a forţelor locale de securitate. Comandanţii militari au respins acuzaţiile că ar folosi mercenari din grupul rusesc Wagner, apropiaţi sau colaboratori ai complexului militar industrial al lui Putin, chemaţi, de fapt, să combată orice formă de protest popular împotriva prelungirii mandatului conducerii militare a ţării pe cinci ani după lovitura de stat din 2021. Insinuarea paramilitarilor moscoviţi în armata maliană i-a corespuns şi reducerii efectivelor franceze în regiune. În 2013, Franţa a deplasat un corp expediţionar de cinci mii de soldaţi în trei baze din nordul ţării, ca să ajute la eliminarea insurgenţei jihadiste. Recent, numărul lor a fost redus la jumătate. Surse care şi-au păstrat anonimatul au susţinut că efectivele mercenarilor ruşi au continuat să crească, ceea ce l-a făcut pe un diplomat francez să considere inacceptabilă folosirea combatanţilor Wagner pentru preluarea conducerii ţării de către militarii centrafricani. „Junta care a pus la cale lovitura de stat şi-a asumat ilegal puterea şi a recurs la serviciile Grupului Wagner ca să se salveze şi să rămână la putere." (france24. com/en/africa/20220107-russian-military-advisors-in-mali-after-french-troop-reduction, accesat 28 februarie 2022)

În ultimii ani, influenţa paramilitară rusească în Republica Centrafricană, fostul imperiu al lui Bokassa, a crescut semnificativ şi mercenarii ei au devenit, în lupta cu separatiştii jihadişti, vârful de lance favorit al preşedintelui Faustin-Archange Touadéra, dezamăgit de incapacitatea forţelor ONU de menţinere a păcii, desfăşurate iniţial tocmai ca să pună capăt ciocnirilor şi să aducă stabilitatea. Tentat de serviciile furnizate de mercenarii ruşi, preşedintele centrafrican a mizat totul pe Grupul Wagner, contractant privat, condus de Evgheni Prigojin, apropiat al Kremlinului, aflat sub sancţiunile americane după presupusa implicare a Rusiei în alegerile prezidenţiale din 2016.

Touadéra a afirmat în mai multe rânduri că nu are un contract cu mercenarii Grupului. Surse independente susţin că o mie două sute până la două mii de combatanţi europeni, în costume de camuflaj şi ţinută de luptă, folosesc vehicule militare nemarcate care, în loc să elimine grupările insurgente care bântuie zonele de nord şi de vest, comit abuzuri care, la rândul lor, alimentează războiul de gherilă împotriva autorităţii guvernamentale. Miza exclusivistă pusă de preşedinte pe wagnerieni a îngrijorat Franţa, unul dintre donatorii tradiţionali de asistenţă, inclusiv militară.

Un nou cap de pod pentru armatele private ale Rusiei în Africa Sub-Sahariană a apărut în nordul Mozambicului. Provincia Cabo Delgado a devenit un perimetru de mare interes pentru companiile americane şi occidentale care funcţionează în industria energetică. Resursele de gaze naturale recent identificate le-a încurajat să dezvolte o nouă aşezare într-o zonă rurală săracă, Gas City, care să valorifice noile depozite naturale. Islamiştii fundamentalişti refugiaţi din conflictele prelungite din Afganistan, Irak, Yemen sau Siria s-au instalat în apropierea satelor din jurul instalaţiilor industriale, au trecut la terorizarea comunităţilor de pescari şi agricultori ameninţaţi cu răpiri şi asasinate ca să obţină susţinerea băştinaşilor în raidurile de sabotare a noului oraş energetic. Într-o stare de confuzie, în care guvernul a recunoscut că nu dispune de forţe atât de numeroase, bine echipate şi instruite care să elimine ameninţarea teroristă, armatele private au părut o promisiune justificată şi Grupul Wagner s-a plasat în capul listei ofertanţilor. Aproximativ patru sute de mercenari s-au pus pe treabă, au eliminat câteva zeci de extremişti, dar lipsa unui sprijin logistic şi tactic din partea armatei naţionale a redus capacitatea lor de eliminare a teroriştilor.

Ceea ce complică ecuaţia africană este tocmai criza din Europa. În Consiliul de Securitate al ONU, Kenya, membru nepermanent, s-a opus în termeni categorici acţiunilor Rusiei în Ucraina, iar Uniunea Africană şi-a făcut cunoscută îngrijorarea extremă, fără, însă, să critice Rusia deschis. Reacţia „pufoasă" a organismului continental a fost contracarată de una din vocile cele mai autorizate. Africa de Sud, care are relaţii extinse cu Rusia, mai ales în zone sensibile cum ar fi industria diamantiferă, a cerut fără echivoc retragerea armatei Rusiei din Ucraina şi şi-a exprimat speranţa pentru rezolvarea negociată a conflictului. Nu a fost o atitudine general acceptată. Centrafricanul Touadéra a susţinut recunoaşterea aşa-zisei independenţe a regiunilor răsăritene ucrainene ca să nu pară că încurajează separatismul, care i-ar afecta integritatea teritorială sub ameninţarea secesioniştilor Séléka – coaliţie islamistă – aflată de două decenii într-un conflict sângeros cu majoritatea creştină Anti-balaka şi armata naţională.

În Sudan, adjunctul şefului juntei, Mohmed Hamdan Dagalo, a semnat recent la Moscova noi acorduri de colaborare, inclusiv în domeniul militar. Reţineri în condamnarea Rusiei au manifestat şi alte ţări sub-sahariene, legate de interese directe cu administraţia de la Moscova. Din cincizeci şi două de ţări africane, doar douăzeci nu importă armament prin corporaţiile ruseşti. Potrivit constatărilor Agenţiei Suedeze pentru Studierea Apărării – SIPRI, preluate de BBC, Algeria şi Uganda au acorduri de cooperare militară cu Rusia care acoperă între 70 şi 100 la sută din necesar, Angola şi Sudanul de Sud, între 50 şi 69 la sută şi douăzeci şi nouă state între 30 şi 49 la sută. (bbc.com/news/world-africa-60506765, accesat 28 februarie 2022)

În politica sa de redimensionare a influenţei de superputere mondială, Rusia va avea nevoie de noi parteneriate. Oricât ar fi ele de consistente, nu vor putea acoperi forţa comercială, financiară şi economică a relaţiilor cu Statele Unite şi Europa. Numai China, India, Brazilia, Cuba, Venezuela, Iranul sau Pakistanul nu vor putea să umple golul provocat de boicotul unor protagonişti de mare forţă. Chiar dacă Rusia găseşte – puţin probabil – noi parteneri, trauma provocată şi loviturile date sistemului relaţiilor internaţionale condamnă agresorul la izolare ca stat terorist.

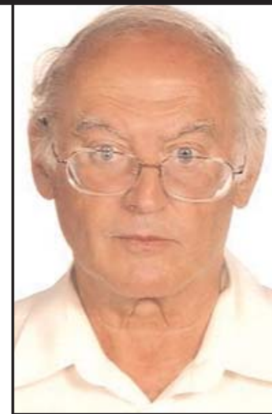
Potrivit descoperirilor arheologice dintre 1800 şi 1970, neanderthalienii nu au populat peninsula până la dispariţia lor din Europa (anii 25 000 î.Hr.), datorită extinderii calotei glaciare peste întreg nordul continentului (Norvegia, Suedia, Finlanda, Ţările Baltice, Scoţia, Danemarca, Prusia şi Irlanda). Urmele primelor aşezări din aceste zone datează din anii 10 – 9000 î.Hr. şi aparţin omului modern protonordic (*Homo sapiens Cro-Magnon – La Madeleine – Brünn*).

Rezultatele cercetărilor de după 1980 atestă însă existenţa, dincolo de Paralela 65, în Norvegia şi Suedia, a unor comunităţi neanderthaliene între anii 10 000 – 2000 î.Hr., confirmând teoria potrivit căreia aceste grupări au fost împinse spre nordul extrem de populaţiile Cro-Magnon. Un adevăr pe care cronicarii medievali îl afirmau încă din secolele IX – XV: „Triburi de oameni-urşi se ascund în peşterile adânci din fiordurile şi munţii rămaşi în afara regatelor suedez şi norvegian (aşa cum erau ele constituite în anii 800 – 1200, n.a.)".

„Oamenii-fiare" se îmbrăcau în blănuri de urs, nu cunoşteau metalul şi făceau uneori incursiuni în ţinuturile vikinge pentru a fura femei, copii, dar mai ales arme şi unelte. Trăind dincolo de limita nordică a culturii cerealelor în Europa, oamenii-urşi supravieţuiau din vânătoare şi păstorit semi-nomadic. Din acuplările – voite sau nu – cu „oamenii-urşi", femeile vikinge năşteau copii pe care, spun legendele „îi ucideau neîntârziat şi fără şovăială, înfricoşate de înfăţişarea lor monstruoasă".

Treptat, odată cu explozia populaţiei vikinge, neanderthalienii scandinavi au fost masacraţi. Însă amintirea lor a rămas: în memoria colectivă a comunităţilor locale, în poemele recitate de scalzii regilor Harald „Colţ Ascuţit" al Norvegiei, Harald „Dinte Albastru" al Danemarcei şi Erik „Victoriosul" al Suediei (secolele VIII – X) sau în cronica ambasadorului arab Ibn Fadlan (secolul X)...

Un cărturar neconvenţional

Mircea OPRIŢĂ

György Györfi-Deák este scriitor şi comentator de literatură SF, eseist şi traducător, grafician, precum şi un artist specializat în origami. S-a născut la 17 aprilie 1964, în Timişoara, localitate unde în 1988 a absolvit cursurile universitare ale Facultăţii de Fizică. După o scurtă perioadă de profesorat în domeniul specialităţii sale, s-a transferat la Biblioteca Judeţeană „Ioniţă Scipione Bădescu” din Zalău, pentru ca ulterior să se angajeze la Biblioteca Municipală din Jibou. A debutat în 1981, într-o publicaţie şcolară din Piteşti, însă colaborările frecvente le-a avut la revista timişoreană *Forum studenţesc* (unde era redactor între 1985-1988) şi la revista *Caiete Silvane* din Zalău, începând din 2005. Pe parcursul studenţiei a îndeplinit funcţia de preşedinte al cenaclului „H.G. Wells” din Timişoara, participând însă cu interes şi la manifestările clubului „Helion”. Povestiri de anticipaţie a publicat în antologii ale genului (*Întoarcere pe planeta albastră* şi *La orizont această constelaţie*), însă proză, traduceri şi cronici de carte semnate de el au apărut într-un mare număr de reviste răspândite în întreaga ţară; cele care ne interesează în mod deosebit sunt *Helion, Paradox* şi *Biblioteca Nova* din Timişoara, *CPSF Anticipaţia* şi *Jurnalul SF* din Bucureşti, *Pro-Scris* din Ploieşti, unde a şi coordonat colaborările publicaţiei, în strânsă colaborare cu iniţiatorul proiectului (aflat o vreme în America), din 2002 şi până la încetarea apariţiei acestuia. Relativ constant, publică articole în *Caiete Silvane* din Zalău, în mare parte despre cărţi SF şi fantasy, dar şi unele de interes mai general despre viaţa culturală sălăjeană. Acestea din urmă au apărut şi în volume proprii de publicistică (precum *Curiozităţi sălăjene*, 2010 şi *Techergheli sălăjene*, 2013). Pasionat de opera lui Tolkien, a fost coautor împreună cu Mihaela Cernăuţi-Gorodeţki la o lucrare de referinţă: *Enciclopedia lumii lui J.R.R Tolkien*, 2007 (coordonator Robert Lazu), urmată în 2014 de un volum de eseuri, *Tolkien cel veşnic verde*. Între cărţile sale de interes general se înscrie şi *Trilogia franciscană* (eseuri, 2014), pe care autorul o semnează cu pseudonimul Franciscus Georgius. Cărţile sale de eseuri cu subiect SF au apărut în ediţii electronice (*Istorii şi isterii literare*, 2004, *Lampa de veghe*, 2005, *Acumulatorul gelos şi alte scrieri*, reprezentând volumul 3 al *Trilogiei franciscane*, 2015, *Marea şi eterna dragoste: ştiinţificţiuni şi alte voioşii*, 2015), unele dintre ele având ulterior şi ediţii pe hârtie. Ca scenarist sau traducător, a colaborat cu Dodo Niţă şi Kiss Ferenc, cu Sandu Florea, inclusiv la cartea dedicată acestui grafician autor de BD, Sandu Florea, o monografie (2012). Cu exponate din categoria origami (autorul se amuză să şi le numească, personalizat, „gyurigami”), a participat la mai multe reuniuni sefiste de nivel naţional, inclusiv la Eurocon-ul din 1994 de la Timişoara, unde a reuşit să trezească interesul unor invitaţi de onoare precum John Brunner şi Joe Haldeman („de la care – mărturiseşte gyurigamistul – am primit o sticluţă de whisky în schimbul unei figurine”).

Întrucât partea cea mai „ordonată” editorial până acum a scrisului lui György Györfi-Deák este reprezentată de intervenţiile sale critic-eseistice, ni se impune o discuţie sub acest aspect. Autorul reprezintă un gen de cărturar anti-tipic, sau „antipic”, ca să folosim un cuvânt inventat de el într-un articol mai vechi (*Logica antipului,* 1987). Discutând, acolo, o relaţie a anticipaţiei cu literatura folclorică, avea în vedere în primul rând personajul genului şi urmărea mutaţiile suferite de acesta de la arhetipul modelului mitologic originar, prin stadiul de prototip întâlnit în basme, spre faza stereotipului, pronunţat clişeistic, din SF-ul comercial. Concluzia era una de bun-simţ, dar şi cu valoare pentru teoria genului, şi anume, că „singura modalitate de reînnoire a capacităţii de sugestie a stereotipului rămâne «developarea» clişeului, remodelarea sa, transformarea într-un *anti-stereotip* (pe scurt, *anti-tip* sau *antip*)”. Când spunem că Györfi-Deák se manifestă ca un erudit neconformist şi oarecum în răspăr cu stereotipul personajului denumit – din amuzament peiorativ – „şoarece de bibliotecă”, trebuie să avem în vedere, mai întâi, distanţarea sa ironică faţă de o profesie pe care în realitate o respectă şi, familiarizat cu toate dedesubturile ei, îi suportă calm corvezile sistematice. Dar nu se lasă subjugat de ea în aşa măsură încât să absolutizeze „dulcea zăbavă a cetitului cărţilor” şi să refuze să vadă, cu o bucurie secretă, cum această meteahnă cronicărească e preluată de internet. Ba chiar „pune umărul” la acest proces de transfer al lui Gutenberg în lumile electronice, în urma căruia însuşi cărturarul, supus fenomenului de „anti-stereotipizare”, tinde să-şi „developeze” şi să-şi restructureze persistentul clişeu de explorator tenace al cărţilor de carton şi hârtie, pe care le deschizi pe masă şi le răsfoieşti cu degetul. Prin urmare, a venit vremea să le răsfoim cu mouse-ul, aşadar cu „şoarecele de computer”, pe ecran.

Volumul *Istorii şi isterii literare* are un titlu înşelător şi, în bună măsură, exagerat. Textele din volum nu sunt nici „istorii” şi nici „isterii” în sensul propriu al acestor cuvinte, ci eseuri critice temeinice ca documentare, scrise la modul inteligent şi spiritual. Dacă în momentul primei lor apariţii prin fanzine şi almanahuri articolele acestea

se pierdeau oarecum printre alte texte de uz curent în viaţa „fandomială”, abia asocierea lor în volum pune în lumină un proiect veritabil, autorul remarcându-se, în contextul anticipaţiei româneşti contemporane, ca un eseist talentat şi interesant. Surprinzător e că, deşi concepute şi publicate la mari intervale de timp, articolele nu lasă impresia acestei distanţe. Dimpotrivă, ele se încadrează convenabil în proiectul de ansamblu, fără repetiţii, dând chiar impresia unui grupaj de subiecte abordate unitar şi tratate cu o tensiune relativ constantă a exerciţiului componistic. György Györfi-Deák e interesat de varianta utopică a SF-ului ca şi de răsturnarea ei în negativ. Grupate sub titlul *Despre distopii numai de bine*, paginile rezervate lui Huxley şi lui Evgheni Zamiatin nu se feresc de servitutea didactică a descrierilor de subiecte romaneşti, poate din pricină că genul fanteziilor contrautopice, în sine, reprezenta, până nu demult, o noutate în lectura cititorului nostru obişnuit. Neagreate de ideologia comunistă, cărţi precum *Noi* de Zamiatin şi *1984* de George Orwell şi-au aşteptat traducerea în limba română până după 1990, încât chiar şi cărturarul „antipic” simte nevoia să zăbovească asupra detaliilor de subiect şi de personaj, spre a-şi face convingătoare intervenţia publică. Totuşi, nu descripţia de tip enciclopedic reprezintă formula sa favorită. Autorul procedează, de regulă, la decupaje ideatice interesante, dezvoltate în expuneri pentru care textele SF reprezintă argumente şi nu invers. O povestire ca *Libelungii* de Mihail Grămescu îi serveşte, de pildă, ca „studiu de caz” pentru ilustrarea transferului unor structuri narative din basm (cele conturate de V.I. Propp, cu *Morfologia basmului fantastic*) în SF. Ceea ce e valabil „în mic” devine valabil şi la nivelul întregului gen, lasă eseistul să se înţeleagă, fără a mai osteni la sprijinirea ideii enunţate şi prin alte exemplificări.

Decupajele supuse analizei sunt, în volum, numeroase şi operate la nivelurile tematice convergente. Înaintând pe firul unei idei, referinţele autorului vizează atât faptul literar, cât şi faptul socio-istoric, din asocierea cărora apar adesea fie similitudini, fie contraste relevante. În *Aurul şi tezaurul science-fiction* se pun dezinvolt în legătură figura lui Marco Polo (mai precis, istorisirile lui despre banii de hârtie care, spre uluirea veneţienilor robiţi exclusiv galbenilor sunători, circulau la curtea lui Kublai Khan), *Faust* de Goethe, legendele despre principii Rákóczi şi Constantin Brâncoveanu (unele încifrate savant de Dimitrie Cantemir în *Istoria ieroglifică*), pentru a se ajunge în cele din urmă la aurul din mări al lui Jules Verne, la aurul ceresc al lui Wells (obsesia lui Bedford din *Primii oameni în Lună*), ca să nu mai vorbim de aurul transmutaţiilor chimice, preluat în chip „ştiinţific” de SF din alchimia medievală.

Trasee spectaculoase urmează şi alte eseuri. *Extraterestrul român* pleacă de la un sondaj sociologic al lui Lucian Ionică, din ale cărui date prelucrate electronic (încă înaintea invaziei de PC-uri prin casele noastre) rezulta interesul mare al românilor pentru tema fiinţelor inteligente din alte lumi. Explicaţia acestui interes special este căutată în folclor, unde argumentele ar fi mitul Zburătorului (în interpretarea lui G. Călinescu) şi Dănilă Prepeleac, descris de Creangă însuşi ca „leneş, nechitit la minte şi nechibzuit la trebi”, nătărăul care îl păcăleşte totuşi pe diavol, ca reprezentant al unei „civilizaţii demonice” percepute în chip aparte de folclorul românesc. Asemenea cugetări pregătesc observaţiile privitoare la particularităţile primite de tema extraterestrului în anticipaţia noastră literară, din convingerea eseistului că „inteligenţa nativă şi dezvoltatul simţ al ridicolului dovedite de eroii snoavelor populare transpar şi în modul de abordare a contactului între civilizaţii”. Acestei argumentaţii în registru tradiţionalist i se adaugă, spre echilibrare, consideraţiile americanilor N. Lee Wood şi Norman Spinrad privitoare la existenţa, în SF-ul nostru, a unui „suprarealism magic românesc”. Cărturarul antipic descoperă imediat, cu un zâmbet în care se amestecă amuzamentul bonom şi ironia, că modul propriu personajelor din prozele SF româneşti de a se raporta la inteligenţele extraterestre nu e departe uneori de amintita manieră folclorică, încât: „Când intră în contact cu o altă lume, eroul reacţionează ca un gospodar aşezat la casa lui, căruia îi intră un străin în casă”. Observaţii pertinente tind să delimiteze maniera românească a genului atât de „promotorii invaziilor extraterestre”, localizaţi cu precădere în aria anglo-saxonă, cât şi de „militantismul sovietic”, ori de „pesimismul rus” din romanele fraţilor Strugaţki. Tratamentul spiritual, discret ironic, vizează teme şi subiecte în general serioase, dar pe care o abordare încrâncenată riscă să le compromită. În exerciţiile sale de iubire „cărturărească” pentru gen, autorul reţine cu bucurie şi fapte amuzante, precum constatarea că, dacă I.L. Caragiale n-a trecut pragul spre SF, deşi virtuozităţile sale pe terenul fantasticului l-ar fi îndreptăţit s-o facă (eseul *Conu Iancu şi ştiinţificţiunea*), în schimb, toţi cei care s-au ocupat în mod critic de el (de la Aderca la Silvian Iosifescu şi de la Crohmălniceanu la Florin Manolescu) au „sfârşit” prin a se contamina de morbul SF-ului, scriind fie pagini exegetice despre gen, fie literatură anticipativă propriu-zisă, ba chiar şi una şi alta.

În culegerea intitulată *Lampa de veghe* (2004), publicată tot în condiţii electronice pe site-ul Cenaclului „H.G. Wells”, numeroase articole comentează texte de interes cultural, dar fără o relaţie cu SF-ul. Cele care ne interesează pe noi se supun aceleiaşi maniere relaxate de a opera cu subiectele, la modul aproape jucăuş, însă, totuşi, în limitele seriozităţii critice.

→

Orizont SF

Biografiile care-l interesează pe autor sunt cele ce sparg tiparul conformist şi înseşi comentariile rezervate lor caută moduri narative originale, împodobindu-se nu o dată cu titluri amuzante, discret provocatoare, inspirate de un remarcabil simţ al plasticităţii limbii române: *A la turca, bre!, Punct şi de la căpătâi, Despărţirea de cyberpruncie, Deasupra eclipsei, în aşteptarea apocalipsei, Un „copil teribil" printre femei* etc. György Györfi-Deák iubeşte datele exacte şi citeşte atent cărţile căzute sub priviri, însă, poate din teama de a nu fi suspectat de lipsa de umor a rutinierei sale profesii administrativ-culturale, lasă impresia că un mod lejer de a face critică l-ar avantaja mai mult decât scrisul sobru şi pedant. Poate din acelaşi motiv articolele sale nu sunt nişte veritabile cronici de carte, cum pretinde subtitlul culegerii. Multe dintre ele ilustrează mai degrabă specia însemnării critice, material de scurtă respiraţie, care – atunci când nu se mulţumeşte cu comentarii discrete pe marginea cărţilor – obligă totuşi la formulări concise şi esenţiale. Mai mulţi colegi de generaţie trec printr-un astfel de tratament ce lasă în afara paginii descrierea volumelor anunţate ca ţintă a interesului critic de moment, concentrându-se spre cuprinderea autorului într-o definiţie memorabilă.

Un excentric (prin raportare la imaginea convenţională a genului SF), Ovidiu Bufnilă, apare ca „urmuzian", autor candid şi colocvial, înconjurat de personaje inimitabile, dezorientate şi „gureşe", dar veselia aceasta manifestată la intersecţia unor universuri paralele este găsită „plină de tragism". Lui Michael Haulică, format „în atmosfera spirituală nonconformistă de la *Jurnalul SF*" şi identificat până la un punct cu ideologia şi „felul de a fi" al grupării, i se surprinde momentul de cotitură în creaţie. Un pas important pentru scrisul său: contaminat de ardoarea contestatarilor prin definiţie din promoţia SF a anilor '90 în aşa măsură încât putea fi declarat într-o vreme „cel mai vârstnic reprezentant al cyberpunk-ului românesc", „suveran pontif al mufiştilor şi gofrenilor", Haulică vira astfel spre o albie mai largă şi mai plină de substanţă a literaturii (*Despărţirea de cyberpruncie*). Nu puţine sunt, în *Lampa de veghe,* caracterizările inspirate, făcute cu un fin spirit al observaţiei şi cu o mână specializată în desenul subţire. Radu Pavel Gheo este, astfel, un „polemist suav", aflat „în contradicţie cu impetuozitatea asalturilor voit avangardiste ale unei generaţii pestriţe". Cartea sa *Fairia* „ne ameţeşte cu parfumul unei utopii de cea mai pură extracţie". În această scriere născută ca produs al intertextualităţii, criticul refuză să vadă ceea ce se impune la prima privire, şi anume: un basm modern, preferând imaginea unui „metaroman doldora de mnemonici culturale, un mecanism narativ cu funcţii taumaturgice".

Nu prea multe la număr, povestirile lui György Györfi-Deák trebuiau căutate, până nu demult, prin paginile unor almanahuri şi reviste specializate, unde mai greu îşi puteau pune în valoare calităţile proprii. Un volum din 2015, tot în format digital (*Marea şi eterna dragoste*, cu subtitlul „ştiinţificţiuni şi alte voioşii"), permite o mai clară imagine asupra lor. La fel ca unele eseuri critice, povestirile oferă adesea un răsfăţ lingvistic remarcabil şi chiar surprinzător de bogat şi de plastic pentru cineva a cărui limbă maternă nu este totuşi româna.

Această irepresibilă plăcere a jocului cu cuvintele, a modelării şi remodelării expresiilor, multe cu surprinzătoare sugestii folclorice, se regăseşte şi în alte povestiri ale lui György Györfi-Deák, chiar dacă insistenţa asupra acestui nivel de frazare diminuează, ori chiar face extrem de discretă ţesătura unor autentice motive SF. În *Livada*, tehnici împrumutate de pictorul amator din domeniul cristalelor lichide sensibile la sentimentele umane produc iluzia înfloririi unui tablou ajuns în vecinătatea tulburătoare a trăirilor familiei pentru care se pictează. Genul e atins aici tangenţial şi, la fel, în *O dorinţă împlinită*, unde mutanta Somalia Cimpoi este înzestrată cu uluitoarea calitate a plutirii lente, ceea ce o avantajează incontestabil în urcuşul comod spre culcuşul amenajat sub imensa reclamă luminoasă de pe faţada blocului cu 57 de etaje ce „nu fusese încă dinamitat" într-un oraş în ruină, de felul celor întâlnite în varianta cyberpunk a viitorului. Însă nu aventurile gustate de acest subgen al anticipaţiei îl preocupă pe autor, ci portretul pitoresc al lumpenului de tip nou, care dă, prin concurs, numele său unei străzi dintr-un nomenclator aflat în continuă şi aleatorie prefacere.

Tot astfel, în povestirea *Marea şi eterna dragoste*, aflată şi ea într-o armonioasă convieţuire a banalului din realitatea contemporană cu elementul miraculos, matrozul dobrogean Nicolae Kruzov, poreclit Robinzoie (printr-o asemănare de nume şi de destin cu un personaj celebru, patentat de englezul Defoe), intră la un moment dat într-un impas de felul celor atribuite Triunghiului Bermudelor („straturile lăptoase ale ceţii fură străfulgerate de o lumină purpurie, se auzi un vâjâit prelung, acul busolei porni să se rotească precum un titirez, iar radioul prinse viaţă şi începu să relateze febril, în româneşte, ceva ce a fost recunoscut peste mulţi ani, de majoritatea echipajului, ca fiind transmisia în direct a revoluţiei din decembrie optzeci şi nouă"), experienţă premergătoare eşuării nu pe o insulă necunoscută, ci în plin basm folcloric, unde Sfânta Vineri, alias zeiţa Venus, îngrijeşte de o întreagă hoardă de jivine extraterestre, trăind însă într-o „căsuţă" lucrată „numai şi numai din metal, cu hublouri de jur-împrejur, ca o cabină de vapor". Obţinând de la zână râvnita calitate de a umbla pe ape precum pe pământ, personajul se răzbună pe tratamentele administrate experienţelor sale exotice de către o realitate mult prea terestră: „În primăvară comisia medicală l-a declarat vindecat, dar nu i s-a înapoiat carnetul de marinar, astfel că Robinzoie a fost nevoit să încerce să trăiască un timp pe uscat. Cum Adela se consolase în lipsa lui, se măritase cu un macaragiu bulgar şi devenise mamă, Kolea hotărî că nu mai are niciun motiv să rămână. Îşi cumpără un rucsac, îi dublă cusăturile, să ţină la drum lung, îl impermeabiliză şi-l umplu cu de-ale gurii, apoi porni într-o noapte fără lună peste mare către est-sud-est în căutarea Insulei Fericirii."

În modul său aluziv şi chiar discret anecdotic, György Györfi-Deák nu-şi dezminte nici în prozele proprii calităţile dovedite deja în comentariile sale eseistice. A primit o serie de diplome şi premii la manifestările obişnuite ale fandomului, deasupra cărora se ridică Premiul Colin, obţinut în 2014, pentru volumul non-fiction *Tolkien cel veşnic verde.*

Semn(al) de carte

Vasile Szolga, *Singurătate* (roman), Editura Betta, Bucureşti, 2021

Noua carte a lui Vasile Szolga, *Singurătate*, apărută la Editura Betta în 2021, este un roman.

Un roman de o factură cu totul specială, care marchează, în cariera autorului, depăşirea unui prag. Cu *Singurătate*, Vasile Szolga trece definitiv din lumea prozei scurte, scăpărătoare, a „szolganelor fantastice" care îl definiseră, în rândul prozatorilor grei, al romancierilor adevăraţi .

De ce fac aceste consideraţii care pot părea mult prea grave? Pur şi simplu pentru că, în volumul de faţă, autorul construieşte o lume specială, o reconstituie, de fapt, pornind de la descoperirea unui martor excepţional. Doamna Eva, ruda alături de care scriitorul, după cum ne dezvăluie, a stat în anii din urmă ai vieţii ei, i-a lăsat o moştenire fabuloasă: propria viaţă, amintirile, jurnale, fotografii şi, mai cu seamă, poveşti. O moştenire de care un autor cu talentul lui Vasile Szolga a profitat din plin. (Nicolae Dan Fruntelată, în *Arena Literară*, 2021)

Teodor Ardelean, Ion M. Botoş, coordonatori, *Românii din Transcarpatia. Antologie de texte*, Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu", Baia Mare, 2019 (400 pag.)

Marea majoritate a articolelor aparţin unor reputaţi specialişti în istorie, folclor, etnografie literatură populară, teologie etc. din România, Ucraina sau Republica Moldova şi au fost publicate în importante reviste de cultură, în volume colective sau au fost, iniţial, comunicări şi referate prezentate la diferite manifestări ştiinţifice de prestigiu. (…)

Cele peste treizeci de studii şi articole, grupate în şase secţiuni, îi impun pe cei peste 40.000 de maramureşeni din dreapta Tisei ca pe o entitate naţională cu puternice elemente identitare, care – într-un mediu, de multe ori, ostil – poartă cu demnitate stindardul românismului, ridicându-l la cote înalte de sensibilitate, spiritualitate şi dragoste faţă de patria mamă, care, se pare, i-a abandonat într-un ocean slav.

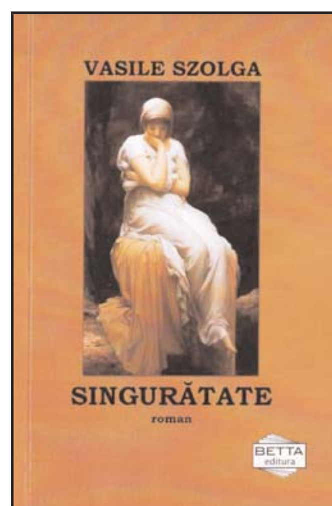
Operând o selecţie responsabilă, cei doi coordonatori au optat pentru texte care degajă o siguranţă interpretativă aparte, îmbinând parametrii ştiinţifici cu cei emoţionali şi reuşind astfel să prezinte cititorului o imagine integratoare a unui spaţiu mirific, în care trăiesc români demni, harnici, toleranţi şi comunicativi, capabili să se adapteze la orice condiţii de vieţuire. (Ştefan Vişovan, în Cuvânt-înainte)

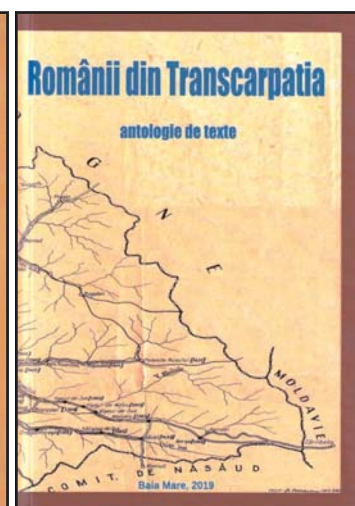
Florentin Popescu, Ion I. Brătianu, *Seniorii literaturii noastre – Dialog,* Editura Fast Editing, Bucureşti, 2022

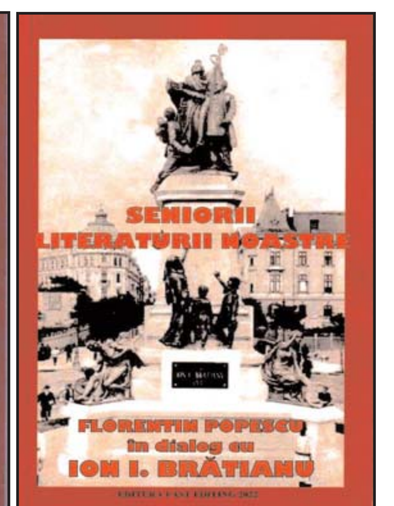
Ion I. Brătianu, poet, eseist şi publicist, s-a născut la Bucureşti la 19 aprilie 1939. Este fiul colonelului Ion C. Brătianu şi al Agripinei von Stratulat. Este diplomat în studii tehnice în telecomunicaţii televiziune şi absolvent al Institutului de Ştiinţe Economice şi Comerciale din Paris, specializat în marketing, relaţii internaţionale şi ştiinţe juridice.

Descendent al celebrei familii liberale a Brătienilor, acesta a suferit încă din copilărie persecuţiile regimului totalitar comunist, ceva mai târziu fiind nevoit să emigreze în Franţa. După 16 ani de exil, în februarie 1990 revine în ţară şi este ales deputat la 20 mai 1990, pe listele Uniunii Liberale Brătianu, ulterior deţinând şi funcţia de ministru secretar de stat şi preşedinte al Agenţiei Române pentru Promovarea Investiţiilor şi Asistenţă Economică din Străinătate. Totodată a desfăşurat şi o bogată activitate publicistică, semnând versuri, cronici, pamflete, eseuri.

În 1990 a înfiinţat Fundaţia Culturală ce îi poartă numele, în cadrul căreia au loc lansări de carte, expoziţii, simpozioane etc. (Florentin Popescu, la începutul cărţii)

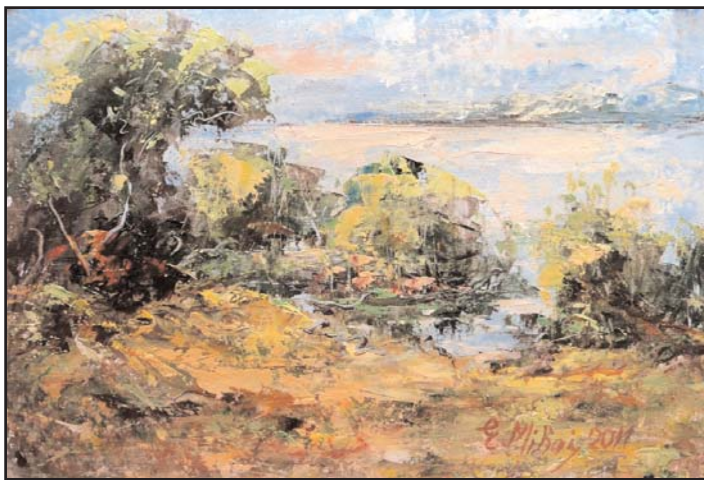

Ecaterina Mihai

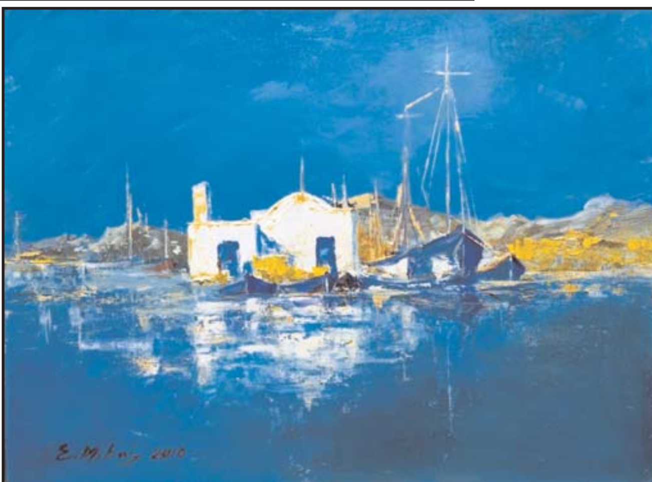

Ecaterina Mihai s-a născut la 5 aprilie 1962 în comuna Tătaru-Prahova, unde a făcut şi şcoala primară. Studii liceale şi universitare în Bucureşti. Tot în Bucureşti a urmat Şcoala de Artă. A participat la numeroase expoziţii personale, colective, saloane naţionale şi saloane internaţionale de artă. Lucrează în mai multe tehnici: pictură (ulei pe pânză, lemn, piatră, sticlă, ipsos), pastel, grafică, icoane (pe sticlă, pe lemn, pe pânză), papier-mâché, vitralii, mozaic, ceramică, tapiserie, decoraţiuni, imprimeu textil, colaj textil, măşti populare. A primit numeroase premii, diplome, distincţii. Face parte din colectivul redacţional al revistei *Eminesciana*, este redactor la revista *Pro Art,* care are ca scop prezentarea culturii şi civilizaţiei noastre din trecut şi până în cea mai recentă actualitate, precum şi conectarea cu fenomenul cultural european şi mondial.

Este membru al Uniunii Artiştilor Plastici – UAP, fiind şi Preşedintele Departamentului Strategie, Comunicare, al Cenaclului de Arte Plastice „I.D. Negulici”, Câmpulung Muscel, al Ligii Navale Române, Filiala Bucureşti, al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”, Filiala Bucureşti, al altor cluburi şi cenacluri.

A iniţiat şi organizat mai multe saloane naţionale de artă, programe culturale, expoziţii de grup, excursii de documentare în ţară şi peste hotare, este curatorul Galeriei de Artă „Cora Alexandriei”, fiind îndrumătorul şi organizatorul a peste 60 de expoziţii de artă în această galerie.

Ecaterina Mihai este inegalabilă în viziuni cromatice, vii, dar bine armonizate şi temperate; inegalabilă în minuţiozitate şi detaliu, inegalabilă în forţa creatoare şi organizatorică, este mereu egală cu sine, aceeaşi poetesă a poemelor plastice pe care o recunoaştem cu fiecare nouă expoziţie. (Conf. univ. Daniel Prallea Blaga)

Atunci când, fie şi fugitiv, îţi arunci ochii pe CV-ul domniei sale, trebuie să călătoreşti printr-un adevărat labirint cu superlative. Despre creaţia dnei Ecaterina Mihai nu poţi face referiri fără a fi în situaţia de a comite un copy-paste, adică te afli în postura de a repeta ce au apreciat alţii. De la bun început trebuie remarcat că avem în faţă „un om complet şi complex” (prof. Rodica Petcu), un perfecţionist, care „se bucură de zestrea sa lăuntrică şi o necontenită dorinţă de autodepăşire” (jurist Eleonora Arbănaş) care „prin descompunerea formei prin lumină (...) recreează o lume personală, neoromantică, idilică, rustică (…), într-un elan demiurgic. (dr. în muzică Daniel Prallea Blaga). „În plan novator, artista înregistrează frecvent o notă creativ – ascendentă” (Dragoş Ciobanu), „păşind de la nonfigurativ la figurativ, printr-o explozie cromatic – impresionistă, asezonată de candoarea peisajului rural românesc” (prof. Viorica Romaşcu). „Totul îi trece prin mână cu aceeaşi plăcere şi pasiune. E ca şi cum ar purta cu ea prin lume un munte de frumuseţi” (arh. Ioana Mihăiescu – Reşiţa).

Acest mozaic de opinii ce-i încă departe de a fi terminat, ce conţine atât păreri ale unor iniţiaţi, cât şi pe cele ale unor simpli admiratori, dincolo de un foc de artificii, cum ar fi tentaţi unii să-l considere, este un curcubeu în stare naturală capabil să stârnească pulsiuni, vibraţii, emoţii, trăiri adevărate la vederea creaţiei unui artist-lumină printr-un labirint cu superlative. Şi desigur, încă se vor ivi noi şi elogioase aprecieri în răsadurile trudei, din pământul acestuia sporind lumina. (Liviu Zanfirescu)

Creaţia Ecaterinei Mihai se caracterizează printr-o diversitate tematică ce are în centrul ei ilustraţia frumuseţilor naturii în special, dar şi pe om, văzut în ambianţa lui cotidiană, ilustrat însă şi din perspectiva modului său de viaţă care, la rându-i, prin întregul context ideatic, e legat intim şi de ce îi spune lumea în care trăieşte. În revelarea acestor realităţi, artista ştie să „îmbrace” sugestiv în forme şi culori inspirate şi „sufletul” artistic pe care sensibilitatea ei îl simte şi ni-l transmite şi nouă! Şi, ce este foarte important din această comuniune de spirit, personalizată aproape în fiecare lucrare, ea îşi construieşte printr-o stilistică proprie şi acel *genius loci* specific ce dă naştere unui mesaj optimist, chiar stenic, ce-i individualizează şi personalitatea artistică prin care creaţia sa devine şi generatoare de emoţii estetice. Este, credem, o confirmare şi a talentului autentic ce emană din „dialogul” ei cu lumea pe care creaţia sa o reflectă cu sensibilitatea cu care Cel de Sus a înzestrat-o. (Critic de artă, Ilie Roşianu)

Număr ilustrat cu lucrări ale Ecaterinei Mihai.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Theodor CODREANU – scriitor, Huşi
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Corin BIANU – scriitor, Bucureşti
- Irinel POPESCU – membru corespondent al Academiei Române, Bucureşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Narcis ZĂRNESCU – prof. univ., Bucureşti
- Miron SCOROBETE – scriitor, Cluj-Napoca
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Viorel GAFTEA – inginer, Bucureşti
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Mihaela ALBU – scriitor, Craiova
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Alexandru DĂRĂBAN – publicist, Sângeorz-Băi
- Cătălina HAŞOTTI – scriitor, Braşov
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Rodica BRETIN – scriitor, Braşov
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca